

Türkiye Türkçesinde Ettirgenlik Kategorisi

Nalan Yıldırım

**Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Türk Dili ve
Edebiyatı dalında Yüksek Lisans Tezi olarak
Sunulmuştur.**

**Doğu Akdeniz Üniversitesi
Ağustos 2012
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs**

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Elvan Yılmaz
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Kadir Atlansoy
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Doç. Dr. Vügar Sultanzade
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1. Yrd. Doç. Dr. Emel Gözlü

2. Yrd. Doç. Dr. Tayyibe Uç

3. Doç. Dr. Vügar Sultanzade

ABSTRACT

This research assessed causative verbs in Turkish Dictionary and analysed its' position and features in Turkey Turkish based on its' category. The research consists of preface, eight chapter, resource and annexes.

In preface, subject, aim and the importance of research had been emphasized, its' content, challenges, research method and data resources had been specified.

In introduction part of this thesis the assessments written about causativeness in literature had been summarized and analysed. In second part in the light of modern theories about roof concept the reason why causativeness should not be assessed within the roof concept had been clearly explained. The third part consists of categorizing the species of sentences with causative verbs. In the fourth part of the research by putting order the causative morphemes the integrative distribution correlation among them had been clarified and the successive use of causative adjuncts had been examined. In fifth part the species of sense regarding causativeness had been set. In part six, the verbs which should not be categorized as causativeness had been detected and their element of functionality similar to causativeness morphemes had been denoted. In seventh part, it had been dwelled on situations of those obstructing and challenging and accordingly fourteen(14) articles had been detected. The last part of thesis consists of the obtained results and summary.

In resource part the list of utilized and referred literature had been given.

The root verbs which the morphemes *-Dlr*, *-(X)r.-t* could be affixed to and the verbs with the structure of *-lE*, *-lEn*, *-lEş*, *-lEt*, *-lEndir* had been given in annexes part.

Key Words: Causativeness, causation, derived structures, causativeness morphemes, the species of causativeness senses.

ÖZ

Çalışmamız, Türkçe Sözlükteki ettirgen fiiller ele alınarak, bu kategorinin Türkiye Türkçesindeki yerini ve özelliklerini içermektedir. Tez önsöz, sekiz bölüm, kaynakça ve eklerden oluşmaktadır.

Önsözünde tezin konusu, amacı, önemi vurgulanmış, kapsam ve sınırlılıkları belirtilmiş, araştırma yöntemi ve veri kaynakları gösterilmiştir.

Tezin giriş niteliğinde olan birinci bölümünde ettirgenlik hakkında literatürde yazılanlar özetlenmiş ve değerlendirilmiştir. İkinci bölümde, çatı kavramıyla ilgili modern teoriler ışığında ettirgenliğin neden çatı kavramı içinde değerlendirilmemesi gerektiği açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ettirgen fiilli cümle türleri sınıflandırılmıştır. Çalışmamızın dördüncü bölümünde ettirgenlik morfepleri sıralanarak onların arasındaki bütünleyici dağılım ilişkisi gösterilmiş ve ettirgenlik eklerinin üst üste kullanılma durumları irdelenmiştir. Beşinci bölümde ettirgenliğin anlam türleri belirlenmiştir. Altıncı bölümde ettirgenlik kategorisine dâhil edilmemesi gereken fiiller tespit edilmiş ve ettirgenlik morfeplerine benzeyen unsurların işlevleri belirtilmiştir. Yedinci bölümde ettirgenliği engelleyen ve sınırlayan durumlar üzerinde durulmuş ve buna bağlı olarak 14 madde tespit edilmiştir. Tezin sekizinci ve son bölümünde ise çalışmada elde edilen sonuçlar özet şeklinde sıralanmıştır.

Kaynakça kısmında tezde istifade edilen ve atıfta bulunulan literatürün listesi verilmiştir.

Tezimizin sonuna *-Dır, -t, -(X)r* morfeleleriyle oluşmuş kök fiiller ve *-lE, -lE-, -lEş, -lEt, -lEndir, -lEştir* yapısında olan fiiller tablo şeklinde eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ettirgenlik, sebep, türemiş yapılar, ettirgenlik morfeleleri, ettirgenliğin anlam türleri

TEŞEKKÜR

Bu çalıőmamda bana yol gösteren ve yardımlarını benden esirgemeyen değerli danıőman hocam, Doç. Dr. Vügar Sultanzade'ye, lisans ve yüksek lisans süreci boyunca benden desteğini esirgemeyen babam Celal Yıldırım'a, her daim varlığına ihtiyaç duyduğum ve sabrını örnek aldığım, bana her zaman inanan ve güvenen annem Perihan Yıldırım'a, sevgileriyle bana g veren kardeőim Mehmet Fatih'e ağabeyim Erkan'a ablam Vesile'ye yengem Fatma'ya ve çalıőmam süresince, en umutsuz anlarımda bana moral veren ve benden yardımlarını esirgemeyen arkadaőım Göksel Kalı'ya, bu yola birlikte baőladıęım ve değerli akademisyen arkadaőım Nergis Pilaslı'ya en yoğun olduğum dnemelerde bana fedakrlık gösteren ofis ve çalışma arkadaőlarıma teőekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	iii
ÖZ	v
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ	1
1.1 Ettirgenlik Kavramının Kaynaklarda Görünüşü.....	1
ÇATI KAVRAMI	7
ETTİRGEN FİLLİ CÜMLELERİN TÜRLERİ	25
3.1 Geçişsiz Fiiller.....	25
3.2 Geçişli fiiller.....	26
3.4 Geçişli Fiiller Bünyesinde Oluşan Ettirgen Fiilli Cümleler	31
ETTİRGENLİK MORFEMLERİ	37
4.1 -Dir-.....	37
4.2 -t.....	45
4.3 -(X)r.....	49
4.4 -zir	51
4.5 Ettirgenlik Eklerinin Üst Üste Kullanılması	52
ETTİRGENLİĞİN OLUŞTURDUĞU ANLAM TÜRLERİ.....	55
5.1 Mecburiyet Anlamı Olan Ettirgen Fiiller	56

5.2	Oldurgan (Temas) Anlamlı Ettirgen Fiiller	58
5.3	İhmâl Anlamı Olan Ettirgen Fiiller	59
5.4	Yardım Anlamı Olan Ettirgen Fiiller	60
5.5	İzin Verme Anlamı Olan Ettirgen Fiiller	62
5.6	İkna Anlamı Olan Ettirgen Fiiller.....	63
5.7	Herhangi Bir Olgunun Neden Olduğu Ettirgen Fiiller	63
5.8	Farklı Anlam Türleri Gösteren Fiiller	66
ETTİRGENLİĞE DÂHİL EDİLMEMESİ GEREKEN FİİLLER		73
6.1	İçinde Ettirgenlik Eklerine Benzeyen Unsur Bulunduran Fiiller	73
6.1.1	Fiilin Bünyesinde Bulunan Ettirgenlik Morfemlerine Benzeyen Unsurlar	74
6.1.2	İsim Soylu Sözcüklerin Üzerine İlave Edilen Ettirgenlik Eklerine Benzeyen Unsurlar.....	78
6.2	Ettirgenlik Eklerine Benzeyen Fiilden Fiil Yapım Eki İçeren Fiiller.....	79
6.2.1	Tamamen Ettirgenlik İşlevini Kaybetmiş Unsurlar	80
6.2.2	Fiilin Belli Anlamlarında Ettirgenlik İşlevini Kaybetmiş Unsurlar.....	82
6.2.3	Birleşik <i>-ştIr-</i> Unsuruyla Oluşan Fiiller	85
6.2.4	Sıfır Anlam Yüklü Ettirgen Unsurları.....	87
ETTİRGENLİĞİN OLUŞUMUNU ENGELLEYEN VE SINIRLAYAN DURUMLAR.....		90
SONUÇLAR		103
EKLER.....		107
Ek 1: Ettirgenliği <i>-Dır</i> Morfemiyle Oluşan Kök Fiiller		107
Ek 2 Ettirgenliği <i>-t</i> Morfemiyle Oluşan Kök Fiiller.....		109
Ek 3 Ettirgenliği <i>-(X)r</i> Morfemiyle Oluşan Kök Fiiller		110

Ek 4 - lE- ,-lEn, -lEş, -lEt, -lEndir-, -lEştir- Yapısında Olan Fiiller	111
KAYNAKÇA.....	152

KISALTMALAR

Fiz: Fizik.

Kim: Kimya.

Örn: Örnek.

TS. : Türkçe Sözlük.

Vs.: vesaire.

ÖNSÖZ

TEZİN KONUSU

Ettirgenlik kategorisini açıklamalı olarak ele alarak, onun işlevleri üzerinde durmak, ettirgen fiillerin türlerini belirlemek ve ettirgenliği engelleyen ve sınırlayan durumları belirtmek.

TEZİN AMACI

- a) Ettirgenlik kategorisinin Türk gramer sisteminde çatılardan farklı bir yere sahip olduğunu ortaya koymak.
- b) Ettirgen fiilli cümlelerin türlerini tespit etmek
- c) Ettirgen morfemlerinin neler olduğunu ve onların arasındaki bütünleyici dağılım ilişkilerini göstermek.
- d) Ettirgen fiillerin anlam açısından türlerini belirlemek.
- e) Ettirgenliğe benzeyen ancak bu kategoriye dâhil edilmemesi gereken unsurları tespit etmek, yani söz konusu eklerin standart ettirgenlik işlevinde olmadığını durumları belirlemek.
- f) Türkçesinde ettirgenliğin oluşumunu engelleyen veya sınırlayan durumları ortaya çıkarmak.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Tez, Türkiye Türkçesinde ettirgenliğin her yönüyle ele alındığı en kapsamlı araştırmadır. Türkiye Türkçesi gramerlerinde genellikle morfolojik kategori olarak bahsedilen ettirgen fiiller sadece biçim özellikleri değil, sözdizim ve anlam

yönleriyle de incelenmiş, ettirgenlik kategorisinin statüsü ve sınırları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu tezde ilk defa Türkiye Türkçesinde ettirgen fiiller çatıdan ayrı bir kategori içinde ele alınarak incelenmiştir. Ettirgen fiillerin işlevleri detaylı olarak belirtilmiş, bugüne kadar hakkında bahsedilmeyen anlam türleri ortaya atılmıştır.. Geçişsiz fiillerin geçişli duruma geçmesi olarak bilinen oldurganlığın aslında ettirgen fiillerin anlam türlerinden biri olduğuna vurgu yapılmıştır. Ayrıca, ettirgenlik morfemlerinin ilave edildikleri fiillerin ve yüklemi oldukları cümlelerin yapısında ne gibi değişiklikler meydana getirdikleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmış, cümle türleri belirlenmiştir. Çalışmamızın başka bir önemi ise ettirgenliğe dâhil edilmemesi gereken fiilleri tespit ederek, bu fiillerdeki ettirgen morfemlerine benzeyen unsurların hangi işlevlerde kullanıldıkları belirtmemizdir.

Bilindiği üzere, Türkçede her ek her köke getirilemez. Ancak bu şartları gerektiren durumlardan bu güne kadar pek bahsedilmemiştir. Tezimizde, dilde ettirgenliğin oluşumunu engelleyen ve sınırlayan durumların tespit edilerek yorumlanması bu konuda yapılmış ilk çalışmalardan biri olma niteliğindedir.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Çalışma, sadece çağdaş standart Türkiye Türkçesi ile sınırlı olup, ağız veya lehçe malzemesine değinilmemiştir.

YÖNTEM

Araştırma çağdaş Türkiye Türkçesiyle sınırlı olduğu için tarihsel malzemeye değinilmemiş, genel olarak eşzamanlı yöntem kullanılmıştır. Zorunlu durumlar dışında kıyaslamalı yöntem başvurulmamış, sadece betimleme yönteminden istifade edilmiştir.

VERİ KAYNAKLARI

Çalışmada öncelikle Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğündeki fiillerin taraması yapılmıştır, ayrıca, çağdaş Türk yazarlarının eserlerindeki ettirgenlikle ilgili örnekler derlenmiştir.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1 Ettirgenlik Kavramının Kaynaklarda Görünüşü

Türkiye Türkçesi gramerlerinde ettirgenlik morfepleri fiil çatıları adı altında kabul görmüş ve morfoloji esas alınarak incelenmiştir. Çatı kavramı özne-yüklem ilişkisi bakımından ele alınır. Bazı kaynaklarda ettirgenlik kategorisi nesnelere göre fiiller alt başlığında değerlendirilirken, bazılarında ise öznelerine göre fiiller alt başlığı altında verilip özne-yüklem ilişkisi içinde değerlendirilir. Ettirgenlik kategorisi kavram esas alınarak incelenmiş, *ettirmek* eylemi başkasına yaptırmak işlevinin dışında bu eylemin nasıl, ne şartlarda gerçekleştirildiğini ve hangi durumları karşıladığı en önemlisi neden gerçekleştiği üzerinde durulmamıştır. Bu konuya daha sonra Ettirgenliğin Anlam Türleri başlığı altında inceleyeceğiz. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de ettirgenliğin bilinen tanımı dışına çıkılmamış ve bu kategoriye dâhil edilen eylemin gerçekleşmesine bağlı sebeplere değinilmemiştir. Biz, ettirgenliğin eklerden ibaret olmadığını, en önemlisi ettirgenliğin bir sebebiyet kategorisi olduğuna değineceğiz.

Ettirgenliğin tanımı çeşitli kaynaklarda şu şekilde verilmiştir:

Ettirgenlik kavramı ile ilgili geçmişten günümüze değin çeşitli ancak büyük farklılık göstermeyen görüşler ifade edilmiştir. A. C. Emre 1931 yılında *Grammer Metodu* adlı eserinde ettirgen için “eylemi icra ettirmek yahut eylemin yapılmasına sebep ve vasita olmak” şeklinde tanımlamıştır (Emre 1931: 419). Emre, ettirgenliği çatı kategorisinin bir ögesi olarak ele almıştır (Emre 1931: 415).

J. Lewis İngiliz dilinde yazdığı *Türkçe Grameri* adlı eserinde çatı terimini hiç kullanmadan dönüşlü fiil, işteş fiil, ettirgen fiil, edilgen fiillerden bahsederek, “causative” olarak adlandırdığı ettirgenliği, birine bir iş yaptırma ya da birinin bir iş yapmasına sebep olmak, izin vermek şeklinde tanımlamıştır. Geçişli fiil ettirgenlik eki aldığı bir işi başkasına yaptırmak anlamının söz konusu olduğunu, geçişsiz fiil ettirgenlik eki aldığı ise türetilen fiilin sıradan bir geçişli fiille aynı olduğunu yazmaktadır (Lewis 1967: 144-147).

G.Köning ettirgenlikten *Türkçede Çatı* adlı makalesinde bahseder. G. Köning’e göre “ettirgen fiil, fiilin etmeninden başka bir etmenin neden olduğu bir hareketi belirler. Bu durumda ettirgen fiilde iki etmen söz konusudur; ettirgen fiil, kimi durumlarda izin vermeyi, kimi durumlarda neden olmayı anlatır” (König 1983: 119).

Ettirgenlik için *faktitif* terimini kullanan M. Ergin bu fiilleri çatı kategorisi altında değil, eserinin (1992: 212) yapım ekleri kısmında eklerden bahsederek ele almıştır. M. Ergin’e göre “faktitif eklerin vazifeleri, “geçişlilik ve başkalarına yaptırma ifade etmektedir; faktitiv ekleri geçişli, geçişsiz bütün fiillere getirilir. Yaptığı fiillerin hepsi geçişlidir. Böyle fiiller hiçbir oluş ve pasiflik ifade etmezler. Tam aktiftirler ve

asıl hareket daima fail dışında bir varlığa yönelmiş bulunur. Hiç bir zaman fâilde kalmaz, fâile tesir etmez, fâile dönmez” (Ergin 2004: 209).

M. Ergin gibi F. Timurtaş’da ettirgenlik için *faktitif* terimini kullanmıştır ve “faktitif ekleri, geçişli geçişsiz fiil tabanlarına gelirler bu eklerin ilave edildikleri fiiller geçişli olurlar” şeklinde belirtmiştir (Timurtaş 1981: 116).

Ettirgenlik terimi yerine faktitif terimini kullanan isimlerden biri de H. İ. Delice’dir. H. İ. Delice (2000: 226), “ettirgenlik ekleri fiile yeni bir anlam değil var olan anlamındaki işi, bir başkasına yaptırma anlamı katar” şeklinde belirtir ve *Yüklem Olarak Türkçede Fiil* adlı makalesinde ettirgenlik için aşağıdakileri ifade eder;

“Faktitif ekleri adıyla belirlenen oldurma, yaptırma ifade eden fiilden fiil yapım ekleri tanımıyla listelenen bu ekler ettirgenlik çatı işlevini belirleyen sözdizimsel eklerdir. Ettirgen çatı kılış fiiline *-t-*, *-Tlr-*, *-r-* ve benzer işlevli diğer ettirgenlik eklerinden birini ulamak yoluyla oluşturulmuş çatıdır. Bu çatının en bariz özelliği iki farklı öznenin bir cümle yapısı içinde bulunmasını sağlıyor olmasıdır. Bu işlevle ortaya çıkan bir yüklem öncelikle yaptırın özne isteyecektir. Bunun yanında, yalın fiilde özne olan unsuru yönelme hâl eki ile çekimli olarak yapan özne şeklinde bünyesine alacaktır. Bu ekleri alabilecek fiiller, geçişli tabana sahip olacakları için ayrıca nesneyi de zorunlu olarak isteyecektir. Ettirgen çatılı yüklem oluşturduğu bir cümlede seçimlik ögeler dışında üç zorunlu öge bulunmalıdır; yaptırın özne, yapan özne ve nesne” (H. İ. Delice 2002: 199).

İ. Atabey, birçok dilci gibi ettirgenlik ekleriyle ilgili, “fiilleri geçişli yapar ve genel olarak hareketin özne tarafından başka bir yapıcıya yönlendirilmesini sağlar”

görüşünü savunur. H. İ. Delice'nin "ettirgenlik ekleri fiile yeni bir anlam değil var olan anlamındaki işi, bir başkasına yaptırma anlamı katar" görüşünün aksine İ. Atabey "her ettirgenlik eki fiile farklı ve yeni bir anlam kazandırır, dolayısıyla ortaya yeni bir fiil çıkar; birden fazla ettirgenlik ekinin üst üste kullanıldığı fiiller için de aynı durum geçerlidir. Bu da ettirgenlik eki getirilmiş bütün fiillerin sözlükte yer almasını gerektirir" şeklinde ifade etmiştir (Atabey 2005: 13).

S. Güneş, *Türk Dilbilgisi* adlı eserinde ettirgenliği, "taşındığı hareket kavramının gerçekleştirilmesini, bir varlıktan başka bir varlığa aktaran fiillerdeki çatıya denir" şeklinde tanımlamıştır. Ettirgenlik eklerini fiilden fiil yapım ekleri olarak ele almış ve ettirgenliğin geçişli veya oldurgan fiil kök ve gövdelerine fiilden fiil yapma ekleri getirilerek yapıldığını söylemiştir (Güneş 1996: 193). Aynı şekilde ettirgenliği fiilden fiil yapım ekleri olarak ele alan M. Özkan, Osman Esin ve Hatice Tören konuyu aşağıdaki şekilde açıklamışlardır; "fiilden fiil yapma eklerinin bir kısmı yaptırma ve oldurma ifadesi taşırlar. Yani yapma ve olma ifade eden fiillerden yaptırma ve oldurma ifade eden fiiller yaparlar. Bu eklere ettirgenlik ekleri denir."(Özkan, Esin, Tören. 2001: 495).

Ettirgenliği çatının bir görünüşü olarak ele alan T. Banguoğlu şunları söylemiştir; "Fiil tabanı farklı görünüşler alarak kimsenin söz içindeki işleyişini belirtir. Fiil tabanının fiil çekiminden önce aldığı bu değişikliğe *görünüş* (aspect) diyoruz. Türkçede fiilin aldığı görünüşler farklıdır ve özel eklerle sağlanır. Fiil tabanının bu türlü çeşitlenmesine fiilin çatısı (voix) adını veririz. Dilimizde fiil çatısı 6 görünüşten meydana gelir." Ettirgenliği bu görünüşlerin içinde veren T. Banguoğlu şöyle belirtir; "ettiren görünüş söz içinde kimse olan nesne üzerinde doğrudan doğruya

kılıcı bir başkasını kılıcı kılıyorsa fiil tabanı bir *-dir-* (bazen *-it-* , *-ir-*) eki alıp ettiren görünüşüne girer, bir başka deyişle subjekt bir işi kendi yapmayıp yapılmasına vasıta oluyorsa bu türlü fiiller ettirgenlik özelliği taşır.” (Banguoğlu 2005: 417).

Görünüş, çekimli fiilin işlev ve zamanla ilgili başka özelliklerini ortaya koyduğu ve terim olarak yaygınlaştığı için, çatı kavramının bu terimle karşılanmasının doğru olmadığını söyleyen Z. Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* adlı kitabında ettirgenlik için “yapma, etme bildiren geçişli fiiller ile olma bildiren geçişsiz fiillere yapma, yaptırma ve ettirme bildiren bir çatı türüdür” tanımı vermiştir. Z. Korkmaz’a göre, “Ettirgen çatının iki önemli işlevi vardır; geçişsiz fiilleri geçişli fiil durumuna getirmek, diğeri de geçişli fiillerin gösterdiği eylemi özne dışındaki ikinci ve üçüncü özneye yaptırmaktır (Korkmaz 2003: 533). Ettirgenliği çatı türü olarak belirten Z. Korkmaz bir başka eserinde ettirgenliği “fiilin, belirtilen oluş ve kılışın başka bir nesneye aktarıldığını gösteren, geçişsiz fiilleri geçişli fiile dönüştüren geçişli fiillerden asıl hareketin başkalarına yaptırıldığını gösteren çift geçişli fiiller kuran *-Ar-*, *-(I)r-* /*-(U)r-*, *-DIr-* / *-Dur-*, *-(I)t-* / *-(U)t-* eklerinden biriyle veya ikisinin üst üst getirilmesiyle oluşturulan fiil çatısı” şeklinde tanımlanmıştır (Korkmaz 2003: 89-90).

Bir dilbilgisi ve dilbilim sözlüğünde ettirgen fiiller için aşağıdaki tanım verilmektedir:

“Eylem kök ya da gövdelerine *-dır-*, *-r-*, *-t-* çatı eklerinin birinin ya da ikisinin üst üste getirilmesiyle kurulur, bir işin yaptırıldığını belirten bu eylemlerle kurulan cümlelerde özne işi yaptırandır” (Hengirmen 1999: 165).

Özet olarak ettirgenliğin tanımlarında göz önünde bulundurulmuş hususları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

1. Eylemi başkasına yaptırma (Emre, Lewis, Atabey, Koning, Korkmaz).
2. Eylemin yapılmasına izin verme (König, Lewis).
3. Eylemin yapılmasına sebep ve vasıta olma (Emre, Lewis, Banguoğlu).
4. Geçişsiz fiilleri geçişli yapma (Ergin, Timurtaş, Atabey).
5. Eyleme yeni bir anlam kazandırma (Atabey).

Bu tanımlar içinde ettirgenliği en geniş şekilde tanımlayan 3. maddedir, yani ettirgenlik genel anlamda sebep belirtir. Eylemi başkasına yaptırma, eylemin yapılmasına izin verme, geçişsiz fiilleri geçişli yapma gibi diğer tanımlar ettirgenliğin özelliklerinden sadece bazılarını belirtmektedir. Meselâ *öldürmek* fiili genel anlamda ölmesine sebep olma, *uyandırmak* fiili genel anlamda uyanmasına sebep olma, *çalıştırmak* fiili genel anlamda çalışmasına vasıta olma belirtir.

Ettirgenlik kavramı fiilden fiil yapma ekleri olarak bahsedildiği gibi gramer kitaplarında daha çok çatı kavramı altında tanımlanmıştır. Yukarıda verdiğimiz tanım doğrultusunda ettirgenliğin çatı kategorisi ile ilişkisine göz atalım.

BÖLÜM 2

ÇATI KAVRAMI

Çatı kelimesinin Türk Dil Kurumu sözlüğünde farklı anlamları verilmiştir:

- 1- Bir yapının, bir evin damını kuran parçaların bütünüdür.
- 2- Birbirine çatılmış, çakılmış şeylerin bütünü.
- 3- Yapının tavanı ile damı arasındaki kullanılan yer.
- 4- İnsan ve hayvanda iskeletin kuruluşu.
- 5- Barınılan, sığınılan yer.
- 6- Belli bir maksata yönelik kimselerin oluşturduğu kuruluş.¹
- 7- Özne, nesne durumlarına göre, belirli çatı eklerinin fiil kök veya gövdelerine getirilen türev, bina (TS 2005: 400).

Yukarıda verilen tanımlarda bizi ilgilendiren sonuncu anlamdır, yani *çatı* kelimesinin terim anlamıdır. Bir dilbilim terimi olarak, *çatı* kelimesinin temel anlamıyla ne kadar bağlantılı olduğu konusu irdelenecek olursa yukarıda sözlük anlamlarını verdiğimiz cümlelerde geçen yapı, kuruluş, bağlantı, parçaların bütünü gibi kelimelere dikkat çekmek doğru olabilir. Temel anlamının bir yapının, bir evin damını kuran parçaların bütünü, şeklinde açıklandığı kelime yedinci anlamda ancak özne-nesne ilişkisi doğrultusunda fiilde çatı terimiyle yer almıştır. Çatı ekleri cümlede öznenin bulunup bulunmayacağını, bulunacaksa nasıl bulunacağını ve eklendiği fiilin cümlede hangi

---

¹ Mecaz anlamda kullanılmıştır.

unsurları zorunlu olacağını ve zorunlu olarak gelmesi gereken bu unsurların nasıl bulunması gerektiğini belirleyen işlevleri karşılar.

Dilbilim terimi olarak çatı kelimesi herkesçe kabul edilen bir terim değildir. Örneğin, J. Deny'nin Türk Dili Grameri, Osmanlı Lehçeleri eserini çeviren Elöve, çatı yerine *özgelemeç* terimini kullanmıştır (Deny, çev: Elöve 1941: 343). Başka dillerde de bu kategoriyi adlandırmak için çatı anlamına gelmeyen kelimeler kullanılmaktadır: Azeri Türkçesinde *nev* (nö), Türkmence ve Başkırtça *derece*, Kazakça *etis*, Karakalpakça *fevil türiü*, Tatarca *yünaleş*, Rusça *zalog* , İngilizce *voice*, Almanca *diathese*, Fransızca *voix* vs.

J. Deny (1941: 343), “başka fiiller teşkil etmek için ilk temele katılan fiil eklerine *özgelemeç*” adını vermiştir. Deny bu eklerin ilk temele, yani kök durumundaki fiillere getirildiğinden bahsetmiştir; “fiiller cümlede tek başına kullanılmayan yapılarıdır”. Fiil kökleri, kullanımda yapım eki ve çekim ekleri olarak yeniden düzenlenirler nitekim çatı ekleri fiilden fiil yapma işlevine sahip olduğundan kök durumundaki fiillere getirilebileceği gibi gövde durumundaki fiillere de getirilebilir: *dövdür-*, *güldür-*, *geliştir-*, *alevlendir-* *getirtir-*, *tanıştırıl-*, *görüştürül-* *sevinil-* *dövüştür-* vs.

Türkiye Türkçesinin sonradan yazılan dilbilgisi kitaplarında, çeşitli makalelerde ve tez araştırmalarında çatı kavramı ve çatı eklerinden etraflı şekilde söz edilmiştir. Kategoriye verilen tanımları genel olarak birkaç gruba ayırmak mümkündür.

Bazı dilciler çatı kategorisini özneyle yüklem arasında ilişkilerin ifadecisi olarak nitelendirilmişler. Meselâ, “Fiille nesnenin ilgisi özne sebebiyle değildir ” diyen B.Yücel, “yalın, türemiş, çatı eki almış bütün fiiller, nesne alabilen ve alamayan olmak üzere ikiye ayrılır” bundan dolayı bunun ayrı bir kategori olduğunu söyleyip çatıyı “fiilin özneyle ilgisi şeklinde görmenin daha isabetli olacağı” görüşünü savunmuştur. Çatıyı belirlerken şeklin değil işlevin esas alınması gerektiğini söylemiştir (Yücel 1995: 154).

K. M. Lüvimov, Türkçede çatı kategorisinin “bir fiilin hususi eklerle vücuda getirilen gramer şekillerinin bir sistemi “olduğunu ve bu kategorinin “özne olan şahsın veya şeyin yüklemle olan ilgisini ve eylemin şahıs veya şey ile ilgisini gösterdiğini” ileri sürmektedir. (Lüvimov 1963: 151). Lüvimov çatı kategorisi için özne olan şahsın yüklemle ilgisi şeklinde bahsetmiş; ancak öznenin mantık ögesi mi yoksa cümle ögesi mi olduğu konusuna netlik getirmemiştir. Yukarıdaki “özne olan şahıs” kavramından şahıs eklerinden bahsettiği kanısına varılabilir.

Özne-yüklem ilişkisi bakımından çatıyı ele alan A. Topaloğlu çatı kavramını “öznenin yüklemle belirttiği işi yapmasına, bu işin etkisi altında veya bunlar dışında onunla belli biçimlerde ilgili olmasına göre, belirli eklerin eylem kök ve gövdelerine getirilmesiyle oluşturulan türevdir” şeklinde tanımlamıştır (Topaloğlu 1989: 22). Ancak ettirgen cümlede, özne işi yapan değil yaptıran konumda olduğundan, yapılan işten etkilenen ise işin yaptırıldığı kimse ve işten doğrudan etkilenen nesne olduğu için ettirgenlik kategorisini bu tanıma dâhil etmek bu açıdan doğru olmayacaktır.

Çatıyı, öznenin yüklem ile ilgisi şeklinde gören H. Ediskun, çatı kavramını aşağıdaki şekilde açıklamıştır;

“Bir fiilin belli bir yapıcı isteyip istemediği, kendi hareketinden doğrudan doğruya etkilenen bir varlık isteyip istemediği, belli bir yapıcı veya belli bir etkileyiciyi kendinde birleştirip birleştirmede, kendi hareketinin birden fazla yapıcı tarafından meydana getirilip getirilmediği o fiilin kök veya gövdesinden anlaşılabilir. İşte fiil kök veya gövdelerinin gösterdikleri bu özelliklere fiil çatısı adı verilir” (Ediskun 1992: 218-219). Yüklem belirlediği eylemi bir öznenin yaptığı ve eylemi özneye başka bir yaptırmanın olduğu, ettirgenliğin belirgin özelliklerindedir; ancak yüklem işaret ettiği eylemi birden fazla yapıcı tarafından meydana getirilip getirilmediği işteş çatının işlevidir, ettirgen cümlede ise eylemi yaptırın bir cümle ögesi ve eylemi yapan bir mantık ögesi vardır. Yüklem işaret ettiği kim sorusuna cevap veren öge ise asıl öznedir.

Edilgen, işteş, dönüşlü çatı terimlerini kullanmayan Ö. Demircan onları tek bir gizil çatıda birleştirip, Türkçede çatıyı düz, ettirgen, gizil olarak incelemek gerektiğini ileri sürerek çatıyı tanımlarken “sözel bilgi akışına bağlı olarak, eyleme katılanlardan yapan/etkilenen/yaptırın ile yüklem arasındaki ilişkileri belirleyen biçimlenmeye ya da eklenmeye çatı denir” ifadesini kullanır (Demircan 2003: 11).

Bazı dilciler ise çatıyı aşağıdaki gibi yüklem hem nesneyle hem de özneye olan ilişkisi olarak incelemişlerdir. Meselâ, konuyu nesne-özne ilişkisi bakımından ele alan D. Aksan çatı kavramını, “eylemin özne ve nesneyle ilişkisi açısından görev ve anlamca tamamlanmasını sağlayan biçimi” olarak tanımlamaktadır ve çatı eklerini

şöyle sıralar: -n-, -l- (edilgen), -n-, -l-, -ş- (dönüşlü), -ş- (işteş) ve -ir-, -tir-, -t-, (ettirgen) (D. Aksan 1976: 85).

D. Aksan'ın çatı tanımına benzer olarak A. Akçataş, “fiilin özne ve nesneyle ilişkilerini görev ve anlam bakımından tamamlayan çatı, fiil kökleri arasındaki ilişkileri de düzenler” şeklinde belirtmiştir (Akçataş 2010: 146).

Çatıyı aynı ilişki içerisinde değerlendiren N. Atabay çatının tanımını aşağıdaki şekilde vermiştir:

“Türkçede eklerle belirlenen eylemin, özne ve nesne açısından görev ve anlamca tamamlanmasını sağlayan biçimine çatı adı veriyoruz” (Atabay 2003: 189).

Konuyu aynı ilişkide ele alan T. N. Gencan, “eylemlerin nesnelere, öznelerine göre özelliklerine çatı“ demektedir (Gencan 1979: 329). Gencan ettirgenliği çatının nesneyle ilişkisi kısmında ele almış ve ettirgen terimini kullanmadan fiillerin “geçiş kertelerinin arttırılması” başlığıyla işlemiştir; ancak ettirgenlik, fiilin geçişliliğini arttırmanın dışında farklı işlevlere de sahiptir.

Fiil çatısının farklı görünüşlerden oluştuğunu söyleyen T. Banguoğlu “fiilin farklı işleyişleri ve özel ekler sonucu bu görünüşlerin oluştuğunu bunlara da çatı adını verdiğimizizi” söyler. Ettirgenliği çatı kavramı altında alan Banguoğlu yalın (etken), dönüşlü, edilgen, karşılıklı (işteş), ettiren fiillerin yanı sıra olumsuzluğu da çatı kavramı altında inceler. Dilimizde fiil çatısı 6 görünüşten meydana geldiğini, söyleyerek ettirgenliği bu görünüşlerden birisi olarak kabul eder (Banguoğlu 2000: 411).

Z. Korkmaz'ın çatı için görünüş ifadesini uygun görmediğine daha önce değinmiştik. Z. Korkmaz *Türkiye Türkçesinde Fiil Çatısı Üzerine Görüşler* adlı makalesinde çatıyı “fiil kök veya gövdesinin, sözlük anlamında herhangi değişikliğe uğramadan fiilden fiil yapan belirli bazı eklerle genişletilerek özne ve nesne ile olan bağlantısında uğradığı durum değişiklidir” şeklinde ifade etmiştir (Korkmaz 2003: 193). Bu demektir ki Korkmaz çatıyı, fiilin anlam değişikliği göstermeyen, ancak cümledeki özne ve nesneye hükmeden şekil değişikliği olarak tanımlamıştır, daha açık bir ifadeyle çatı fiilin genişlemesidir demiştir. Z. Korkmaz ettirgenlik kategorisini çatı kavramı içinde ele alır; ancak ettirgenlik ekleri, eklendiği fiilin biçiminde değişiklik yaptığı gibi anlamında da değişiklik yapar.

A. Benzer çatı türlerini belirttiği *Türkçe Öğretiminde Çatı Konusu ve Biçime Dayalı Yeni Bir Sınıflama* adlı makalesinde çatı kavramını “nesne durumuna göre; geçişli, geçişsiz ve oldurgan çatı; özne durumuna göre de etken, edilgen, dönüşlü, ettirgen ve işteş çatı vardır” şeklinde sınıflandırmış ve çatıyı yüklem hem nesneyle hem de özneye ilişkisi olarak almıştır (Benzer 2011: 2).

İ. Delice çatının tanımını verirken; “yüklemin kendine bağlı ögelerin anlamsal ve sözdizimsel yapılarını belirleme kategorisidir “ ifadesini kullanmıştır (Delice 2009: 499).

Bir dilbilgisi ve dilbilim teriminde çatı kavramı “eylemlerin özne ve nesne ile arasında çeşitli açılardan ortaya çıkan bağa göre taşıdığı dilbilgisel özelliklerin genel adı” şeklinde tanımlamıştır (Hengirmen 1999: 94).

Türkoloji literatüründe çatıyı, özneyle nesne arasındaki ilişkilerin ifadesi olarak niteleyen görüşler de vardır (İsxakov, Pal'mbax 1961: 272; Musaev 1964: 245; Djavadov 1971: 106).

Çatı eklerini yüklem nesne ve özne ilişkisi konusuna değinmeden veya herhangi bir kategori altına sokmadan sadece yapım ekleri olarak inceleyenler de vardır. Meselâ, A. C. Emre (1931: 415-420) *Grammer Metodu* adlı eserinde çatı eklerini fiilden fiil yapan ekler altında vermiştir. Aynı şekilde M. Ergin (1993: 266-272) çatı eklerinden bahsederken çatı terimini hiç kullanmadan fiilden fiil yapma ekleri başlığı altında incelemiştir. S. Eker (2003: 288-294) çatı kategorisini eylemden eylem yapma ekleri altında sınıflandırmış, ancak M. Ergin ve A. C. Emre'den farklı olarak, *çatı* terimini kullanmıştır. “Çatı ekleri üst üste bulunabilir, farklı görevdeki çatı ekleri birleşik çatı oluşturabilir; çatı ekleri işlev ve anlamlarını yitirebilir.” Aynı şekilde, N. Koç (1996: 100-105) önce eylem türeten ekler olarak verdiği bu tür ekleri, kitabının daha sonraki sayfalarında “eylemde çatı” (Koç 1996: 265) olarak nitelemiştir.

Özetle, yukarıda verilen tanımlar ışığında çatı kategorisinin ele alınışını aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

1. Fiilin özneyle ilişkisi (B.Yücel, K. M. Lüvimov, A. Topaloğlu, H. Ediskun, Ö. Demircan)
2. Fiilin özneyle ve nesneyle ilişkisi (D. Aksan, Z. Korkmaz, G. Koning, A. Akçataş, T. N. Gencan, T. Banguoğlu, N. Atabay, İ. Delice, A. Benzer, M. Hengirmen)
3. Fiilin özne ve tümleçlerle ilişkisi (F. Bozkurt, Ö. Demircan)

4. Özneyle nesne arasındaki ilişkiler ifadesi olarak niteleyen görüşler de vardır (X. F. İsxakov, A. A. Pal'mbax; K. M. Musaev; A. Djavadov).

5. Fiili eklerle ilişkili olarak inceleyenler (M. Ergin, A. C. Emre, vb).

Görüldüğü üzere, yukarıda verilen tanımlar doğrultusunda çatı kategorisinin ne olduğu konusunda ortak bir görüş yoktur. Fiilin veya yüklemün özneyle ve nesneyle ilişkisi dendiğinde nasıl bir ilişki kastedildiği tam olarak açıklanmamaktadır. Bu tür tanımlara dayanarak çatı ile alakası olmayan ekleri, meselâ, şahıs eklerini de çatı morfemi olarak değerlendirmek mümkündür, çünkü onlar yüklemle özne arasındaki ilişkileri yansıtır. Nitekim kimi kaynaklarda çatılara olumsuzluk, kuvvetlendirme, sıklık ekleri bile dâhil edilmiştir. (Banguoğlu 2000; Özkan, Ersin, Tören 2001: 495-496, Eker 2003: 290). Bu durumda ettirgenlik eklerinin çatı morfemi olarak ele alınıp alınmamasının şimdiye kadar ciddi tartışma konusu olmadığını doğal karşılamak gerekir.

Çatı kategorisinin yukarıdaki tanımlarında, ayrıca, *yüklem* ve özellikle de *özne* ve *nesne* terimleri altında cümle ögesi mi, yoksa anlam veya mantık ögesi mi olduğunun netlik kazanmadığını söyleyebiliriz. “Bazı Türkologlar çatı değişimlerinin mahiyetini belirlerken... bir yandan mantık sübjesi veya eylemin (işin, hareketin) gerçekleştiricisi kategorilerini gramer sübjesi, yani özne kategorisi ile, diğer yandan mantık objesi veya eylemin gerçek nesnesi kategorilerini gramer objesi, yani tümleç kategorisi ile karıştırırlar” (Baskakov 1975: 164). Buna göre, çatı tanımlanırken, “yüklem”, “özne”, “nesne” gibi terimlerle neyin kastedildiği net bir şekilde açıklanmalıdır ve böylelikle, ettirgenliğin bu kategoriye dâhil olup olmadığı belirlenebilir. Dolayısıyla, fiilin çatı sistemini farklı bir bakış açısı ile betimleme

ihtiyacı vardır. İ. A. Mel'çuk ve A. A. Xolodoviç'in (1970) ortaya attığı ve Sankt-Petersburg tipolojik ekolünün geliştirdiği teoride çatı ve ettirgenlik böyle bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Biz de ettirgenlik kategorisini değerlendirirken bu teoriye dayandık, çünkü burada *özne*, *nesne* gibi terimlerin içeriği ve çatı kategorisinin sınırları net şekilde belirlenir ve böylelikle, çatı ile ettirgenlik kategorilerinin karıştırılması engellenir.

Söz konusu teoriye göre çatı, "cümlelerin sözdizim ve anlam öğeleri arasında uygunluğun fiillerde belli morfemlerle işaretlenmesi" (Mel'çuk, Xolodoviç 1970) suretiyle ortaya çıkan gramer kategorisinin ismidir. Cümlelerin sözdizim öğeleri yüklem, özne, nesne, dolaylı tümleç ve zarf tümlecidir. Özne ve tümleçler (nesne de bir tümleçtir: dolaysız tümleç) cümlelerin temel ögesi olan yüklem tarafından yönetilir.

Cümlelerin anlam öğeleri adların *sübje* (*etkileyen*), *etkilenen*, *yararlanan*, *araç*, *kaynak*, *yer* vs. terimlerle adlandırılan semantik rolleridir (Fillmore 1968; Apresyan 1974; Finke 1977; Givon 1984). Sübje dışında kalan *etkilenen*, *yararlanan*, *kaynak* gibi öğeler *obje roller* terimiyle adlandırılan bir grupta toplanabilir.

Etken çatılı fiillerin oluşturduğu cümlelerde sübje özne ile, obje de bir tümleçle (çoğu zaman dolaysız tümleçle, yani nesneyle) ifade edilir; meselâ:

1 (a) *Ayşe evi temizledi.*

Anlam öğeleri: sübje (Ayşe)/ obje (ev)

Cümle öğeleri: özne (Ayşe) / dolaysız tümleç (evi)

Bu ilişkiyi şematik olarak aşağıdaki şekilde gösterebiliriz:

Sübje	Obje
Özne	Tümleç

Etken çatılı yapılar basit yapılardır. Bu yapılarda temel fiil – meselâ, (1a) örneğinde yüklem (*temizledi*) - çatı eki almaz. Sübje ve özne, obje ve tümleç uygunluğunun değişmesi türemiş yapıların ortaya çıkmasına sebep olur ve bu durumlarda temel fiil belli ekler alır. Bunlar çatı ekleridir. Türkçede birer çatı türü olan edilgen, dönüşlü ve işteş yapılar bu şekilde meydana gelir:

Edilgen çatı

1 (b) *Ev Ayşe tarafından temizlendi.*

Anlam ögeleri: sübje (Ayşe) / obje (ev)

Cümle ögeleri: özne (ev)/ dolaylı tümleç (Ayşe tarafından)

Sübje	Obje
Tümleç	Özne

(1a) örneğindeki cümle ögelerinin anlam ögeleriyle olan uygunluk şemasının (2b) cümlesinde ters yönde yer değiştirdiği hatta ögelerin sayısında azalma olduğu görülmektedir. Değişimin ancak cümle katmanında olduğunu, anlam ögelerinin ise aynen kaldığını söyleyebiliriz. Değişim, temel fiilin yapısına da tesir göstermiş ve

edilgen çatı göstergesi olan *-n* ekiyle işaretlenmiştir: (temizlendi). Türkçede başka bir edilgen çatı eki (*-Il*) de vardır.

Dönüştü çatı

2. (a) *Ayşe birisini süsledi.*

(b) *Ayşe süslendi.*

Yukarıdaki verilen örneklerde dönüştü çatının (2b örneği) basit yapıdan (2a örneği) türediğini ve basit sentaktik yapıdaki cümle öğelerinin (özne ve nesne) dönüştü çatıda bir ögede birleştiğini görüyoruz:

Anlam öğeleri: sübje (Ayşe) / obje (birisi)

Cümle ögesi: özne (Ayşe)

Sübje	Obje
Özne	

2(a)'da cümle öğeleri ve anlam öğeleri olan özne (Ayşe), nesne (birisini) 2(b)'de eylemi yapan ve eylemden etkilenen olarak özne (Ayşe)'de birleşmiştir. 2 (b)'de özne hem eylemi yapanı hem de yapılan eylemden etkileneni belirtmektedir. Dolayısıyla, basit yapıdan dönüştü yapıya geçiş, basit sentaktik yapıdaki cümle öğelerinin azalmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak anlam öğelerinin sayısı sabit

kalmaktadır. Türemiş yapıya geçiş, temel fiilde dönüşlü çatının göstergesi olan *-n* ekiyle işaretlenmiştir (süslendi).

İşteş çatı

3 (a) Ayşe annesini öptü.

(b) Ayşe annesiyle öpüştü.

Yukarıda verilen örneklerde basit sentaktik yapılarda (3a) verilen nesne, türemiş sentaktik yapıyı temsil eden cümlede (3b) dolaylı tümleç konumuna (bazen bu tümleç *edat tümleci* olarak da adlandırılmaktadır) geçmiş, cümle eylemi karşılıklı yapma anlamı kazanmıştır. Burada eylemi yapanlar aynı zamanda birbirinin yaptığı eylemlerden etkilenen kişiler konumundadır.

Anlam ögeleri: sübje (Ayşe+annesi) / obje (Ayşe+annesi)

Cümle ögesi: özne (Ayşe) / tümleç (annesiyle)

Sübje	Obje
Özne +Tümleç	

Yukarıdaki türde olan örneklerde basit sentaktik yapıdan türemiş sentaktik yapıya geçiş, temel fiilde işteş çatının göstergesi olan *-(I)ş* ekiyle işaretlenir (öpüştü).

(1b, 2b, 3b) örneklerinde görüldüğü üzere edilgen, dönüşlü, işteş çatılı yapılarda fiiller geçişsizdir. Edilgen, dönüşlü, işteş çatı ekleri geçişli fiili geçişsiz yapıp cümlenin nesne almasını engeller.

Özetle, edilgen, dönüşlü ve işteş ekleri, ilave edildikleri fiilde basit sözdizimi yapılarından türemiş sözdizimi yapılara geçişi ve cümle ögeleri ile anlam ögeleri arasında yeni uygunluk şemasını yansıtan morfeimlerdir.

2.1 Ettirgenlik Neden Fiilde Çatı İçinde Değerlendirilemez?

Ettirgenlik ekleri *-Dir*, *-(I)t*, *-(X)r* Türkiye Türkçesi gramerlerinde çatı kategorisi içerisinde incelenmiştir. Ancak bu ekler, çatı paradigmasını oluşturan edilgen, dönüşlülük ve işteş morfeimlerinden birçok yönüyle farklıdır. Yukarıda hatırlatıldığı üzere, edilgen, dönüşlülük ve işteş ekleri geçişli fiilleri geçişsizle dönüştürür, ettirgenlik ekleri ise geçişsiz fiilleri geçişli yapar ve hatta “geçişsiz eylemler eklerle geçişli olabildikleri gibi; geçişli eylemler de bu eklerle ikinci, üçüncü kereden geçişli olur” (Gencan 2007: 383). Modern dilbilim teorilerinden Bağımsal Dilbilgisinin (Tesnière 1959) terminolojisini kullanırsak, bu farkı şöyle de açıklayabiliriz: Ettirgenlik ekleri, asıl çatı morfeimlerinden farklı olarak, ilave edildikleri fiil kökünün (gövdesinin) sentaktik değerliliğini (valensini) azaltmaz, arttırır. Sentaktik değerlilik, fiilin yönettiği özne ve diğer ögelerin miktarıdır. Bir cümledeki zorunlu ögelerin sayısı, bir başka deyişle valenslerin miktarı yüklemi teşkil eden fiile bağlıdır. Bir fiilin sentaktik değerliliğinin arttırılması, yani bir valensli bir fiilin iki valensli hâle, iki valensli bir fiilin de üç valensli hâle getirilmesi ettirgenlik eklerinin fiile getirilmesiyle oluşur. Buna karşılık çatı ekleri ise birden fazla valensli fiillerin valenslerinin azaltılması, işini gerçekleştirir.

4 (a) *Çocuk* ağladı (1 valensli basit yapı).

(b) *O*, *çocuğu* ağlattı (2 valensli ettirgen yapı).

5 (a) *Fatih arabayı yıkadı* (2 valensli basit yapı).

(b) *Babası, Fatih'e arabayı yıkattı* (3 valensli ettirgen yapı).

Görürörz ki yükleme getirilen (*ağla-t-ti*; *yıka-(t)-ti*) -t- ettirgenlik eki cümlenin ögelerinin artmasına neden olmuştur.

Ettirgenliğin çatı kategorisine dâhil edilmemesinin esas sebebi ise şudur ki, ettirgenlik eklerinin fiile ilavesiyle fiilin sentaktik değeriiliğinin yanı sıra, semantik değeriiliği de değışir. Semantik değeriilik, fiilin sahip olduğu anlam ögelerinin sayısıdır.

1a → 1b, 2a → 2b, 3a → 3b geçişlerinde gördüğümüz üzere, gerçek çatı değışimlerinde değışen, sadece sözdizim yapısıdır, anlam ögeleri ise sabit kalır. Ettirgen geçişlerinde anlam ögelerinin miktarı bir birim artar ve bu da sentaktik değeriiliğinin sayısının fazlalaşmasına sebep olur. Fiilin ettirgenlik eki alması cümleye farklı bir ögenin girmesine, cümlenin genişlemesine neden olur, cümlede olaydan etkilenenlerin sayısını değıştirir. Meselâ, yukarıda örnek verilen (5a) cümlesinde etkileyen ve etkilenen olmak üzere iki anlam ögesi vardır: yıkamak eyleminin súbjesi *Fatih*, objesi *araba*dır. (5b) cümlesinde ise anlam ögelerinin sayısı üçtür. Burada yüklem *yıkattı* olduğu için onun súbjesi artık Fatih değil, bir başkasıdır (*babası*). *Fatih* ve *araba* bu cümlede iki farklı obje rolüne sahiptir. Cümleye yeni ögenin girmesi fiilin anlamında değışmeler olduğunu, türemiş bir fiilin meydana geldiğini gösterir.

4a → 4b, 5a → 5b geçişlerinin anlam ve söz dizim açısından özelliklerinin çatı değişimlerinden farklı olduğunu şematik olarak aşağıdaki şekilde gösterebiliriz:

(4a)

Sübje
Obje

(4b)

Sübje	Obje
Özne	Nesne

(5a)

Sübje	Obje
Özne	Nesne

(5b)

Sübje	Obje 1	Obje 2
Özne	Nesne	Dolaylı Tümleç

Ettirgenlik eklerinin çatı ekleriyle aynı kategoriye dâhil olmadığını, onların bir kelime içinde üst üste gelebilmesi de göstermektedir; meselâ: *başla-t-ıl, kucakla-ş-tır*. Bilindiği üzere, ancak farklı paradigmaya² dâhil morfeimler bir arada bulunabilir.

Ettirgenlik eklerini çatı eklerinden ayıran başka bir önemli özellik, fiil kökünün (gövdesinin) gönderge düzleminde işaret ettiği durumu değiştirmesi, yeni ve daha karmaşık bir durumu ortaya çıkarmasıdır. Yeni durumlar birden fazla olayı içerir. Meselâ, yukarıdaki (5b) cümlesinde, (5a) cümlesinden farklı olarak, aslında iki olay söz konusudur: Babasının Fatih’le ilgili eylemi (emir / rica) ve Fatih’in arabayla ilgili eylemi (yıkama). Bunu 6a→ 6b örneğinde de görebiliriz:

6 (a) *Ahmet kitap okudu.*

(b) *Öğretmen Ahmet’e kitabı okuttu.*

6(a)’da olay Ahmet’in kitap okumasıdır burada cümlenin öznesi ve okuma işini yapan, yani etkileyen anlam ögesi Ahmet’tir.

6(b)’de birinci olay yine Ahmet’in kitabı okumasıdır. İkinci ve ettirgenlikle ilgili ortaya çıkan yeni olay ise öğretmenin Ahmet’e kitap okutmasıdır. Cümlenin öznesi öğretmendir, ancak onun yaptığı iş okuma değil okutmaktır. Anlam açısından bu iki cümle arasında benzerlik Ahmet’in kitabı okumasıdır.

Yeni durumla önceki durum arasında genel bir sebep-sonuç ilişkisi mevcut olur: Ettirgen eki almış fiilin oluşturduğu cümle sebebi; bu fiilin kökünün (gövdesinin) oluşturduğu cümle ise sonucu belirtir. Meselâ:

(7) a. *Isı buzu eritti.*

---

² Paradigma (paradi’gma) Fransızca paradigme: değerler dizisi (TS 2011: 1885).

b. *Buz eridi.*

Ettirgen yapılarda sebep sonuç ilişkisi önemlidir her ettirgen fiille kurulu cümlede mutlaka bir sebep vardır, bu açık bir şekilde cümlede belirtilebileceği gibi anlamdan da çıkartılabilir. Meselâ:

(8) a. *Anlatılanları tekrarlattı.*

b. *Konuyu anlamadığından anlatılanları tekrarlattı.*

Türkçenin morfolojisi, sebep-sonuç ilişkilerinde sadece sebebi bildiren cümlede değil, sonuç belirten cümlede de fiilin belli morfemle işaretlenmesine imkân tanımaktadır. Meselâ:

(9) a. *Isı buzu çözdü.*

b. *Buz çözüldü.*

Şekil olarak benzese de, (9b) örneğindeki fiilin aldığı ek, işlev olarak edilgen morfemi değildir, çünkü burada iş-eylem başkası tarafından yapılmamakta, kendiliğinden oluşmaktadır. Bu ek dönüşlülük morfemi olarak da değerlendirilemez, zira dönüşlü çatı, eylemin kendiliğinden oluşumunu değil, sübjenin kendi üzerinde yaptığı işi belirtir.

(7a) ile (7b), (9a) ile de (9b) cümleleri arasındaki ilişkiler sentaktik ve semantik açıdan aynıdır. Fark sadece yüklemi ifade eden fiilin farklı kutuplarda biçim olarak işaretlenmesidir. Dolayısıyla, burada bir morfolojik paradigma söz konusudur. *Sebebiyet* terimiyle adlandırabileceğimiz bu paradigma iki kutupludur. Bazı durumlarda paradigmanın birinci kutbu ettirgenlik morfemleriyle (-*DIr*, -(*I*)*t*, -(*X*)*r*),

diğer kutbu sıfır morfemle işaretlenir. Bazı durumlarda da paradigmayı, birinci kutuptaki sıfır morfem karşılığında ikinci kutupta ettirgenliğin tersini belirten morfemler oluşturmaktadır. Literatürde *antikauzativ*, *antiaktiv*, *decausative* gibi terimlerle ifade edilen (Kornilov, Xolodoviç, Xrakovskiy 1969; İsxakova 1974: 280-281; Sultanov 1997) bu morfemler, Türkiye Türkçesinde *-II*, *-(I)n* eklerinden ibarettir. Yalnız bu çalışmada biz söz konusu morfemlerle oluşan yapılara fazla değinmeden sadece ettirgenlik eklerini ve onların vasıtasıyla oluşan sözdizim yapılarını incelemeyi amaçladık.

Ettirgenliğin çatı kategorisine dâhil edilmemesinin gerekçelerini aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

1. Ettirgenlik ekleri, asıl çatı morfemlerinden farklı olarak, ilave edildikleri fiil kökünün (gövdesinin) sentaktik değerliliğini (valensini) artırır.
2. Ettirgenlik eklerinin ilavesiyle fiilin sentaktik değerliliğinin yanı sıra, semantik değerliliği değişir. Hâlbuki gerçek çatı eklerinde böyle bir değişim söz konusu değildir (Mel'çuk, Xolodoviç 1970).
3. Ettirgenlik eklerinin çatı ekleriyle aynı kategoriye dâhil olmadığına, onların bir kelime içinde üst üste gelebilmesi de işaret etmektedir. Bilindiği üzere, aynı paradigmaya dâhil morfemler bir arada bulunamaz.
4. Ettirgenlik eklerini çatı eklerinden ayıran başka bir önemli özellik, fiil kökünün (gövdesinin) gönderge düzleminde işaret ettiği durumu değiştirmesi, yeni bir durumu ortaya çıkarmasıdır. Yeni durumla önceki durum arasında genel bir sebep-sonuç ilişkisi mevcut olur: Ettirgen eki almış fiilin oluşturduğu cümle sebebi; bu fiilin kökünün (gövdesinin) oluşturduğu cümle ise sonucu belirtir.

BÖLÜM 3

ETTİRGEN FİLLİ CÜMLELERİN TÜRLERİ

Ettirgenlik ekleri olarak kabul edilen *-Dir, -t, -(x)r* morfemleri hem geçişsiz fiillere hem de geçişli fiillere gelir.

3.1 Geçişsiz Fiiller

Nesne alamayan fiillerdir. Geçişsiz fiillerde fiilin bildirdiği eylemden etkilenen öge öznedir. Geçişsiz fiiller bazen dolaylı tümleç alabilirler. Bu durumda eylemi gerçekleştiren ve eylemden etkilenen ögeler özne ve dolaylı tümleç ögeleri olur. Bu ayırmadan yola çıkarak geçişsiz fiilleri dolaylı tümleç alabilen ve dolaylı tümleç alamayan geçişsiz fiiller olmak üzere ikiye ayırabiliriz; dolaylı tümleç almayan geçişsiz fiiller ve dolaylı tümleç alabilen geçişsiz fiiller.

Dolaylı tümleç almayan geçişsiz fiiller *art-, ay-, din-, sön-* vs. kelimeleri örnek gösterebiliriz.

Ekmek fiyatları arttı.

Mum söndü.

Zil çaldı.

Küçük bebek gün geçtikçe büyüyordu.

Dolaylı tümleç alabilen geçişsiz fiiller sırasına *bin-*, *bat-*, *kon-*, *koş-*, *otur-*, *çık-*, *eğlen-*, *in-*, *kız*, *küs-* vs. kelimeler dâhil edilebilir. Aşağıda verdiğimiz örneklerden görüldüğü üzere, bu fiillerin oluşturduğu cümlelerde iki bazen de üç zorunlu öge olur. Başka bir deyişle bu geçişsiz fiiller iki veya üç valenslidir:

Ayşe sıraya oturdu.

Ahmet evden dışarıya çıktı.

Tuncay ilk görüşte ondan hoşlandı.

Çocuklar aşağıya indi.

Can arkadaşına küstü.

Öğretmen öğrenciye kızdı.

3.2 Geçişli fiiller

Geçişli fiiller nesne alabilen fiillerdir. Fiilin bildirdiği eylemden etkilenen bir öge ve bu eylemi gerçekleştiren bir özne vardır. Bazı geçişli fiiller valens özelliklerine göre uygun olarak nesneyle birlikte dolaylı tümleç de alabilir, bazı durumlarda ise sadece nesne ile kullanılır. Meselâ:

Sadece nesne alan geçişli fiil: *Bahçıvan otları biçti.*

Hem nesne hem de dolaylı tümleç alan geçişli fiil: *Ayşe çamaşırları ipe astı.*

İlk cümledeki *biç-* fiili geçişli bir fiildir dolayısıyla nesne almıştır. İkinci cümledeki *as-* fiili de geçişlidir; ancak nesnenin yanında bir de dolaylı tümleç almıştır. İlk cümledeki fiil nesne alırken, ikinci cümledeki fiil hem nesne hem de dolaylı tümleç almıştır. Fiillerin bu özellikleri alabildikleri valens sayılarıyla ilgilidir. *Biç-* fiili iki valensli, *as-* fiili ise üç valenslidir.

Sadece nesne alan geçişli fiiller: *bi-, bil-, el-, del, kır-, kur-, ona-, ov-, sev-, sök-, yüz-, ye-, yık-, yırt-, yol-, yor-, yum-, yut-,* vs. Aşağıda örnek verdiğimiz cümlelerden görüldüğü üzere, bu fiiller iki zorunlu ögeyi yönetir:

Polisler hırsızı dövdü.

Çocuk oyuncaklarını kırdı.

Fatih saatini kurdu.

Ayşe anneannesinin sırtını ovdu.

Küçük bebek ağızındakilerini yuttu.

Bahçıvan otları biçti.

Çocuk bilmeceyi bildi.

Hem nesne hem de dolaylı tümleç alabilen geçişli fiiller: *a-, as-, at-, ban-, bi-, böl-, al-, ek-, iz-, dik-, dil-, diz-, dök-, ek-, ger-, göm-, sat-, seç-, tak-, yap-, yay-, yaz-, yığ-*. vs. Aşağıdaki örnekler, bu fiillerin genellikle üç valense sahip olduğunu gösterir:

Ayten kardeşine elbise dikti.

Öğretmen tahtaya şekil çizdi.

Komutan askerleri sıraya dizdi.

Ali günlüğüne olanları bir bir yazdı.

Futbolcu topu kaleye attı.

Mehmet elindeki suyu çiçeklere döktü.

Kiracı eşyalarını eskiciye sattı.

Aşçı hamuru tezgâhın üzerine yaydı.

Ev sahibi misafirlere kapıyı açtı.

Nadiren söz konusu fiillerin dört valensli kullanılmalarına da tesadüf edilir; meselâ:

Ali ekmeği ortadan ikiye böldü.

Bak-, gez-, dolaş- gibi bazı fiiller hem geçişsiz hem de geçişli özellik gösterir.

Meselâ:

Geçişsiz yapı: *Ahmet aşağıya baktı.*

Geçişli yapı: *Ahmet ayakkabı baktı.*

Geçişsiz yapı: *Ayşe İstanbul'da gezdi.*

Geçişli yapı: *Ayşe İstanbul'u gezdi.*

Geçişsiz yapı: *Ali parkta dolaştı*

Geçişli yapı: *Ali parkı dolaştı.*

Geçişsiz yapı: *Can bu konuda konuştu.*

Geçişli yapı: *Can bu konuyu konuştu.*

Geçişli ve geçişsiz fiillere *-Dir, -t, -(x)r* ettirgenlik eklerinin ilave edilmesiyle fiilin yapısında meydana gelen değişikliklerle birlikte, fiilin yönettiği öge sayısında ve sözdizimi öğelerinin statüsünde değişiklik olur. Bu değişiklikler geçişsiz ve geçişli fiillerle kurulu cümlelerde farklılık gösterir. Her iki durumda da ettirgenlik eklerini alan fiiller geçişli olur. Bu eklerin geçişsiz ve geçişli fiillere getirilmesi ile statüsünün değişip değişmediği konusu dilciler arasında görüş farklılığına neden olmuştur. Bazı dilciler (Yücel 1999: 179-18, Gencan 2001: 53-96, Bozkurt 2004: 203-20, König 1983: 115) ettirgenlik eklerinin geçişsiz fiillere ilave edilmesiyle oldurgan fiillerin türediğini ve bu fiillerin ettirgenlikten ayrı ele alınması gerektiğini savunurlar. Bazı

dilciler ise oldurganlığın ettirgen fiillerle görevce ve işlevce farklı olmadığını söyler (Eker 2003: 291-292, Benzer 2011: 11).

3.3 Geçişsiz Fiiller Bünyesinde Oluşan Ettirgen Fiilli Cümleler

Ettirgenlik ekleri geçişsiz fiile geldiğinde fiil geçişli olur ve ettirgenliğin anlam türlerinden biri olan “oldurgan” fiilleri oluşturur. Bunları ettirgenlikten ayrı ele alınması gerektiğini savunan B. Yücel, F. Bozkurt, T.N. Gencan gerekçe olarak ettirgenliğin geçişli fiillerden, oldurganlığın ise geçişsiz fiillerden türediğini ve ilkinde eylemi gerçekleştirmek için bir aracının olduğunu oldurgan yapılarda ise böyle bir aracının varlığından söz edilemeyeceğini söylemişlerdir. Ayrıca ettirgen fiilli cümlede, eylemi gerçekleştirenin özne değil aracı olduğunu, oldurgan fiilli cümlede ise eylemi öznenin gerçekleştirdiğini söylemişlerdir. Oldurgan fiillerin geçişsiz fiillerden türediği doğrudur. Ancak ettirgen fiillerde de oldurgan fiillerde de dolaylı ya da dolaysız bir aracı vardır. Meselâ:

1) Oldurgan yapı: *Ahmet mumu eliyle söndürdü.*

2) Ettirgen yapı: *Ayşe yardımcısına evi temizletti.*

“Birinci türden olan cümlelerde eylemi öznenin kendisi, ikinci türden olan cümlelerde ise başkası gerçekleştirir” (Yücel 1999: 182) görüşü doğru sayılamaz. Örnek verdiğimiz ikinci cümlede “başkasının”, yani yardımcının, yaptığı iş (temizletme işi) fiilin yüklemiyle ifade edilmek istenen iş değildir, ayrı bir eylemdir.

Yukarıdaki her iki cümlede de söylenenin aksine eylemleri, özne olan ögeler gerçekleştirir. Birinci cümlede söndürme eylemini nasıl özne (Ahmet)

gerçekleştiriyorsa ikinci cümlede de temizletme eylemini yine özne (Ayşe) gerçekleştiriyor.

Geçişsiz fiillerden türeyen oldurgan fiiller ettirgen fiillerden ayrı bir kategori olarak düşünülemez. Oldurgan ve ettirgen olarak ikiye ayrılan yapılar aslında aynı ekleri alır ve ikisinde de genel sebep anlamı vardır. Nitekim oldurganlık kavramını kabul etmeyen Süer Eker, “oluş bildiren geçişsiz fiillerin –Ar-, -(I)r- /-(U)r-, -DIr-, /-Dur-, -(I)t- /-(U)t- ekleriyle geçişli duruma getirilmesiyle oldurgan çatıların ortaya çıktığı görüşünün olduğunu, ancak bu tür fiillerin nesne almaları ya da alabilir duruma gelmesiyle ettirgen çatılarla görevce ve işlevce benzerlik gösterdiğini” söyler (Eker 2003:291-292). J. Lewis (1967: 144-151), N. Koç (1996: 336-337), N. Atabay (2003: 194), Z. Korkmaz (2003: 555-556) gibi dilciler de oldurganlıktan bahsetmeyerek geçişsiz fiil bünyesinde oluşan ettirgen yapılarla geçişli fiil bünyesinde oluşanların aynı kategori altında alınması gerektiğini savunurlar. Oldurgan yapılar birer ettirgenlik kategorisidir. Bunların biçimleri (-Dir-, -t-, -(x)r-) ve işlevleri (genel sebebiyet anlamları) aynıdır. Elbette oldurgan olarak adlandırılan yapıları diğerlerinden ayıran özellikler vardır. Bu konuyu aşağıda (*ettirgenliğin anlam türleri bölümünde*) daha etraflı şekilde ele alacağız.

Geçişsiz fiillere ettirgenlik ekleri getirilerek oluşturulan bu türemiş yapılarda cümle basit sentaktik yapıdakinden farklı olarak nense alır. Basit sentaktik yapıda özne konumundaki öge, geçişsiz fiillere ettirgenlik eklerinin getirilmesiyle oluşan türemiş sentaktik yapıda nesne konumuna geçer. Ettirgen fiille oluşmuş bütün türemiş sentaktik yapılarda öge sayısı artar ve eylemi gerçekleştiren kişi veya eylemin gerçekleşmesine sebep olan olay cümlenin öznesi olarak ifade edilir. Meselâ:

Basit sentaktik yapı: *Düdükler öttü.*

Türemiş sentaktik yapı: *Bekçiler düdüklerini öttürdüler.*

Basit sentaktik yapı: *Ekmek fiyatları arttı.*

Türemiş sentaktik yapı: *Buğday fiyatının yükselmesi ekmek fiyatlarını arttırdı.*

Basit sentaktik yapı: *İşler aksadı.*

Türemiş sentaktik yapı: *Çalışanlar işleri aksattı.*

Basit sentaktik yapı: *Uçurtma uçtu.*

Türemiş sentaktik yapı: *Çocuk uçurtmasını uçurdu.*

Basit sentaktik yapı: *Yemek pişti.*

Türemiş sentaktik yapı: *Vesile yemeği pişirdi*

3.4 Geçişli Fiiller Bünyesinde Oluşan Ettirgen Fiilli Cümleler

Ettirgenlik ekleri geçişli fiillere ilave edildiğinde fiilin geçişliliği değişmez; ancak sentaktik valensi bir derece artar. Bu durumu T. Gencan “geçişli fiillerin geçişlilik kertelerinin arttırılması” şeklinde açıklamıştır. (Gencan 2001: 379). Geçişli fiile gelen ettirgenlik ekleri fiilin yapısını değiştirdiği gibi cümlede sözdizimi öğelerinin sayısının artmasına neden olur. Basit sentaktik yapılarda özne konumunda olan öğeler fiilin işaret ettiği eylemleri gerçekleştiren öğelerdir. Basit sentaktik yapıda özne konumundaki bu öğeler ettirgenlik eklerinin fiile eklenmesiyle oluşan türemiş sentaktik yapılarda dolaylı tümleç konumuna geçer. Bunun sebebi iki tane nesne öğesinin aynı cümlede kullanılmasının tercih edilmemesidir, çünkü cümlede artık bir

nesne vardır: basit sentaktik yapıdaki nesne türemiş entaktik yapıda değişikliğe uğramaz. Bu durum basit sentaktik yapıdaki öznenin türemiş entaktik yapıda dolaylı tümleç olarak ifade edilmesine neden olur. Meselâ:

Basit sentaktik yapı: **Çocuklar** oyuncakları dağıttı.

Türemiş sentaktik yapı: *O, çocuklara* oyuncakları dağıttırdı.

Basit sentaktik yapı: **Kardeşi** kapıyı açtı.

Türemiş sentaktik yapı: *O, kardeşine* kapıyı açtırdı.

Basit sentaktik yapı: **Ayşe** mercimekleri ayıkladı.

Türemiş sentaktik yapı: *Annesi, Ayşe'ye* mercimekleri ayıklattı.

Basit sentaktik yapı: **Fatoş** domatesleri doğradı.

Türemiş sentaktik yapı: *Ablası, Fatoş'a* domatesleri doğrattı.

Basit sentaktik yapı: **Babası**, sevdiği tüm çikolataları aldı.

Türemiş sentaktik yapı: *Ali babasına* sevdiği tüm çikolatalardan aldırdı.

Ye-, giy-, iç-, çalış-, oku- gibi geçişli fiiller ettirgenlik eki aldıklarında iki tür sözdizimsel yapı ortaya çıkmış olur. Birincisi yüklemi bu fiillerden oluşan basit sentaktik yapılarda özne konumundaki öge, bu fiillere ettirgenlik eki getirildiğinde türemiş sentaktik yapılarda olması gerektiği gibi dolaylı tümleç konumuna geçer:

- (1) a. **Çocuk** mamayı yedi.
b. Annesi **çocuğa** mamayı yedirdi.
- (2) a. **Kardeşi** elbise giydi.
b. Berfin **kardeşine** elbise giydirdi.
- (3) a. **Ahmet** su içti.
b. Ali **Ahmet'e** su içirdi.
- (4) a. **Öğrenci** ders çalıştı.
b. Öğretmen **öğrencisine** ders çalıştırdı.
- (5) a. **Sinan** kitabını okudu.
b. Ablası **Sinan'a** kitabını okuttu.

(1a), (2a), (3a), (4a), (5a)'da nesne konumunda olan ögeler, (1b), (2b), (3b), (4b), (5b) cümlelerinde aynı konumda kalır. (1a), (2a), (3a), (4a)'da özne olan ögeler ise ikinci cümlelerde dolaylı tümleç konumuna geçer.

Bu tür fiiller farklı yapılar, yani ikinci türden olan yapılar da oluşturabilir. *Ye-*, *giy-*, *iç-*, *çalış-*, *oku-* gibi kelimeler geçişli fiiller oldukları halde ettirgenlik ekleri aldıkları kimi zamanlarda geçişsiz fiillerden türemiş ettirgen cümlelerdeki sözdizimi özelliğini gösterebilir. Meselâ:

- (1) c. Annesi **çocuğu** yedirdi.

- (2) c. *Berfin kardeşini giydirdi.*
- (3) c. *Ali Ahmet'i içirdi.*
- (4) c. *Öğretmen öğrencisini çalıştırdı.*
- (5) c. *Ablası Sinan'ı okuttu.*

Geçişsiz fiillerle kurulu basit sentaktik yapılarında olduğu gibi özne konumundaki ögeler, *ye-*, *giy-*, *iç-*, *çalış-*, *oku-* fiilleri ettirgenleştirildiğinde nesne konumuna geçer. Her iki durumda da (1b), (2b), (3b), (4b), (5b) ve (1c), (2c), (3c), (4c), (5c) cümlelerinin sözdizimi ögelerinin sırasında ve sayısında değişiklik olsa da ve fiil kökünün bildirdiği anlam ve sonuçtan etkilenen öge aynıdır. Yani özne dolaylı tümleş konumuna da geçse nesne konumuna da geçse ettirgen fiilin anlamı değişmez. Bu tür ikili yapılar daha önce E. Erguvanlı-Taylan (1979) tarafından incelenmiştir. E. Erguvanlı-Taylan'a göre aynı fiil temelinde ortaya çıkan iki sözdizimsel ettirgen yapı, birbirinden cümlenin işlevsel çözümlemesi açısından ayrılır, ve (c) örneklerinde gördüğümüz tipik olmayan yapının meydana gelmesi güya farklı *thema-rhema* ilişkisinin net bir şekilde ifadesinden kaynaklanmaktadır (Erguvanlı.- Taylan 1979). Ancak bu açıklama tatmin edici değildir. Çünkü işlevsel çözümlemedeki farkı göstermek için söz sırasının değişmesinden de istifade etmek mümkündür, bunun için ettirgen yapıdaki durum eklerinin değiştirilmesine gerek yoktur. Ayrıca, mesele, Erguvanlı Taylan'ın iddia ettiği gibi, sadece *themayı* ön plana çıkarmakla ilişkili olsaydı, fiillerin büyük çoğunluğu çifte sözdizimsel ettirgen yapı meydana getirirdi, oysa bu tür fiillerin sayısı sınırlıdır.

Söz konusu fiillerin cümle açısından çifte ettirgen yapı oluşturma özelliği, onların geçişli olmalarına rağmen, bazen geçişsiz fiil özelliği ortaya koymalarından

kaynaklanmış olabilir. Bu fiillerin bir kısmı, hem nesneli hem de nesnesiz sözdizimsel yapılar meydana getirir. Meselâ:

- (6) a. Ali kitap okuyor.
b. Ali üniversitede okuyor.

- (7) a. Ayşe ders çalıştı.
b. Ayşe çok çalıştı.

Bu ikili yapılar arasında fark, ya (6a) ve (6b) örneklerinde olduğu gibi, fiilin iki farklı anlamından kaynaklanır, ya da (7b) örneğinde olduğu gibi, nesnenin ifadesinin iletişim açısından önemsiz olduğu durumlarda ortaya çıkar.

Yukarıda bahsettiğimiz fiillerin ikinci kısmı için nesne ile kullanılma şarttır. Onları geçişsiz fiillere yaklaştıran özellik, konuşan (yazan) ve dinleyen (okuyan) tarafından önemsenmediği durumlarda, nesnenin ifadesinin bir formalite gereği olması, yani nesne pozisyonunun fiil köküyle aynı kökten olan genel bir isimle tutulmasıdır. Bunu aşağıdaki karşılaştırmada (8b) ve (9b) örneklerinde görebiliriz:

- (8) a. Çocuk pilav yedi.
b. Çocuk yemek yedi.

- (9) a. Nuri su içti.
b. Nuri içki içti.

Dolayısıyla (a) cümlelerinde özne olan *çocuk, kardeş, Ahmet, öğrenci, Sinan* kelimeleri, (b) cümlelerinde nesne olduğu için dolaylı tümleş konumuna, nesnesiz de

kullanılabilen bu fiillerle kurulan (c) cümlelerinde aynı kelimeler nesne konumuna geçmiştir.

Aynı fiil temelinde ortaya çıkan iki sözdizimsel ettirgen yapı, bazı zaman farklı anlamlar taşıyabilir. Meselâ (3c)'de *içir-* fiiliyle cümlede Ahmet'in alkollü bir şeyler içtiği anlaşılabilir ya da (5c)'de *okut-* fiiliyle Sinan'ın okula gitmesine sebep oldu anlamları çıkartılabilir.

Özetle *-dır, -t, -(x)r* ettirgenlik eklerinin ilave edildikleri geçişli ve geçişsiz fiillerle kurulu türemiş sentaktik yapılarda basit sentaktik yapılardakinden farklı sözdizimiyle karşılaşıyoruz. Ettirgenlik eki almış türemiş sentaktik yapılarda sözdizimi öğelerinin sayısının artmasının yanında sözdizimi öğelerinin sırsında da değişiklik olur. Ayrıca bu değişiklikler fiillerin farklı yapılarla oluşturmasına sebep olur.

BÖLÜM 4

ETTİRGENLİK MORFEMLERİ

Yukarıda belirttiğimiz örneklerden görüldüğü üzere, basit sentaktik yapıdan ettirgen yapıya geçişte yüklem ifade ettiği fiilin yapısında değişiklikler oluşmuştur. Bu değişiklikler fiilin belli ekler alması şeklindedir. Söz konusu ekler ettirgenlik ekleridir. Ettirgenliği ifade ederken kullandığımız ekler: *-Dir*, *-t*, *-(x)r* morfemleridir. Kullanım alanı az olmakla *-dar*, *-der*, ve *-zir (z+ir-)* ekleri de kullanılır. Ettirgenlik geleneksel olarak biçim çerçevesinde değerlendirilmiş ve açıklanmıştır.

4.1 -Dir-

-Dir (*-dir*, *-dur*, *-dür*, *-tır*, *-tir*, *-tur*, *-tür*) en çok kullanılan ettirgenlik morfemlerindedir. Bu ekler, ünlüyle biten tek heceli fiiller hariç, ünsüzle biten kök ve gövdelere getirilebilir

-Dir ettirgenlik eki fiillere ilave edilirken fiilin son hecesindeki ünlünün özelliğine veya fiil ünsüzle bitiyorsa, son ünsüzün ötümlü ya da ötümsüz olma durumuna göre değişir. Fiil ötümlü ünsüzle bitiyorsa *-dir* ekiyle, ötümsüz ünsüzle bitiyorsa *-tir* ekiyle şekillenir. *-Dir* ettirgenlik morfeminin değişik şekilleri büyük ünlü uyumuna uygunluk bakımından dört durumda fiile ilave edilir:

1. Fiilin son hecesindeki ünlü kalın düz ünlüyse *-dir-* ettirgenlik morfemi fiile ilave edilir: *abandır-*, *acındır-*, *ağdır-*, *arındır-*, *aldır-* *ballandır-*, *boşandır*, *barındır-*, *çaldır-*, *çarpındır-*, *caydır-*, *çavlandır-*, *dadandır-*, *daldır-*, *davrandır-*,

dayandır-, dolandır-, ıkındır-, ısındır-, inandır-, kaldır-, kalkındır-kasdır-, kazdır, kazandır-, kaydır-, kışkandır-, kırdır-, kızdır-, kıydır-, kıvrandır-, kuşandır-, oyalandır-, paslandır-, pahalandır-, sağdır-, sallandır-, savdır-, saydır-, sıvındır-, sızdır-, usandır-, uyandır-, utandır-, yağdır-, yardır-, yazdır-, yaydır-, yiğdir-, yıldır-
vs.

Örn:

Hakkı Celis şimdi Seniha'yı görünce adeta kaçıyordu. Zira sevdiği Seniha değildi.

Bu Seniha, onu korkutuyor utandırıyor, acı, derin bir ümitsizliğe düşürüyordu

(Karaosmanoğlu 2001: 86).

Ali Bey, Papazoğlu'nun gözünde bir kat daha korku uyandırmıştı (Mithat Efendi 2007: 17).

Ben yüzünü görmekten mahrum iken, bu şerefi postacıya mı kazandırardım? (Pala 2010: 54)

Sevilmeye şayeste dilberim, kuşkulardan arındırılmış günaydınım (Pala 2010: 69).

Genç adamın bu hareketi ve bu sözü Seniha'yı heyecanlandırarak yerde kızdırdı (Karaosmanoğlu 2001: 93).

2. Fiilin son hecesindeki ünlü ince düz ünlüyse *-dir* ettirgenlik morfemi fiile ilave edilir: *beğendir-, bezdir-, bildir-, bindir-, çimdir-, çizdir-,çeldir-, deldir-, dizdir-, dindir-, değindir-, değdir-, dilendir-, dinlendir-, erdir-, eğdir-, eğlendir-, emdir-, evlendir-, geçindir-, ezdir-, gerdir-, gezdir-, girdir-, giydir-, gönendir-,*

gücendir-, imrendir-, iğrendir-, ivdir-, indir-, nitelendir-, özendir-, serdir-, tellendir-, tepindir-, tiksindir-, vs.

Örn:

*Bu gece nasıl istersen seni öyle eğl**endir**eceğim (Mithat Efendi 2007: 28).*

*Süzgün bakıştan sıçrayan kirpik oklarını birer tercüman olarak nitel**endir**miştir (Pala 2010: 37).*

*O geceki sevgilisine hayallerden bir kıyafet biçti, gözlerinin rengine yakışsın diye fıstıkî şallar giy**irdi**, kelimelerden tüller örttü ve ona bir ad verdi: Tiryandağıyla! (Pala 2010: 123).*

*Çocuğun biri dondurma istiyorum ben dedi. Annesi bir tane başına **indirdi** (Yalsızuçanlar 2010: 100).*

3. Fiilin son hecesindeki ünlü kalın, yuvarlak ünlüyse *-dur* ettirgenlik morfemi fiile ilave edilir: *boğdur-, bozdur-, buldur-, bulundur-, doldur-, dondur-, durdur-, gocundur-, kondur-, kovdur-, kurdur-, ondur-, oğdur-, ovdur-, soldur-, sordur-, soydur-, soyundur-, sundur-, umdur-, uydur-, yumdur-, yoldur-, vs.*

Örn:

*Sevgilisinin yüzündeki son gülümseme, şiirin son beytinde aydınlandı ve ölmek üzere olan cennetlik insanların yüzüne yansıyan mutluluklar gibi odayı **doldurdu** (Pala 2010: 137).*

4. Fiilin son hecesindeki ünlü ince yuvarlak ünlüyse *-dür* ettirgenlik morfemi fiile ilave edilir: *böldür-, büzdür-, çözdür-, çözündür-, düşündür-, döndür-, dövür-, güldür-, öldür-, öptür-, ördür-, söğdür-, söndür-, süründür-, süzdür-, tüydür-, yüzdür-, vs.*

Örn:

Şimdi ağlayan benim yanan sen. Ne sen beni kurutabilirsin ne ben seni söndürebilirim (Pala 2010: 14).

Ceza olarak tüm düğümleri ona çözdürmüştü.

-tır, -tir, -tur, -tür ekleri aynı şekilde en çok kullanılan ettirgenlik morfemlerinin türleridir. Ötümsüz ünsüzle biten kök veya fiil gövdelerine eklenebilir. Bunun dışında büyük ünlü uyumuna uygunluk bakımından *-dır* ekinde olduğu gibi *-tır* eki de şu durumlarda fiillere ilave edilir:

1. Fiilin son hecesindeki ünlü kalın - düz ünlüyse *-tır* ettirgenlik morfemi fiillere ilave edilebilir: *acıktır-, alıştır-, anlattır-, apıştır-, ayırıştır-, azıştır-, bağrıştır-, baktır-, bastır-, barıştır-, çakıştır-, çarpıştır-, çatıştır-, çıkıştır-, çırpıştır-, dayattır-, donattır-, kaptır-, kapattır-, kamaştır-, kapıştır-, karmaştır-, koklaştır-, kaynaştır-, sattır-, sırnaştır-, sıkıştır-, takıştır-, tikiştir-, tattır-, yaktır-, yaptır-, yaklaştır-, yanaştır-, yıktır-, yarışır-, yapıştır-, yığıştır-, vs.*

Örn:

*Her ikisi de iki tarafından kuvvetle bastırıyor*du (Karaosmanoğlu 2001: 51).

Ben gönlümü insanlardan kurtararak Tanrıya ulaştırdım. (Yalsızuçanlar 2010: 136)

Sessizce yerine oturdu ve ışıkları kapattırdı.

Kendi yaptığı tabloları duvara astırdı.

Macit Bey notaları karıştırdı (Karaosmanoğlu 2001: 24).

Kibarca olduktan sonra kaderin ve belanın şiddet derecesi dahi azalacak gibi bir düşüncebeni tatmin etti ve yatıştırdı (Mithat Efendi 2007: 46).

2. Fiilin son hecesi ince - düz ünlüye ve ötümsüz sesle biterse *-tir* ettirgenlik morfemi fiillere ilave edilebilir: *bileştir-, birleştir-, biriktir-, bitıştır-, biçtir-, çekiştir-, çektir-, değiştir-, depreştir-, düzleştir-, emiştir-, geliştir-, gerektir-, gözetir, iliştir-, itıştır-, işittir-, pekleştir-, seçtir-, serpiştir-, üleştir-, yetiştir-, vs.*

Örn:

İki yana ve göğe doğru yükselen kollarını buruyor onu güçsüzleştiriyordu (Yalsızuçanlar 2010: 91).

Aşk ona göre yeni tavırlar geliştirecektir (Pala 2010: 37).

Kumdan kaleyi önce düşledim, sonra yaptım, sonra adını değiştirdim. (Yalsızuçanlar 2010: 198).

3. Fiilin son hecesindeki ünlü kalın - yuvarlak ünlüyse ve ötümsüz ses ile bitiyorsa, *-tur*, ettirgenlik morfemleri fiile ilave edilebilir: *buluştur-*, *buruştur-*, *boğuştur-*, *coştur-*, *çöktür-*, *doluştur-*, *koştur-*, *döktür-*, *öttür-*, *kavuştur-*, *kokuştur-*, *konuştur* *koşuştur-*, *kustur-*, *oluştur-*, *ovuştur-*, *okuttur-*, *sokuştur-*, *soktur-*, *söktür-*, *tokuştur-*, *tutuştur-*, *yuttur-* vs.

Örn:

Saksıdaki çiçeklere su döktürdü.

Naim Efendi tepeden tırnağa kadar ürperdi, elleriyle bacağını ovuşturdu

(Karaosmanoğlu 2001: 83).

Aşkları unutan bendene aşkını unutturma! (Pala 2010: 5).

Onu misafir odasına getirip ocağında birkaç odun tutuşturdular (Pala 2010: 134).

Ben onu yakıyorum ama o beni tutuşturamıyor (Yalsızuçanlar 2010: 159).

Ailesi onu büyük zorluklarla okutturmuştu.

4. Fiilin son hecesindeki ünlü ince yuvarlak ünlüyse ve ötümsüz ses ile bitiyorsa *-tür*, ettirgenlik morfemleri fiile ilave edilebilir: *bölüştür-*, *büktür-*, *dönüştür-*, *görüştür-*, *küstür-*, *ölçüştür-*, *öpüştür-*, *söğüştür-*, *sövüştür-*, *sürtüştür-*, *tüttür-*, vs.

Örn:

Üç beş ihtiyar toplanmalıyız, bizim ocağın başına sürmeliyiz cezveleri, tütürmeliyiz cigaralarımızı (Orga 2010: 60).

5.-*tIr* ettirgenlik morfemi bazen iki ünlüyle biten kelimelere de gelir: *Çarptır-*, *serptir-*, *tarttır-*, *çenttir-*, vs.

Ettirgenliği *-Dır* morfemiyle oluşan kök fiillerin tam listesi ekler kısmında tablo1’de verilmiştir.

Örn:

Canı erik çekmişti, böyle sulu sulu can eriği, yandaki manava girip bir kese tarttırdı.

Nadasa bıraktığı topraklara buğday serptirmeliydi.

-Dır ettirgenlik eki ünlüyle biten tek heceli fiillere de gelir. Mesela: *yedir-*, *dedir-*.

Örn:

Kocasına boynuzlu dedirtmiyordu (Kemal 1994: 42).

İhtiyar babasına elleriyle tatlı yedirirdi.

Bir fiilde *-Dır* ettirgenlik morfemi dar ünlüyle değil geniş ünlüyle boy gösterir, yani *-der* şeklindedir. Bu *-der* eki dön- fiil köküne ilave edilir. Gerçi dön- fiili *-dür* ekini de alabilir. Meselâ:

Yaptığı sürprizlerle başını döndürdü ve kendine aşık etti.

Geniş ünlüyle oluşan *-der* unsuruna *gönder-* fiilinin de içinde tesadüf edilir. *Gönder-* fiili anlamca ettirgen olan bir fiildir. Eski Türkçede *köndger-* şeklinde kullanılan fiil Çağdaş Türkçede *gönder-* şeklinde kullanılmaktadır.

Dört yılın sonunda kızını Limni'ye göndermişti (Pala 2010: 131).

Yine geniş ünlüyle oluşan bir *-ter* unsuruna da anlam olarak ettirgenlik belirten *göster-* fiilinin içinde rastlıyoruz. *Göster-* fiili anlamca *gör-* fiilinin ettirgenidir; ancak biçim olarak ettirgenlik söz konusu değildir. Çağdaş Türkiye Türkçesinde *gös-* şeklinde bir fiil kökü yoktur, bundan dolayı *-ter* unsurunun bir ek olduğunu söyleyemeyiz. Çağdaş Türkiye Türkçesinde *göster-* bir fiil köküdür.

Bülbülün hâli dünyanın ayrı bir cilvesini, aşkın ayrı bir rengini gösterir (Pala 2010: 140).

Bazı dilciler bu yukarıda verdiğimiz, *gönder-*, *göster-* fiillerindeki *-DAR-* unsurunu ettirgenlik eki olarak kabul edip, aşağıdaki açıklamayı yapmışlardır:

M. Ergin (2004: 213) “-dar- ve -der- eklerinin -dur-, dür- ettirgenlik eklerinin düzleşmesi ile ortaya çıktığını düşünülebileceğini” söylemiştir. Z. Korkmaz (2007: 561) ise M. Ergin’in bu görüşünü kabul etmez;“-Dar- ekinin iki ayrı ettirgenlik eki olan -t-, -Ar- eklerinin kaynaşmasından oluşan bir birleşik ek olabileceği” görüşünü savunur. Bu açıklamalar artzamanlı yöntemle incelemekten kaynaklanmaktadır.

Eşzamanlı yöntem açısından ise söz konusu fiiller kök ve eke ayırlanamamaktadır. Bu fiillerde -der, -ter unsurları Çağdaş Türkiye Türkçesinde ettirgenlik eki olarak kabul edilemez.

4.2 -t

Kök halindeki veya isimden türemiş fiilleri ettirgen yapmak için *-Dır* morfeminin dışında en fazla *-t* eki kullanılmıştır. *-t* ettirgenlik morfemi genellikle aşağıdaki durumlarda fiille ilave edilir ve ettirgen fiiller oluşturur.

1. *-t* ettirgenlik morfemi genellikle sonu ünlü sesle biten fiillere eklenir: *acıt-, ağrıt-, aksat-, arat-, büyüüt-, civıt-, çürüt-, erit-, ekşit-, eskit-, havlat- hırlat-, horlat-, ılt-, işet-, kanat-, kurut-, okut-, okşat-,ödet-, özlet-, onat-, oynat-, sıçrat-, sıvat-, susat-, üşüt-, tanıt-, tarat-, taşıt-, tıkat-, titret-, tozut-,türet-, uğrat-, uzat-, uyut-, üret-, üşüt-, yalat-, yaşat-, yıkat-, yürüt-, vs.*

Örn:

Sanki kinle kararmış sevdanın ateşi, ruhunun bütün tatlı usarelerini kurutmuştu (Pala 2010: 88).

Dizlerinin dibine oturdu ve beyaz kollarını onun göğsüne doğru uzattı

.(Karaosmanoğlu 2001: 204).

Avrupa'dan gelmiş mobilya kataloglarına göre ayrı bir üslupta, ayrı bir renkte pisaltıye döşetti (Karaosmanoğlu 2001: 14).

Hayal tüllerini andıran saçları ve esrarlı bakan gözleriyle yaşayıp durmakta ve bize kendilerini tanıtmaktadırlar (Pala 2010: 34).

O zamana kadar söyleşileri pek özel iken ondan sonra odalarına gelen birkaç aşifeye dahi güler yüz göstererek topluluklarını büyüttüler (Mithat Efendi 2007: 26).

Tek yüzüme baksın diye bir sigara daha istedim. Hemen yapıp elime verdi ve yakmak için kendi sigarasını da uzattı (Mithat Efendi 2007: 64).

-t ettirgenlik morfemi isim soylu kelimelerin üzerine sonu ünlüyle biten -IA- isimden fiil yapma ekleri aracılığıyla da gelir ve ettirgen fiiller türetir: *açıklat-, ağırlat-, akaçlat- alçılata-, algılat-, alkışlat-, astarlat-, aşılat-, ateşlet-, avlat-, ayıklat-, badanalat-, bağlat-, bandajlat-, bestelet-, bıçaklat-, boğazlat-, bombalat-, çamurlat-, çapalat-, çarşafat-, çivilet-, depolat-, etiketlet-, fırınlat-, gırgırlat-, hançerlet-, harmanlat-, hatırlat-, iğnelet-, imzalat-, kalaylat-, kalburlat-, kamçılata-, kaşıklata-, keselet-, kurşunlat-, mühürlet-, onaylat-, paketlet-, parçalat-, parkelet-, parsellet-, poşetlet-, semerlet-, sıvazlat-, tamamlata-, tekrarlat-, temizlet-, tepelet-, tırnaklat-, toplat-, tornalat-, törpület-, yenilet-, yinelet-, yuvarlat-, yollat-, zehirlet-, zımbalat- vs.*

Örn:

Uyuyorduk, uyandırdılar; unutmuştuk, hatırlattılar (Pala 2010: 71).

Hepsini bitirdikten sonra, içi sıkılarak bir köşeye fırlatıyordu (Karaosmanoğlu 2001: 40).

Annemi ve bizi büyük hanım köye yollatmıştı.

Yukarıdaki fiillerin bir alt türü olarak, *-t-* morfemi isim soylu yansıma kelimelerin üzerine ünlüyle biten *da-* ve *la-* fiil yapma ekleri aracılığıyla gelir ve onlardan ettirgen fiiller üretir: *cayırdat-*, *cazırdat-*, *cıtırdat-*, *gıcırdat-*, *fışkırdat-*, *fokurdatt-*, *foşurdatt-*, *gümbürdet-*, *havlat-*, *hırlat-*, *horlat-*, *kıtırdat-*, *patırdat-*, *patla-*, *pofurdatt-*, *şakırdat-*, *şangırdat-*, *şapırdat-*, *takırdat-*, *tangırdat-*, *tingırdat-*, *zangırdat-*, *zingırdat-* vs.

Örn:

Naraları attıkça, çalgıların sesine üstün gelerek güm güm gümlenmektedir. (Mithat Efendi 2007: 9)

2. *-t* ettirgenlik morfemi *r* veya *l* akıcı ünsüzlerle biten fiillere ilave edilir:

aksırt-, *bağırt-*, *böğürt-*, *çağırt-*, *çemkirt-*, *delirt-*, *gebert-*, *fışkırt-*, *hapşırt-*, *karart-*, *kızart-*, *köpürt-*, *morart-*, *oturt-*, *öğürt-*, *öksürt-*, *sarart-*, *yalvart-*, *yeşert-*, *çökelt-*, *çömelt-*, *darılt-*, *kıvırt-*, *püskürt-*, *yanılt-*, *bunalt-*, *boşalt-*, *domalt-*, *yanılt-* vs.

Örn:

“Mamafi, emredersiniz, hemen yarın Seniha’yı çağdırırız” dedi (Karaosmanoğlu 2001: 77).

Bahçede bir bankın üzerine oturdu, delikanlıyı da yanına oturttu (Atay 2009: 15).

İntihar etmenin onu sıkıntılardan kurtaracağını, intihar girişimi planları yaptığını belirtmiştir. (Yalsızuçanlar 2010: 102).

-t ettirgenlik eki akıcı ünsüzle biten *-Dİr*, ettirgenlik eki ve yine aynı özellikteki *-(x)r*, ettirgenlik ekinden sonra kullanılabilir: *ezdirt-*, *boğdurt-*, *bozdurt-*, *aldirt-*, *dedirt-*, *dokundurt-*, *geçirt-*, *getirt-*, *göstert-*, *içirt-*, *indirt-*, *kaçırt-*, *kaldirt-*, *kazdirt-*, *kırdirt-*,

kurdurt-, ovdurt-, öldürt-, pişirt-, sordurt-, geçirt-, içirt-, doğurt-,kaçirt-, kopart-, şışirt-, uçurt-, yaptırt-, vs.

Örn:

“Ben öldükten sonra, isterseniz, yıkınız,” diyordu. “Fakat ben sağken evin hiçbir tarafına el dokundurtmam” (Karaosmanoğlu 2001: 192).

Çocuğu omuzundan indirtti (Abasıyanık 2009: 90).

-t ettirgenlik morfemi isim soylu kelimelerin üzerine akıcı ünsüz olan -l- isimden fiil yapım eki aracılığıyla gelerek ettirgen fiiller üretir: *azalt-, boşalt-, daralt-, dirilt-, doğrult-, durult-, düzelt-, eğrilt- incelt-, kısalt-, körelt-, küçü(k)lt-, yamu(k)lt-, yönelt-, yücelt-, yükse(k)lt- vs.*

Örn:

Naim Efendi'nin ona ihtiyacı en ziyade kendi derdini dökmek, kalbini boşaltmak içindi (Karaosmanoğlu 2001: 193).

Havlıyu bıraktı sandalyeye, pencereyi kapadı, sıvanmış kollarını düzeltti (Yalsızuçanlar 2010: 13).

Pervane gibi çevresinden uzaklaşmadı, hatta sevgi çemberini daha da daralttı (Pala 2010: 126).

Hasret denilen şey, acıdaki lezzetin ta kendisi olsa gerek; yoksa ayrılık neden aşkı çoğaltsın ki!.. (Pala 2010: 127).

Hani rakı içtiydiniz, üst katta var ya... orayı tekmiil boşalttırdı (Kemal 2010: 40).

Deliliği yüceltiyorsun. (Yalsızuçanlar 2010: 159)

3. Nadir olarak sonu *k, y, p, ç, m* ünsüzlerinden biriyle biten tek heceli fiillere ilave edilir ve fiilleri ettirgenleştirir: *ak(i)t-, kok(u)t-, kork(u)t-, sap(i)t-, sark(i)t-, ürk(ü)t-, sürç(ü)t-* vs.

Ettirgenliği *-t* morfemiyle oluşan kök fiillerin tam listesi ekler kısmında ek2’de verilmiştir.

Ocakta yemeği unutmuş, tüm evi kokutmuştu.

Saçlarını Rapunzel gibi aşağıya sarkıtmıştı.

4.3 -(X)r

Ünlüyle biten fiillere gelmez, ünsüzle biten kimi fiillere gelir. *-(X)r* ettirgenlik morfeminin türleri olan *-(i)r, -(i)r, -(u)r, -(ü)r* ekleri ötümlü, ötümsüz bazı ünsüzlerden sonra ilave edilebilir.

1.Genellikle *ş, t, r*, dilucu ünsüzlerinden sonra gelen *-(x)r* ettirgenlik morfemi damak ünsüzleri olan *y* ve *g* ünsüzlerinden sonra da getirilebilir. Son hecedeki ünlünün özelliğine göre ise kalın düz ünlüye *-ır* eki: *aşır-, artır-, batır-, kaçır-, taşır-, yatır-*; ince düz ünlüye *-ir*: *bitir-, geçir-, pişir-, şişir-, yitir-*; kalın yuvarlak ünlüye *-ur*: *doğur-, doyur-, uçur-*; ince yuvarlak ünlüye *-ür*: *duyur-, düşür-, göçür-* vs ettirgenlik ekleri fiile ilave edilir.

Örn:

Hakkı Celis şimdi Seniha'yı görünce adeta kaçıyor. Zira sevdiği Seni'ya değildi.

Bu Seniha, onu korkutuyor utandırıyor, acı, derin bir ümitsizliğe düşürüyordu

(Karaosmanoğlu86).

Şimdiye kadar neler söylenmedi gül hakkında neler yazılmadı. Yazmakla bitirilemedi

ve bitirilemeyecek (Pala 2010: 75).

Yukarıdaki bu fiillere biçim olarak benzeyen *aksır-, anır-, belir-, böğür-, delir-, fişkir-, hapşır-, ısır-, kayır-, kavır-, köpür-, öksür-, püskür-, savur-, sıyır-, şaşır-, semir-, süpür-*, fiillerindeki *ır-, ir-, ur-, ür-* ekleri ettirgenlik ekleri değildir, çünkü bu fiiller kök ve eke ayrılmaz, kendileri birer fiil köküdür.

-(x)r ettirgenlik ekinin geniş ünlü içeren değişik bir şekli *-ar, -er* ekleri kök halindeki sınırlı sayıda fiile ilave edilmiştir.

Örn:

Sevginin yüzü kınında bir kılıç yahut sadakta bir yay gibidir; bakış onu kınından ve sadağından çıkarır (Pala 2010: 12).

Genç kızlar hem sevinci hem hayreti ifade eder bir çığlık kopardılar (Pala 201: 49).

Ettirgenliği *-(X)r* morfemiyle oluşan kök fiillerin tam listesini ekler kısmında verdik.

Çıkar-, çöker-, gider-, göçer- kopar dışında yazı dilinde örneğine rastlamadığımız bu fiillere biçim olarak benzer fiiller vardır. Renk isimlerinin üzerine *-ar, -er* isimden fiil yapma ekleri getirilerek oluşturulan *ağar-, bozar-, morar-kızar-, karar-, sarar-*,

yeşer- fiilleri *çıkır-*, *çöker-*, *gider-*, *göçer-* *kopar*, fiilleriyle aynı özelliği göstermezler.

Ayrıca *geber-*, *onar-*, *ürper-*, *yalvar-*, *yakar-* fiillerindeki *-er-*, *-ar-* unsurlarını ne bir ettirgenlik ne de her hangi başka bir ek olarak değerlendiremeyiz, çünkü bu fiiller Çağdaş Türkçede kök ve eke parçalanamayan birer köktür.

Örn:

Biliyorsun ya, iki seneden beri peşime dolaşır, yalvarır, yakarırdı (Karaosmanoğlu 2001: 95).

4.4 -zir

Türkçenin eski dönemlerinde görülen ancak şu an için *emzir*³ fiilinin dışında örneğine rastlamadığımız bir ektir.

Örn:

Yeni doğan bebeğini sevgiyle emzirdi.

Bu ek tarihen iki ettirgenlik ekinin birleşiminden meydana gelmiştir; *-z+* *-ir*.

---

³ Türkçe Sözlüğü'n 11. baskısında emdir- şekline de rastlanmaktadır.

4.5 Ettirgenlik Eklerinin Üst Üste Kullanılması

Ettirgenlik morfepleri yukarıda belirttiğimiz durumlarda fiil, kök ve gövdelerine ilave edilebilir. Bu morfeplerin fiillere ilave edilmesiyle valens miktarlarında artma oluşur. Bir valensli bir fiilin iki valensli, iki valensli bir fiilin üç valensli olması ettirgenlik eklerinin fiile ilave edilmesiyle olur. Bu durum ettirgenlik eklerinin üst üste getirilmesiyle de oluşur.

J. Deny *Türk Dili Grameri: Osmanlı Lehçesi* eserinde ettirgenlik eklerinin üst üste gelmesi konusuna “katmerli causative” demiştir ve eylemin üç ettirgenlik eki alması durumunda eylemi birinci kişi, üçüncü kişi aracılığıyla başvurarak ikinci kişiye yaptırır şeklinde belirtmiştir (Deny çev: Elöve 1945: 585).

M. Ergin ve T. Gülensoy “bir ettirgen fiilde dörde kadar ettirgenlik eki olabileceğini” belirttikten sonra *öl-dür-t-tür-t-*, *geç-ir-t-tir-t-* örneklerini vermişlerdir (Ergin 1980: 212, Gülensoy 1995: 176). T. N. Gencan geçişli fiillerin ikinci ve üçüncü kereden geçişli olabileceğini söylemiştir. Hatta dördüncü kerteğe kadar çıkan fiillerin olduğunu (*böl-dür-t-tür*)belirtmiştir. Ancak ikiden fazla ettirgenlik ekinin üst üste ilave edilmesi anlamı kavramayı güçleştirir. Fiilin telaffuzunu zorlaştırır. Meselâ: *yaz-dır-t-tır-ır*, vs.

Üst üst ilave edilen ettirgenlik eklerinden ikincisi genellikle *-t* ettirgenlik ekidir: *-t* ettirgenlik eki *-Dir* ve *-(X)r* ettirgenlik morfeplerinin üzerine gelerek üst üste kullanılır. *aldirt-*, *açtırt-*, *astirt-*, *biçirt-*, *boğdurt-*, *çıldirt-*, *çökert-*, *dedirt-*, *değiştirt-*, *diktirt-*, *ektirt-*, *geçirt-*, *kaçırt-*, *kopart-*, *kaydırt-*, *kariştirt-*, *kurdurt-*, *ovdurt-*, *öldürt-*,

öptürt-, sardırt-, sildirt-, serdirt-, sordurt-, sığdirt-, sıkıştırt-, uçurt-, tiksindirt-, uyandırt-, vs

-t ettirgenlik eki üzerine *-tir* ettirgenlik eki ilave edilerek oluşturulan fiiller de vardır: *ayıklattır-, arattır-, inceltir-, köpürttür-, kısalttır-, küçülttür-, morarttır-, oturttur-, soğuttur-, ufalttır-, uyuttur-, uzattır-, ürettir-, taşıttır-, zıplattır-, yıkattır-* vs.

Eyleme getirilen ettirgenlik eki eylemin yapısını değiştirdiği gibi eylemi gerçekleştiren özne dışında, cümleye yeni kişinin dâhil olmasını sağlar ve öge sayısını arttırır. Ancak fiile üst üste ilave edilen her ettirgenlik eki için özne sayısını arttırır şeklinde bir açıklama yapmak doğru olmaz. Meselâ:

(1)

a. *Adamlar beni dövdi.*

b. *Ağabeyi, kardeşini rahatsız ettiğim düşüncesiyle adamlarına beni döv**dür**di.*

c. *Ağabeyi, kardeşini rahatsız ettiğim düşüncesiyle adamlarına beni döv**dürt**tü.*

Yukarıda *döv-* fiili geçişli bir fiildir, dolayısıyla nesne alır. (2b)'de *-dür* ettirgenlik ekinin ilave edilmesiyle cümlede dolaylı tümleç konumundaki *adamlarına* kelimesi *dövme* işini yapan kişiler olarak ortaya çıkar. *Dövdürme* işini yapan ise özne *ağabeyi* kelimesidir. (1c)'de de aynı şey geçerlidir, (1c) cümlesinde *döv-**dür-t-tü*** fiilinde *-dür* ve *-t* olmak üzere iki tane ettirgenlik eki üst üste kullanılmıştır. İki tane ettirgenlik ekinin üst üst kullanılması cümlede anlamca bir değişiklik yapmamış ve başka bir kişi cümleye dâhil olmamıştır.

Geçişli bir fiilin birden fazla ettirgenlik eki alması, cümleye yeni kişilerin girmesini sağlamaz. Ancak ettirgenliğin anlam türlerinden biri olan oldurgan fiillere iki ettirgenlik ekinin üst üste ilave edilmesi ile yeni kişi dâhil edilmesi söz konusu olur.

- (2)   *a. Yemek pişti.*
              b. Vesile yemek pişirdi.
              c. Annesi Vesile'ye yemek pişirtti.
              d. Annesi Vesile'ye yemek pişirttirdi.

Yukarıdaki (2b) cümlesindeki *piş-* fiiline *-ir-* ettirgenlik eki getirilerek nesne alması sağlanmış ve cümleye özne görevinde bir kişi dâhil olmuştur. (2c) cümlesinde ise (1c) cümlesinden farklı olarak iki ettirgenlik eki üst üste kullanıldığında başka bir kişi daha cümleye dâhil olmuştur. (2d) cümlesinde ise *piş-* fiili sırasıyla *-ir, -t, -tir* ettirgenlik eklerini almıştır. Üç ettirgenlik eki üst üst ilave edilmiştir; ancak (2d) cümlesi (2c) cümlesinden farklı değildir. İkinci ettirgenlik ekinden sonra getirilen ettirgenlik eklerinin daha önceki ettirgenlik eklerinin görevini tekrarlamaktan başka bir işlevi olmayacaktır. Yaptırılacak eylemi, üçüncü kişiden sonra dördüncü, beşinci gibi daha fazla kişiye ettirgenlik ekleri yoluyla yaptırmak mantıkça mümkündür, ancak bunu bir fiilde çok sayıda ek yığılmasıyla ifade etmek pratik bir yöntem değildir.

BÖLÜM 5

ETTİRGENLİĞİN OLUŞTURDUĞU ANLAM TÜRLERİ

Dördüncü bölümde ettirgenlik morfemlerinin, hangi durumlarda fiile ilave edildiklerini, fiile ilave edildiklerinde fiilin yapısında oluşan değişikliklerden bahsettik. Bu bölümde ise ettirgenliğin anlam türleri ele alınmaktadır. Aslında ettirgenlik genel olarak sebep anlamına sahiptir. Ancak sebebiyet değişik biçimlerde ortaya çıkabilir ve bu yüzden ettirgenliğin farklı anlamlarından bahsetmek gerekir.

Ettirgenlik ekleri eklendiği fiilin ve ettirgen fiil eklendiği cümlenin anlamında değişiklikler oluşturur. Türkiye Türkçesinde ettirgenlik deyince akla gelen en genel düşünce ettirmek, yani öznenin işi başkasına yaptırmasıdır. Türkçede ettirgenlik, genel sebebiyet ve vasıta anlamı taşımakla birlikte cümlede işin nasıl bir biçimde zor kullanarak mı, rica ederek mi, emrederek mi, izin alınarak ihmâlle mi, yardımla mı sağlandığı anlamlarını da taşır. Ettirgen fiillerin taşıdıkları bu anlamlar yüklemi oldukları cümlelerin bağlamından veya önceki ve sonraki cümlelerden çıkartılır. Bazen de sadece fiiller ettirgenlik eklerinden herhangi birini alarak kendi başına da olsa farklı anlamlar taşırlar. Bunları göz önünde bulundurduğumuzda çalışmamız sırasında ettirgenliğin şu anlam türleriyle karşılaştık;

Ettirgenlik

Mecburiyet (Faktitif)	Oldurgan (Contanct)	İhmal (Permissif)	Yardım (Assistif)	İzin (Permit)	İkna (Permuasion)	Herhangi Bir Olgunun Neden Olduğu
--	--------------------------------------	------------------------------------	------------------------------------	--------------------------------	------------------------------------	--

5.1 Mecburiyet Anlamı Olan Ettirgen Fiiller

Ettirgen fiiller bilindiği üzere genellikle bir eylemi başkasına yaptırma anlamı taşırlar. Gerçekleştirilen eylem öznenin söylemiyle başka bir kişiye yaptırılır. Özne tarafından kişiyi mecbur etme söz konusu olduğunda genel olarak zorunluluk anlamı taşırlar. Ancak bazı ettirgen fiillerde zorunluluk anlamı daha ön plandadır. Bu fiil kökünün taşıdığı anlamla ilgilidir. Meselâ: *bagırt- çığırt-, getirt-, hırpalat-, ıkındır-, kakıştır-, yaptır-, vs.*

Ör:

Kimstesiz çocukları kendi menfaatleri için dilendiriyordu.

Yukarıdaki cümlede dilenmek eylemi özne tarafından başka bir kişiye yaptırılıyor. Burada çocukların dilenmesi kendi istekleri dışındadır. Bu durumda mecbur bırakma söz konusudur. Ancak genel olarak *mecburiyet* adını verdiğimiz anlam türü sadece tehditle, emirle ortaya çıkmaz, bazen teşvik, sipariş, öneri vs. de söz konusu olabilir.

Hacı kasap, sabah namazından beş saat evvel, şehirden iki saat önceki mandırasundan o gün satılacak koyunları ona getiriyordu (Akbal 1992: 277).

Bu cümlede ise getirtmek eylemini yine özne direk olarak başkasına yaptırıyor. Bu cümlede mecburiyet sipariş yoluyla ifade edilmektedir.

Bütün ilçe ve deniz ayaklarının altında, babam orayı anneme olan büyük aşkının simgesi olsun diye yaptırmış (Kılıç 2011: 34).

Yukarıdaki cümlede mecburiyet anlamı yine sipariş yoluyla ifade edilen başka bir fiille ele alınmıştır. Yapmak ‘bir şeyi ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak ve meydana getirmek’ (TS: 2130) anlamlarındadır. Yaptırmak ise ‘yapmasını sağlamak’ (TS: 2131) anlamındadır. Genel olarak başkasına yaptırma anlamı olduğu için bu kategoriye dâhildir.

Bağlama göre değişmekle birlikte aşağıda sıraladığımız fiiller de mecburiyet anlamı taşıyabilir;

açıklat-, açtır-, aldır-, aldirt-, anlattır-, astır-, attır-, bağlat-, bağrıştır-, baktır-, bastirt-, bezdir-, bıktır-, boğdur-, boğuştur-, boşat-, boşandır-, coplat-, çalıştır-, çemkirt-, çıkart-, dadandır-, dayat-, dedirt-, deldir-, dilendir-, dinlet-, dövüştür-, ettir-, getirt-, göçürt-, hurpalat-, indirt-, kaçirt-, kırbaçlat-, koştur-, kovdur-, kurdur-, oturt-, saldirt-, soktur-, sustur-, söğdür-, söylet-, sövdür-, sürdür-, sürüklet-, süründür-, taşıt-, yalvart-, vs.

5.2 Oldurgan (Temas) Anlamlı Ettirgen Fiiller

Geçişsiz fiillerden türeyen oldurgan fiillerin ettirgen fiillerden ayrı bir kategori olarak düşünülmemeyeceğinden bahsetmiştik (Bkz.3.3). Geçişsiz fiillere daha çok - (X)r, ekleri olmakla birlikte -Dir, -t ettirgenlik eklerinin getirilmesiyle oluşan oldurgan yapılar ettirgenliğin anlam kategorilerinden biridir. Oldurgan anlamlı fiillere temas anlamı olan (ya da contact) fiiller de diyebiliriz. Şöyle ki oldurgan anlamlı fiillerde cümlede fiilin işaret ettiği eylemi başkasına yaptırma söz konusu değildir. Yani eylem fiziki olarak bizzat özne tarafından gerçekleştirilir. Bu durumda oldurgan fiillerde yakın temas (contact) söz konusudur.

Örn:

Çocuklar bahçedeki çiçekleri kopardılar.

Bu cümlede koparmak oldurgan anlamlı ettirgen bir fiildir. *Kopmak* geçişsiz bir fiildir. Çocuklar koparma eylemini çiçeklere temas ederek gerçekleştirir ve bu durumda fiil oldurgan anlamı taşır.

Mustafa Kemal havuzun kenarına oturmuş, ayakkabılarını çoraplarını çıkarmış, çıplak ayaklarını suyu daldırmıştı (Urgan 1999: 164).

Yukarıdaki cümlelerde daldırmak fiili, dalmak geçişsiz fiilinin ettirgenidir. Daldırma eylemini özne kendi gerçekleştiriyor. Burada temas söz konusudur.

Hepimiz bekçilerin düdüklarini öttürdükleri saatte uyanmıştık.

Öttür-, fiili ‘düdük öttürmek’ anlamında kullanıldığında oldurgan anlamlıdır.

Oldurgan anlam taşıyan fiillere, *atlat-*, *ayrıştır-*, *azalt-*, *bastır-*, *bindir-*, *birleştir-*, *bitiştir-*, *boşalt-*, *buruştur-*, *çarpıştır-*, *çarptır-*, *çekmiştir-*, *çıtlat-*, *daldır-*, *değdir*, *değiştir-*, *döndür-*, *eğrilt-*, *fırlat-*, *gevşet-*, *indir-*, *itiştir-*, *karıştır-*, *kaydır-*, *kopar-*, *öldür-*, *öttür-*, *saçıştır-*, *sürtündür-*, *sürtüştür-*, *tıkıştır-*, *tokuştur-*, *tutuştur-*, *tüttür-*, *uzat-*, *yaklaştır-*, *yamult-*, *yanaştır-*, *yapıştır-*, *yatur-*, *yığıştır*, gibi fiilleri de örnek gösterebiliriz.

5.3 İhmâl Anlamı Olan Ettirgen Fiiller

Ettirgen fiiller genel sebep ve vasıta anlamı taşır, eylemlerin gerçekleşmesi bir takım nedenlere bağlanır. Fiilin işaret ettiği eylemin gerçekleşmesi mecbur etme ya da yardım etme amacıyla değil kişinin isteği dışında ya da dikkatsizliği sonucu oluşabilir. Bu tür fiiller ihmâl anlamı taşırlar. İhmâl anlamı olan ettirgen fiillerin işaret ettiği eylemin gerçekleşmesiyle genellikle olumsuz sonuçlar ortaya çıkar.

Örn:

Uzun boylu, siyah şapkalı bir adam hızlıca bana doğru koşuyordu, ne olduğunu anlamadım kendime geldiğimde çantamı kaptırığımı fark ettim.

Yukarıdaki cümlede *kaptırmak* fiili, çantanın ele geçirilmesi, kapılmasına yol açmak anlamlarını taşır. Bu kullanımıyla ihmâl anlamı taşıyan ettirgen fiillere örnek gösterilir.

Geçen gün pazarda cüzdanını çaldırılmış.

Bu cümlede kullanılan *çaldırmak* ettirgen fiili ‘başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırmaq’ anlamlarını taşır. Bu durumda kişinin kendi isteği dışında ya da gerekli tedbirleri almadığından ihmâl anlamı taşıyabilir.

Dikkatsizce koşuşturuyordu ve olan oldu düştü ve dizini kanattı.

Kanatmak eyleminin gerçekleşmesinin sebebi cümlede açıkça verilmiştir. Eylem dikkatsizce koşuşturmanın sonucu gerçekleşmiştir.

Sabah uyanamadığı için okul servisini kaçırmıştı.

Bu cümlede ise *kaçırmak* fiilinin ihmâl anlamı öznenin sabah uyanamamasına bağlanmıştır.

Bağlama göre değışmekle birlikte sıraladığımız fiiller ihmâl anlamı taşıyabilir: *acı-*, *ağlat-*, *ağrı-*, *aksat-*, *beklet-*, *çaldır-*, *darılt-*, *düşür-*, *eskit-*, *geciktir-*, *hastalandır-*, *kaçır-*, *kanat-*, *kaptır-*, *soldur-*, *şımart-*, vs.

5.4 Yardım Anlamı Olan Ettirgen Fiiller

Kimi ettirgen fiiller, gerçekleştirilmek istenen eylemin gerçekleştirilmesi süresine yardım etme anlamı taşır. Bu fiillerde özne kendi gücünü ve imkânlarını başka birine yardım için kullanır. Ancak eylem özne tarafından gerçekleşeceği gibi başkasına da yaptırılabilir. Yardım anlamı taşıyan ettirgen fiillerin gerçekleştirilmesi olumlu

sonuçlar doğurur. Bu fiiller genellikle kök durumundayken de olumlu sonuçları işaret eden fiillerdir. Meselâ:

rn:

Ben onu glgem altında barındırıyorum (Karaosmanoğlu 1947: 150).

Barınmak fiili ‘doğa etkilerinden korunmak için kapalı bir yere sığınmak veya yaşamak için uygun şartlar bularak oturmak’ (TS: 201) anlamındadır. Ettirgeni olan *barındırmak* fiili barınmasını sağlamak anlamındadır. Bu anlamlarıyla yardım anlamı taşır.

Anne yeni doğan bebeğini sevgiyle emziriyordu.

Emmek fiilinin ettirgeni olan *emzirmek* fiili ‘kadın veya dişi hayvanın memesindeki sütü yavruya vermek’ (TS: 635) anlamındadır. Bu anlamıyla *emzirmek* ettirgen fiili yardım anlamı taşır.

Teyzem benim için çok güzel yemekler hazırlamıştı, karnımı doyurmamı sağladı.

Cümledeki *doyurmak* fiili ‘açlığı gidermek’ anlamında kullanıldığı için yardım ifade eder. Ayrıca *doyurmak* fiili ‘geçindirmek, yaşamasını sağlamak’ (TS: 563) anlamlarında da kullanılır. Bu anlamlarıyla da yardım ifade edebilir

Annesi küçük bebeğine mamasını yedirdi.

Yedirmek fiili de yukarıdaki *doyurmak* fiilinde olduğu gibi benzer anlam ifade eder, *yedirmek* ‘beslemek anlamında kullanılır ve yemesine yardımcı olma’ anlamı taşır.

Babaannesi, şimdilerin kocakarı ilaçları dedikleri yöntemlerle hastayı sağalttı.

Sağaltmak ettirgen fiili tedavi etmek, iyileştirmek anlamlarındadır ve yardım ifade eder.

Reşit Tarık'ı kucağına alıp kardeşiyle tanıştırdı (Kılınç 2011: 6).

Tanıştırmak fiili 'iki kişinin ya da birden fazla kişinin tanışmasını sağlamak ya da bir kişiyi takdim etmek' (TS: 1901) anlamlarını taşır. Bu bakımdan bu kategori içerisinde değerlendirilebilir..

Bağlama göre değişmekle birlikte sıraladığımız fiiller de yardım anlamı taşıyabilir: *ayılt-, baktır-, barındır-, barıştır-, bindir-, bindir-, birleştir-, bellet-, beslet-, doğurt-, doyur-, emzir-, evlendir-, giydir-, içir-, kavuştur-, ondur-, sağalt-, tanıştır-, ulaştır-, uyut-, uzlaştır-, yedir- vs.*

5.5 İzin Verme Anlamı Olan Ettirgen Fiiller

Bu tür fiiller toplumsal etik kurallar çerçevesinde toplumda kabul görmeyen ancak kişinin kendi isteğiyle yapılmasına izin verdiği eylemlerdir. Bu tür fiillerde kişi eylemin yapılmasına imkân verir. İzin vermek anlamı olan ettirgen fiillerin sayısı oldukça azdır: *ellet-, görüştür-, okşat-, ovalat-, öptür-, koklat-, koklaştır-, kullandır-, sırnaştır-, şımart-.*

Örn:

Genç kız usulca dizlerine uzandığı sevgilisine saçlarını okşattı.

Okşatmak ettirgen fiili sevgi ve şefkat belirtisidir. Kişinin kendi isteğiyle yapılmasına izin verilen fiillerdendir.

5.6 İkna Anlamı Olan Ettirgen Fiiller

İkna anlamı taşıyan ettirgen fiiller genellikle bir fikri, görüşü, düşünceyi, davranışı başka birine kabul ettirme anlamı taşır.

Örn:

Etkili konuşmasıyla herkesi kendisine inandırdı.

Bu cümlede *inandırmak* eyleminin sebebi etkili konuşma davranışıdır..

Fikirlerini öğrencilerine benimsetti.

Bu cümlede *benimsetmek* fiili kişinin fikirlerini başkasına öğretmek anlamı taşır ve bu durumda ikna anlamı söz konusudur.

Bağlama göre değişmekle birlikte sıraladığımız fiiller ikna anlamı taşıyabilir: *inandır-, beğendir-, benimset-, çeldir-, sandır-, caydır-, özümset-, yanılt-, gibi* fiillerdir.

5.7 Herhangi Bir Olgunun Neden Olduğu Ettirgen Fiiller

Ettirgen fiiller mecburiyet, oldurgan, yardım, ihmâl anlamları dışında anlamlar da taşırlar. Bu anlamlara etken olan unsurlar biyolojik oluşumlar olabilir, ruhsal nedenler olabilir, fiziki değişimler olabilir ya da her hangi bir durum, olay, olgu veya bunlara verilmiş tepkiler olabilir.

Bu başlık altında inceleyeceğimiz fiiller diğer anlam türleri başlıkları altında verdiğimiz fiillerden farklıdır. Yukarıdaki belirttiğimiz anlam türlerinde olayın gerçekleşmesinde kişi veya kişiler etken iken, burada olayların gerçekleşmesine kişi ve kişilerin dışındaki sebepler etken olur.

Üst dudaklarındaki bıyık, çenesindeki et benlerinin üstünde kıvrılan uzun kır tüyler

sebepe

insanı tiksindiriyordu(Adıvar 1996: 286).

sonuç

Tiksinmek ‘bir şey, bir kimse, bir düşünce vb.ni kötü, iğrenç veya aşağılık bularak ondan uzak durma duygusuna kapılmak, nefret etmek’ (TS: 1982). Bu anlam doğrultusunda *tiksindirmek* eyleminin sebebi cümlede geçen kişini özelliklerini kötü ve iğrenç bulmaktır.

Zihnine gelen dinlenme duygusu onu ayakta tekrar yarı uykuya daldırmıştı(Adıvar 1996: 224).

sebepe

sonuç

Yukarıdaki cümlede geçen dinlenme duygusu kişinin uykuya dalmasına sebep olmuştur.

Osman’ın içinde başka illerin, başka seslerin aksi olması, ihtimali azıcık onu

Sebepe

kaygılandırdı(Adıvar 1996: 186).

Sonuç

Kaygılandırmak eyleminin sebebi herhangi bir ruhsal nedene bağlıdır. Yukarıdaki cümlede de sebep kısmında hissedilen endişe kaygılanmaya yol açmıştır.

Efendi’nin pek açıkça görünür biçimde kendisiyle ilgilenmesi onu duygulandırmıştı

sebepe

sonuç

(Adıvar 1999:186).

Yukarıda sebep olarak gösterilen ilgi, kişi *duygulandırmıştır*.

Günümüz para hırsına kapılmış çağdaş kafalı kişilerden biri olmak çok daha fazla

sebepe

utandırdı (Urgan 1999:248).

sonuç

Utandırmak genel olarak istenilmeyen bir duruma düşürmektir. Bu eylemin sebebi yukarıda kısımdaki yargıyla açıklanmıştır.

Bağlama göre değişmekle birlikte herhangi bir olgunun neden olduğu fiilleri şu şekilde sıralayabiliriz: *acıktır-, ağart-, ağlat-, aksırt-, andır-, anımsat-, bayatlat-, bayılt-, bezdir-, böğürt-, bunalt-, büyüüt-, coştur-, çıldır-, çürüt-, delirt-, dondurmak-, ekşit-, erit-, geçirt-, hapşırt-, horlat-, fokurdar-, ılt-, ısındır-, ihtiyarlat-, kaşındır-, kaynat-, kıvrandır-, kızart-, kızdır-, kocat-, korkut-, köpürt-, kudurt-, kurut-, kustur-, morart-, öğürt-, öksürt-, palandır-, sarart-, şasırt-, susat-, soğut-, soldur-, ulut-, unuttur-, , usandır-, tiksindir-, yeşert- vs.*

5.8 Farklı Anlam Türleri Gösteren Fiiller

Yukarıda incelediğimiz fiiller aynı anda birden fazla anlam türü altında değerlendirilebilir. Yani anlam türleri altında incelediğimiz mecburiyet, oldurgan, yardım, ihmâl, izin, ikna ya da her hangi bir olgunun nedeni olarak gösterilen fiiller cümle içinde kullanıldıklarında birden fazla anlam taşır. Bunun yanı sıra bu fiillerden bazıları biçim bakımından ettirgen özellik gösterdiği halde anlam bakımından ettirgen olmayabilir, bu konuya altıncı bölümde ayrıntılı biçimde değineceğiz.

Bazı fiiller cümle içerisinde taşıdığı anlam itibariyle farklı anlam türleri de taşır. Bir fiil mecburiyet ifade ederken başka bir cümlede yardım veya başka bir anlam

taşıyabilir. Aynı şekilde yardım ya da ihmâl anlamı taşıyan fiiller de cümlenin bağlamına göre mecburiyet bırakma ya da başka bir anlamı taşıyabilir. Meselâ:

Bindir- fiili geçişsiz bir fiilden türediği ve temas söz konusu olduğu için ve oldurgan anlamlı ettirgen bir fiildir. Ancak bindirmek fiili cümlede kullanıldığı duruma göre yardım ya da mecburiyet anlamı da taşır.

Yaşlı kadını, çantalarına da yardım ederek otobüse bindirdi (Yardım).

Genç kızı çekiştirerek arabaya bindirdi (Mecburiyet).

Çalıştır- çalışmasını sağlamak, çalışma işini yaptırmak anlamındadır ve *çalışmak* fiilinin ettirgenidir. *Çalışmak* fiili, ‘bir şeyi oluşturmak ve ortaya çıkarmak için emek harcamak. İş veya görevi olmak, bulunmak’ (TS: 388) anlamlarındadır ve mecburiyet ifade ettiği gibi yardım anlamı da ifade eder.

İşleri hiç acımadan, nefes aldirmeden çalıştırıyordu(Mecburiyet).

Ablası Ali’yi sabaha kadar ders çalıştırdı (Yardım).

Durdur- fiili durmakta olan bir kişinin veya olayın bir başkası tarafından durdurulması anlamında kullanılır, yani ettirgen fiildir. Mecburiyet anlamı taşıdığı gibi yardım anlamı da taşıyabilir. Ayrıca *durdur-* fiili engel olmak anlamında da kullanılabilir.

Kardeşinin gitmesine izin vermedi, onu durdurdu (Mecburiyet).

Yola fırlayan küçük çocuğu son anda durdurdu (Yardım).

Giydir- fiili özne tarafından bir başkasına temas ederek yaptırılırsa yardım anlamı ifade eder. Aynı fiil özne tarafından kişiye söylemle yaptırılıyorsa mecburiyet ifade eder.

Küçük kardeşinin ayakkabılarını giydirdi (Yardım).

Ali'ye sevmediği kıyafetlerini giydirdi (Mecburiyet).

İndir- fiili tıpkı *bindirmek* fiilinde olduğu gibi oldurgan anlamlı ettirgen bir fiildir. Ancak cümlede kullanıldığı duruma göre yardım anlamı ya da mecburiyet anlamı taşır.

Anneannesini merdivenlerden indirdi (Yardım).

Otobüs şoförü uygunsuz davranışlar sergileyen yolcuyu aşağıya indirdi (Mecburiyet).

İşlet- bir şeyi daha elverişli duruma getirmek anlamında olan *işlemek* fiilinin ettirgenidir, işlemesini sağlamak, çalıştırmak anlamındadır. *İşletmek* fiili özne kendisi için yapıyorsa ya da tezgâh, dükkân gibi bir yerin çalıştırılması anlamında kullanıldığında yardım anlamı taşır. Ancak bir kişinin çalıştırılması anlamında kullanıldığında mecburiyet anlamı taşır.

Alışkın ellerle mekiğine yeni masura koyan Camgöz Sadık tezgahını işletti (Kemal 2011: 75), (Yardım).

O havali işçileri arasında gücü, kuvvetiyle o kadar tanınmıştı ki, herkes onu tarlasında işletmek isterdi (TS: 399), (Adıvar).

Kaçır- fiili yardım anlamı taşıdığı gibi bazen de cümledeki anlam itibariyle ihmâl ya da mecburiyet anlamın da taşıyabilir. ‘Kaçırarak kaçırmasını sağlamak veya kaçırmasına imkân yaratmak’ (TS: 1024).

Fidyeci ünlü iş adamının kızını kaçırdı (Mecburiyet)

Sabah geç uyanınca otobüsü kaçırdı (ihmâl).

Kanat- eylemi genellikle ihmâl sonucu gerçekleşir. Ancak bir olayın (düşme, yaralanma) sonucu gerçekleştiğini düşünürsek herhangi bir olgunun neden olduğu anlam türü içerisinde değerlendirilir.

Çocuk düşerek bacağını kanattı (Olay).

Yukarıdaki cümlede düşme olayı bacağının kanamasının nedenidir. Ancak aynı cümlede kanattı eylemi ihmâl anlamı da taşır.

Kızart- fiili ısıyla ilişkilidir ve buna bağlı olarak anlam türü açısından her hangi bir olgunun neden olduğu ettirgen fiillerdendir. Aşağıdaki cümle de ise temas söz konusu olduğu için oldurgan anlamlıdır.

Akşamki misafirleri için biraz da patates kızarttı.

Kudurt- ettirgen fiili kuduz olmasına sebep olmak anlamında kullanıldığında, ihmâl anlamı taşır. Ancak öfkelenmesine sebep olmak, öfkelenmek anlamında kullanıldığında mecburiyet anlamı taşır.

Arkadaşından duydukları genç adamı kudurttu.

Otur- oturtma eylemini yaptırmak anlamında olan fiil genel anlamıyla mecburiyet anlamı taşır; ancak aşağıdaki örnekte yardım anlamıyla kullanılmıştır.

Rebiş çocuğu ocağın başına oturttu(Kemal 1988: 237), (Mecburiyet).

Celal Bey hasta Dilber'i yatağına oturttu (Sezai 2000:60), (Yardım).

Okut- okuma eylemini yaptırmak anlamında olan fiil genel olarak mecburiyet anlamı ifade eder. Ancak okut-, fiili kitap, gazete vs. okutmak anlamlarında kullanılabileceği gibi, bir başkasının eğitim almasına yardım etme anlamlarında da kullanılabilir. Bu durumlarda fiil yardım anlamı taşır.

Öğretmen derste öğrencilere romandan kesitler okuttu (Mecburiyet).

Küçük kardeşini okutmak için gece gündüz çalıştı (Yardım).

Sürdür- fiili genel olarak mecburiyet anlamı taşır. Sürdürmek fiili 'sürme işini yaptırmak ya da bir durumun, bir şeyin olmasını sağlamak' (TS: 1829) anlamlarındadır. Bunun dışında sözlükte yer almayan ancak yaygın kullanılan 'araba sürdürmek, bisiklet sürdürmek' anlamında da kullanılır. Bu anlamda kullanıldığında yardım anlamı taşır.

Parmaklarına oje sürdürdü (Mecburiyet).

Babası Ali'ye araba sürdürdü (Yardım).

Şımart- ettirgen eyleminin sebebi bir kişi olabileceği gibi bir olay da olabilir. Söz konusu eylem kişinin davranışları sonucu ise ihmâl anlamı taşır. Ancak eylem bir

olay ya da bir haber sonucu gerçekleşiyorsa herhangi bir olgunun neden olduğu ettirgen fiillere örnektir.

Tüttür- fiili tütmesini duman çıkarmasını sağlamak, duman çıkarmak anlamında ettirgen bir fiildir. Dumanın çıkmasına neden olan şey genel olarak ateştir. Kısmen rüzgâr ve yanan şeyin alev alması da duman çıkmasına neden olur. Bu durumda tüttür- fiilini ilk olarak bu kategoride incelemek doğrudur. Ancak aynı fiil sigara içen bir kişinin sigarayı içerken tüttürmesi anlamında kullanıldığında fiil kök geçişsiz bir fiilden türediği ve temas söz konusu olduğu için oldurgan anlam taşır. Tüttürmek sigara veya puro içmek anlamında da kullanılır bu durumda kullanıldığında ettirgenlikten söz edilmez.

Ateş alevlendikçe dumanını da tüttürüyordu.

Sigaramı tüttürürken hep o geçmiş günlerin garip hatıraları başımda uzanır.

Uyut-, uyumasını sağlamak anlamında olan fiil yardım anlamı olan ettirgen bir fiildir; ancak bazı durumlarda mecburiyet da ifade eder.

Annesi bebeği her gün saat 14:30 'da uyutuyordu (Mecburiyet).

Işıl kendini çok yorgun hissediyordu, koltukta otururken gözleri kapanıyordu, Nalan onu yatağına götürüp uyuttu (Yardım).

Yaptır- fiili genellikle mecburiyet anlamı taşır ancak aşağıdaki cümlede *yaptır-* fiili yardım anlamı taşımaktadır.

Bir saniye dinlenmesine izin vermeden tüm temizliği ona yaptırdı.(Mecburiyet).

Mustafa İnan Teknik Üniversitede ilk doktorayı yaptırmıştı (Kemal 27 baskı: 12),
(Yardım).

Yuttur- fiilinin kökü yutmaktır. Yutmak(I), ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek anlamındadır (TS: 2612). Bu fiilin ettirgeni olan *yutturmak* eylemi genelde mecburiyet anlamı taşır; ancak aşağıdaki cümlenin bağlamına baktığımızda yardım anlamı taşıdığını görürüz.

Ağızındaki sakızı yutturdu (Mecburiyet).

Boğazında kalan lokmayı sırtına vurarak yutturdu (Yardım).

Yukarıda bahsettiğimiz ve anlam türleri başlığı altında incelediğimiz fiiller genel ettirgenlik morfemlerini alırlar. Ancak bazı anlam türleri için spesifik ifade türleri vardır. Meselâ: oldurgan anlamlı fiillerin çoğu ettirgenlik morfemi alabilmesiyle birlikte daha çok *-ır, -ir, -ar, -er* ettirgenlik morfemlerini alır. *-zir* ettirgenlik morfemi ise diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi daha çok yardım anlamı olan fiillere eklenir ve ettirgen fiiller oluşturur.

Yine yukarıda incelediğimiz ve anlam türlerine ayırdığımız fiillerin en çok mecburiyet ve oldurgan anlamı taşıyan fiiller, en az ise ikna ve izin anlamı taşıyan fiiller olduğunu gördük. Bunun sebebi ettirgenliğin en önemli ve belirgin işlevi olan başkasına yaptırma anlamıdır.

BÖLÜM 6

ETTİRGENLİĞE DÂHİL EDİLMEMESİ GEREKEN FİLLER

Bazı fiiller biçim açısından ettirgen fiillere benzer. Ancak bu fiiller ettirgenlik morfepleriyle değil bu morfeplere benzeyen unsurlarla oluşturulur. Bu durumlarda fiil biçim olarak ettirgen fiille benzerlik gösterse de bunların aslında ettirgen işlevde olmadıklarını kök ve gövdeleri arasındaki anlam ilişkisine ve fiilin üzerine gelen unsurun hangi görevde kullanıldığına bakılarak anlaşılır. Burada ettirgenliğe dâhil edilmemesi gereken fiilleri kök, gövde, anlam ve ettirgenlik morfeplerine benzeyen unsurların işlevlerine göre şu şekilde sınıflandırdık.

6.1 İçinde Ettirgenlik Eklerine Benzeyen Unsur Bulunduran

Fiiller

Bazı fiillerde *-Dir*, *-t*, *-(x)r* unsurları ettirgenlik morfemi olarak yer almaz. Bu unsurlar ya fiilin bünyesinde bulunan bir unsurdur ya da isim soylu kelimelerin üzerine gelip onları fiil yapan isimden fiil yapan yapım ekleridir. Öyleyse bu unsurları içeren fiilleri iki başlık altında inceleyebiliriz.

6.1.1 Fiilin Bünyesinde Bulunan Ettirgenlik Morfemlerine Benzeyen

Unsurlar

Bu unsurlar başlıktan da anlaşıldığı gibi fiil köküne dâhil ek görevinde kullanılmayan unsurlardır. *-Dir*, *-t*, *-(x)r*, ettirgenlik morfemlerine biçimce benzemeleri karışıklığa neden olmuştur. Bazı dilbilgisi kitaplarında bu unsurlarla oluşturulmuş kök durumdaki fiillere ettirgen fiil olarak yer verilmiştir. *Evir*-, *çevir*-, *buyur*-, *sömür*-, *yoğur*- gibi fiillerin *-( )r* ettirgenlik ekiyle geçişli duruma geldiğini savunan bu görüş (Gencan 2007: 339) doğru değildir. Bu fiiller kök durumdadır ve onların içindeki *-ir*, *-ur*, gibi unsurlar ettirgenlik morfemi olarak kabul edilemez. Çünkü bu unsurlar kökten ayrı düşünülmez. Böyle fiillerde bu unsurlar ayrıldığında geriye kalan kısım bir anlam ifade etmez. Yani bahsettiğimiz unsurlar fiilin bünyesinde bulunan unsurlardır. Yanlışlıkla ettirgenlere dâhil edilen fiillerin bir kısmı aşağıdakilerdir:

Buyur- ‘bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek’ (TS: 331) anlamında olan fiil kök durumdadır. *-ur* ettirgenlik morfemi değildir, fiilin kendi bünyesinde bulunan bir unsurdur. Bu durumda bu fiilde ettirgenlikten bahsedilemez.

Çevir- ‘bir şeyin yönünü değiştirmek’ (TS: 297) anlamında olan fiil *-ir* unsuru ayrıldığında bir anlam ifade etmez, yani kök durumdadır. Anlamca ettirgen olsa bile (yani çevrilmesine sebebiyet vermek) biçim açısından ettirgen bir fiil değildir.

Evir- ‘döndürmek, çevirmek, yapısını değiştirmek’ (TS: 667) anlamında olan fiil *-ir* eki ayrıldığında geriye kalan kısmın gövde ile anlam ilişkisi yoktur.

Dürt- ‘ucu sivri bir şeyle veya elle hafifçe itmek’ (TS: 588) anlamında olan fiil kök durumundadır. *-t* ettirgenlik eki değil, fiilin bünyesinde bulunan bir unsurdur. Kök durumundaki *dürmek* fiiliyle arasında bir anlam bağı yoktur. Bu durumda *dürt-* kök durumunda bir fiildir ve ettirgen bir fiil değildir.

Fırttır- ‘aklını kaçırmak, delirmek, aklını yitirmek’ (TS: 698) anlamındadır. Fırt, ‘bir solukta veya bir yudumda içilebilecek miktarda sigara veya içki’ (TS: 698) anlamındadır. Ancak burada fırttırmak fiiliyle kök ve gövde arasında bir anlam ilişkisi olmadığından fiil kökü olarak kabul edilmez. Bu durumda *fırttırmak* kök durumunda ayrı bir fiildir. *-tır* unsuru ise fiilin bünyesine dâhildir ve ettirgenlik morfemi sayılmaz.

Fıskır- ‘gaz veya sıvılar bir yerden basınç etkisiyle yukarıya doğru birden dire ve hızlı çıkmak’ (TS: 699) anlamında kullanılan fiil de kök durumundadır. Burada *-ır* ettirgenlik morfemi değildir, fiilin kendi bünyesindeki bir unsurdur. Dolayısıyla, ettirgenlikten bahsedilmez.

Kırt- ‘hoş görünmek çabasıyla cilveli davranışlarda bulunmak’ (TS: 1160) anlamındadır. *Kırmak* fiilinden geldiği düşünülebilir; ancak *kırmak* ve *kırtmak* fiillerinin aralarında bir anlam ilişkisi yoktur. *Kırmak* fiilinin ettirgeni kırdırmaktır. *Kırtmak* ise farklı anlam taşıyan kök durumunda bir fiildir. *-t-* unsuru fiilin bünyesine dâhil olup ettirgenlik morfemi değildir. Bu durumda fiil ettirgen bir fiil değildir.

Kudur- ‘kuduz hastalığına yakalanmak, kuduz olmak veya taşkınlık yapmak’ (TS: 1264) anlamlarındadır. Bu şekliyle ve anlamıyla fiil ettirgen fiil değildir. *Kudurmak* fiilinin ettirgeni kudurtmaktır.

Seyirt- ‘koşmak’ (TS: 1741) anlamındadır. Fiilde bulunan *-t* unsuru ettirgenlik morfemi değildir. Zaten *seyirt* geçişsiz bir fiildir, ettirgen fiil olarak kabul edilemez.

Sırt- ‘dişlerini göstererek aptallık, şaşkınlık, kurnazlık veya alay belirtir biçimde gülmek’ (TS: 1758) anlamındadır. Kök durumunda olan sırtmak fiili ettirgen fiil özelliği göstermez.

Sırtar- ‘sırtmak’ anlamındadır. Bkz. *Sırtmak* (TS: 1758). Fiilde bulunan *-ar* ettirgenlik morfemi değildir. Fiilin bünyesinde bulunan bir unsurdur. Ettirgen fiil özelliği göstermez.

Sömür- ‘yiyecek içeceğin hepsini birden yiyip bitirmek’ (TS: 1800). Çağdaş Türkiye Türkçesinde *sömmek* şeklinde bir fiil yoktur bu yüzden *sömür-* fiili kök durumundadır, bu durumda ettirgen bir fiil değildir.

Somur- ‘dudakları yapıştırıp kuvvetlice içine çekme, emek’ (TS: 1790) anlamındadır ve kök durumundadır. *-ur* unsuru fiilden ayrıldığında geriye kalan kısım bir anlam ifade etmez.

Sorut- ‘ayakta durmak, dikilmek, beklemek’ veya ‘somurtmak, surat asmak’ (TS: 1795). Her iki anlamda da *sorut-* fiili iki durumda da ettirgen fiil işlevi taşımaz. Çünkü *-t* ettirgenlik morfemi değildir, fiilin kendi bünyesinde bulunan bir unsurdur.

Süpür- ‘bir şeyin, bir yerin üstündeki çer çöp, toz toprak vb. şeyleri süpürge, fırça veya başka bir araçla toplamak, temizlemek’ (TS: 1829) anlamında olan fiil kök durumundadır. Bu durumda *-ür* bir ek değildir.

Sür- ‘yönetip yürütmek, sevk etmek’ (TS: 1831) anlamındadır. *-r* unsuru fiilden ayrıldığı zaman geriye kalan kısım bir anlam ifade etmez.

Şımar- ‘kendisine gösterilen sevgi ve saygıdan veya verilen değerden yüreklenerek yersiz ve aşırı davranışlarda bulunmak’ (TS: 1864) anlamında olan fiil biçim ve anlam bakımından ettirgen değildir.

Tıksır- ‘ağız kapalıyken hafifçe aksırmak’ (TS: 1975) anlamındadır. Kök durumunda olan fiilde *-ır* unsuru fiilin köküne dâhildir.. Zaten *tıksırmak* fiili geçişsiz bir fiildir, bundan dolayı ettirgen bir fiil olarak kabul edilmez.

Ürper- ‘korku, tiksinti, üşüme vb. yüzünden tüylerin dikilip derinin nokta nokta kabarmasıyla görülen ani titreme’ (TS: 2061) anlamı taşır. *-er* unsuru kök durumunda olan fiilden ayrılmaz. Burada ettirgenlikten söz edilmez.

Yarat- ‘Allah, olmayan bir şeyi var etmek’ (TS: 2134) kök durumdadır. *-t* unsuru fiilden ayrıldığında geriye kalan kısmın gövdeyle bir anlam ilişkisi yoktur. Bu durumda kök durumunda ayrı bir fiildir.

6.1.2 İsim Soylu Sözcüklerin Üzerine İlave Edilen Ettirgenlik Eklerine Benzeyen Unsurlar

Ettirgenlik morfemlerine işlevce benzeyen bu unsurlar ettirgenlik morfemleriyle karıştırılmamalıdır. Ettirgenlik morfemleri fiillere ilave edilir ve yeni fiiller üretir. Bu unsurlar ise isim soylu sözcüklere eklenerek fiil soylu sözcükler oluşturur. Yani isimden fiil yapan yapım ekleridir. Aşağıda verdiğimiz fiiller bu duruma örnektir ve ettirgen fiil işlevi taşımazlar.

Ağar- ak sözcüğünün üzerine *-ar* isimden fiil yapım eki ilave edilerek oluşturulur. Fiil ‘beyazlaşmak’ (TS: 30) anlamındadır.

Alar- ‘kırmızı’ anlamında olan al sözcüğünün üzerine *-ar* isimden fiil yapan yapım ekinin ilave edilmesiyle oluşturulur. Fiil ‘kızarmak’ veya ‘ala renkli duruma gelmek’ (TS: 66) anlamlarını taşır.

Arıt- ‘temiz’ anlamında olan arı sözcüğünden türeyen fiil ‘temizlemek’ (TS: 118) anlamındadır. *-t* unsuru ettirgenlik morfemi değil, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi isimden fiil yapan yapım ekidir.

Morar- renk belirten sıfat olan mor sözcüğünün üzerine ilave edilen *-ar* unsuru burada da isimden fiil yapan yapım eki olarak kullanılmıştır.

Özdeştir- ‘başka birinin ve bir grubun ölçülerini, beklentilerini benimsemek’ (TS: 1554) anlamındadır. *-tir* eki isimden fiil yapma ekidir.

Üfür- ‘üfleme’ (TS: 2055) anlamındadır, bu fiilde ettirgenlik söz edilemez. Çünkü *-ür* unsuru ettirgenlik morfemi değil isimden fiil yapım ekidir.

Yaşar- ‘ıslanmak, nemlenmek’ (TS: 2143) anlamındadır. *Yaş* kelimesinin üzerine *-ar* isimden fiil yapan yapım ekinin ilave edilmesiyle oluşmuştur. Benzer şekilde oluşturulmuş yukarıdaki fiiller gibi bu fiil de ettirgen değildir.

6.2 Ettirgenlik Eklerine Benzeyen Fiilden Fiil Yapım Eki İçeren

Fiiller

Yukarıda incelediğimiz fiillerden farklı olarak bu fiillere eklenen ve ettirgenlik morfemlerine benzeyen unsurlar fiilden ayrıldığında geriye kalan kısım hem bir anlam ifade etmekte hem de fiil soylu kelimelerden oluşmaktadır. Asıl üzerinde durduğumuz ettirgenlik morfemlerine benzeyen bu unsurlar fiilden fiil yapan yapım eki olarak kullanılır. Ettirgenlik morfemleri de fiilden fiil yapan yapım ekleridir. Ancak burada bahsedeceğimiz fiillerin kök ve gövdeleri arasındaki anlam ilişkilerini incelediğimizde standart anlam ilişkilerinin biraz bozulduğunu görmekteyiz. Burada anlamsal işlev biçimsel işlevin önüne geçmiş ve ettirgenlik morfemlerine benzeyen bu unsurların tamamen yapım eki olarak kullanılmasına neden olmuştur. Burada bahsedeceğimiz fiillerde de yukarıdaki örnekler gibi ekler ettirgenlik morfemi işlevi taşımamaktadır.

6.2.1 Tamamen Ettirgenlik İşlevini Kaybetmiş Unsurlar

Belirt- fiili ‘açıklamak, tebarüz ettirmek’ (TS: 240) anlamındadır. *Belir-* fiilinin anlamı ‘önce belli veya görünür olmayan bir şey ortaya çıkmak, tezahür etmek’ tir; (TS: 239) açıklanmak, tebarüz etmek değildir. *Belirtmek* ve *belirmek* fiilleri arasında anlam ilişkisi yoktur diyemeyiz; ancak bu ilişkide sebebiyet ve ettirgenliğin ifadesi ikinci plandadır. Dolayısıyla *belirtmek*, *belirmek* fiilinin ettirgeni değildir. *Belirt-* fiilinde *-t-* ettirgenlik morfemi değil, fiilden fiil yapan yapım ekidir.

Fosurdət- ‘tütün, sigara ve benzerini duman çıkararak içmek’ (TS: 714). *Fosurdamak* ‘solurken ağızdan ses çıkarmak’ anlamındadır. Aralarında anlam ilişkisi olmasına rağmen bu iki fiil birbirinden farklı iki ayrı anlam taşımaktadır. Bu durumda *fosurdatmak* fiili ayrı ele alınması gerekir. Çünkü *-t* unsuru burada daha çok yeni bir fiil türetmiştir.

Saldır- ‘bir kimseye veya bir şeye karşı saldırı yöneltmek, zarar verici bir davranışta bulunmak, hücum etmek’ (TS: 1689) anlamındadır. *Sal-* fiil kökündendir; ancak *sal-* ‘bağımlılığına, tutukluluğuna veya baskı altındaki durumuna son vererek serbest kılmak, bırakmak, koyu vermek’ (TS: 1618) anlamındadır. *Saldırmak* fiiliyle anlam bakımından bir ilişki yoktur diyemeyiz; ancak bu ilişki diğerlerinde olduğu gibi bozulmuştur. Bu durumda *saldırmak* fiili ettirgen bir fiil değildir.

Vallahi Ali Bey, sizinle birlikte olduktan sonra ateş olsa saldırırım (Mithat Efendi 2007: 18).

Sapıt- ‘ruhsal bir düzensizlik içine düşmek’ (TS: 1701) anlamındadır. Kökü *Sap-* fiilidir; ancak *sapmak* fiilinin temel anlamı ‘yön değiştirmek’ tir. Diğer anlamlarından biri de ‘doğruluktan ayrılmak’ tır. *Sapıtmak* fiili ve *sapmak* fiili arasındaki anlam

ilişkisi ettirgenlik açısından biraz bozulmuştur. Zaten *sapmak* fiilinin ettirgeni *saptırmaktır*. *Sapıtmak* fiilindeki *-t* unsuru ettirgenlik morfemi değildir, fiilin üzerine ilave edilen bir yapım ekidir.

Seğirt- ‘çabuk adımlarla veya sıçrayarak yakın bir yere doğru yürümek’ (TS: 1722) anlamında olan fiil, kök durumundadır. Fiil kökü olan *seğir-* ‘hafif kımıldamadaki genellikle vücudun bir yerinde deri ile birlikte derinin hemen altındaki kaslar hafifçe oynamak’ (TS: 1722) anlamındadır, yani ettirgen anlam ilişkisi açısından *seğirt-* fiilinden farklıdır. Zaten *seğirt-* geçişsiz bir fiildir yani *-t* ettirgenlik morfemi olarak kabul edilemez.

Somurt- ‘küsünü, bir şeye sıkıldığını, keyifsizliğini anlatacak biçimde yüzünü buruşturmak, surat asmak’ (TS: 1790) anlamında olan fiilin kökü *somur-* ‘dudakları yapıştırıp kuvvetlice içine çekmek, emmek’ anlamındadır ve ettirgeni yoktur. *Somurtmak* fiili ise geçişsiz bir fiildir ve somurmak fiiliyle arasında anlam ilişkisi yoktur. Bu durumda *somurtmak* fiili için ettirgenlikten söz edilmez.

Küçük kız, istediği oyuncak alınmayınca gün boyunca somurttu.

Sürt- ‘bir şeyi bastırarak diğer bir şeyin üzerinden geçirmek’ (TS: 1832). *Sürtmek* fiiliyle *sürmek* fiilinin arasında bir anlam ilişkisi olsa bile sürtmek ettirgen bir fiil değildir. *Sürmek* fiilinin ettirgeni sürdürmektir. Bu durumda *sürtmek* kök durumunda bir fiildir.

Tellendir- ‘(sigara, nargile, çubuk vb.) keyifle tütürerek içmek’ (TS: 1944) anlamındadır. *Telle-* ve *tellen-* fiillerinde türediği düşünülebilir ancak *telle-* ‘tel geçirmek, tel takmak’ *tellen-* ise ‘tel takılmak veya telle çevrilmek’ anlamlarındadır. *Tellendir-* fiilinin bu iki fiille anlam bakımından bir ilişki yoktur. Bu durumda *-dir* ettirgenlik morfemi, *tellendir-* de ettirgen bir fiil değildir.

Uyar- ‘bir kimseye bir davranışta bulunmamasını söylemek, ikaz etmek’ (TS: 2041) anlamındadır. Fiilde bulunan *-ar* eki atıldığında *uy-* fiiliyle aralarında anlam ilişkisi yokmuş gibi görünür. *Uymak* fiilinin anlamlarından biri olan ‘bir inanca, bir anlayışa, bir duruma veya egemen bir güce uygun davranışta bulunmak’ anlamı *uyarmak* fiilinin anlamıyla ilişkilidir. Ancak bu ilişki ettirgenlik ilişkisi değildir. *-ar* eki burada yapım eki işlevinde kullanılmış ve yeni bir fiil oluşturmuştur.

Öğretmen öğrencileri sessiz durmaları konusunda uyardı.

Üret- ‘aynı türden canlıları çoğaltmak’ veya ‘ekonomik bir etkinlik sonucu ürün elde etmek’ (TS: 2060) anlamlarındadır. Fiilin kökü *üre-* biyolojik bir süreç belirtir. *Üretmek* biçimce *üremek* fiilinin ettirgeni olsa da anlamca ettirgen değildir. Çünkü *üretmek* daha çok cansız bir nesneyi ortaya çıkarmaktır. Ya da bir fikri ortaya atmak anlamında da kullanılır. Burada *-t* unsuru daha çok yapım eki görevindedir.

6.2.2 Fiilin Belli Anlamlarında Ettirgenlik İşlevini Kaybetmiş Unsurlar

Ettirgenlik morfemlerinin fiile ilave edilmesiyle ettirgenleşen fiiller temel anlamlarının dışında yaygın olarak kullanılan bazı anlamlarda ettirgen fiil özelliği göstermez. Dolayısıyla, bu anlamlar göz önünde bulundurulduğunda söz konusu

eklere ettirgenlik morfemi diyemeyiz. Bu durumlardaki ekler sadece fiilden fiil yapım ekleridir.

Andır- fiilinin iki anlamı vardır; bunlar ‘hatırlatmak’ ve ‘benzemek’ (TS: 103) anlamlarıdır. *Andırmak* fiili ‘benzemek’ anlamında kullanıldığında ettirgen fiil işlevi taşımaz.

Kamyon iri bir kaplumbağayı andırıyordu (Kemal 1988: 353).

İşlet- ‘işlemesini sağlamak, çalıştırmak’ (TS: 999) anlamındadır. Yaygın kullanılan diğer bir anlamı ‘şaka ve birtakım yalanlarla sezdirmeden birini kandırmak’ olan *işlet-* fiili bu anlamda kullanıldığında ettirgenlik özelliği göstermez.

Arkadaşları onu hiç beklemediği bir şekilde işletmişlerdi.

Kestir- ‘fiili kesme işlemini başkasına yaptırmak’ (TS: 1147) anlamında olan ettirgen bir fiildir; ancak *kestirmek* ‘kısa bir süre uyumak’ anlamında da kullanılır, bu anlamdaki kullanımlarda ettirgenlikten söz edilmez.

O, saçlarını daima kısacık kestirirdi.

Babam köşesine çekilmiş, kestiriyordu.

Kırıştır- temel anlamı ‘kırışmasına sebep olmak’ (TS: 1160) anlamında olan fiil ikinci anlamı olan ‘karşı cinsten biriyle yakın ilişkide bulunmak, flört etmek’ anlamında kullanıldığında ettirgen fiil görevinde kullanılmaz.

Ötekiler gelmeden Suzy ile hafif tertip kırıştırdılar.

Koştur- ‘koşma işini yaptırmak’ (TS: 1222) anlamındadır. Ancak *koşturmak* fiili cümlede uğraşmak çabalamak anlamında kullanıldığında başkasına yaptırma anlamı taşımaz ve ettirgen fiil işlevinde kullanılmaz.

Sunumunu yetiştirmek için iki gün boyunca koşturdu (Çaba).

Sıyirt- ‘hızla sürtünerek bir şeyin yüzünden bir parça soymak, koparmak veya üzerini hafifçe yırtmak’ (TS: 1762) anlamındadır. Ancak diğer anlamlarından biri olan ve genellikle mecaz anlamda kullanılan ‘akıl sağlığını kaybetmiş olmak’ anlamında kullanıldığında ettirgen fiil görevinde kullanılmaz.

Tutuştur- fiili ‘tutuşmasını sağlamak’(TS: 2014) anlamındadır. Ancak *tutuşturmak* ‘alev almak, yanmak’ anlamında da kullanılır. Bu anlamda kullanıldığında ettirgen fiil işlevi taşımaz.

Bu kızıl gömleği Ayşe’nin gözleri tutuşturdu (Adıvar 2011:71).

Tüydür- fiilinin iki anlamı vardır. Fiil ‘uzaklaştırmak’ ve ‘çalmak, aşımak’ (TS: 2023) anlamlarında kullanılır. Ancak ‘çalmak, aşımak’ anlamında kullanıldığında ettirgen anlam taşımaz.

Uydur- fiili ‘uymasını sağlamak’ (TS: 2042) anlamında kullanılan ettirgen bir fiildir; ancak *uydur-*, fiili ‘hayal gücünden yararlanarak gerçek dışı bir şey söylemek’ anlamında da kullanılır, bu durumda fiil ettirgen fiil değildir. Ancak *uydur-*, fiili

hayal gücünden yararlanarak gerçek dışı bir şey söylemek anlamında da kullanılır, bu durumda fiil ettirgen fiil değildir.

Karşılaştırınız:

Ayşe kıyafetini ve ayakkabılarını birbirine uydurmuştu.

Meğer olgunluk sınavı öğretmenleri, benle Halet üstüne çok acıklı bir masal uydurmuşlar (Urgan 1999: 169).

6.2.3 Birleşik *-ştIr-* Unsuruyla Oluşan Fiiller

Bazı fiiller *-ş-* ve *-tIr-* eklerinin üst üste kullanılmasıyla oluşurlar. Bu tür fiillerde *-ştIr-* unsuru ayrı ayrı değil de beraber yapım eki olarak ele alınır. Bu durumda ettirgenlik morfemi olarak kullanılmaz. Bazı kaynaklarda *-ştIr* yapım eki sıklık çatısının belirleyicisi olarak verilmiştir (Eker 2003: 293).

Anıştır- ‘bir şeyi açıkça söylemeyip üstü kapalı anlatmak, ima etmek, ihsas etmek’ (TS: 99) anlamında olan fiil kök durumundadır. Anışmak şeklinde bir fiil kökü olmadığından ve *anmak* fiiliyle de anlam ilişkisi bulunmadığından *anıştır-* fiili hem biçimce hem de anlamca ettirgen değildir.

Geçıştır- ‘gereken önemi vermemek’ (TS: 738) anlamındadır. Fiil kökü gibi görünen *geçişmek* fiili ise ‘birbirinin içine geçip karışmak, tedahül etmek’ anlamındadır. Bu durumda *geçıştirmek* fiilinin kökü *geçişmek* değildir ve *geçıştirmek* fiili ettirgen bir fiil değildir. *Geçmek* fiilinin üzerine *-ştir-* yapım ekinin ilave edilmesiyle oluşmuştur. Ettirgen fiil değildir.

Ilıştır- ‘sıcak suya soğuk su veya soğuk suya sıcak su katarak ılık duruma getirmektir’ (TS: 956) Ilışmak şeklinde bir fiil yoktur. Fiil kökü *ılmak* olan sözcüğe *-ştır-* yapım eki getirilmiştir. Bu şekilde oluşan diğer fiiler gibi ettirgen değildir.

Kırpıştır- ‘göz kapaklarını üst üste birçok kez açıp kapamak’ (TS: 1164) anlamında olan fiil ettirgen bir fiil değildir. Fiil gövdesi şeklinde görünen *kırpış-* ‘fiili göz kapaklarını çok ışıktan sık sık kapamak’ (TS: 1163) anlamındadır. *Kırpmak* fiilinin üzerine *-ş+tır-* yapım ekleri beraber ilave edilmiştir. Fiil ettirgen işlev taşımaz.

Abuzer gözlerini kırpıştırdı (Tahir 1994: 180).

Koşuştur- ‘bir iş izlemek veya birçok işi yapmak amacıyla sürekli olarak gidip gelmek’ (TS: 1222) anlamındaki fiil ettirgen değildir. *Koşuş-* fiil kökü gibi görünen fiil birlikte ve birden koşmak anlamlarıdır. *Koşmak* fiilinin üzerine *-ştır-* yapım ekinin ilave edilmesiyle oluşturulmuştur.

Ovuştur- ‘bir şeyi bastırarak başka bir şey üzerinden geçirmek veya ellerini birbirine sürtmek’ anlamlarında kullanılır. *Ovmak* fiil kökünün üzerine ilave edilen *-ştır* yapım ekiyle *ovuştur-* şeklini almıştır. Ettirgen bir fiil değildir.

Soğuk havadan dolayı ellerini ovuşturdu.

Sürüştür- ‘sürekli olarak yavaş yavaş ve oarak sürmek veya yavaş ve oarak sürmek’ (TS: 1834) anlamlarındadır. Her iki anlamda da *-tür* eki ettirgenlik morfemi

görevinde değildir. Sürüş- biçiminde bir fiil yoktur. Bu durumda *sürmek* fiil kökünün üzerine -ştır fiilden fiil yapım ekinin getirilmesiyle oluşmuştur.

Takıştır- ‘küpe, bilezik, yüzük vb. süs eşyasını çokça takmak’ (TS: 1890) anlamındadır. Fiil kökü *takış-* gibi görünebilir; ancak *takış-* ‘birbirine takılmak veya anlaşmazlığa düşmek, kavgaya tutuşmak, ağız kavgası yapmak’ (TS: 1890) anlamlarındadır. Bu durumda *takmak* fiil kökünün üzerine -ştır- yapım ekinin getirilmesiyle oluşmuştur. Ettirgen bir fiil değildir.

Veriştir- ‘çok fazla söylemek veya iyice çıkışmak, ağzına geleni söylemek’ (TS: 2088) anlamındadır. *Vermek* fiilinin üzerine -ştır- yapım eki ilave edilerek yeni fiil oluşturulmuştur. Ancak bu fiil ettirgen bir fiil değildir.

Kavga sırasında arkadaşlarına adam akıllı veriştirdi.

6.2.4 Sıfır Anlam Yüklü Ettirgen Unsurları

Bazı fiillere ettirgenlik morfepleri ilave edilmesine rağmen kökün anlamında belirgin bir değişiklik olmaz. Yani bu fiiller gövde durumunda da kök halindeki anlamını korur. Burada ettirgen unsurları sıfır anlam yüküne sahiptir. Uluslararası terminolojide bu tür ekler için *pleonastic* terimi kullanılmaktadır (Sultanzade 2007: 82-92).

Aşır- ‘temel anlamı dışında ikinci anlamı çalmak, araklamak’ (TS: 137) olan fiil -*t* ettirgenlik aldığı halde ek almayan aşırmaq fiiliyle aynı anlamdadır. Dolayısıyla *aşırt-* fiilindeki -*t* eki herhangi bir anlam yüküne sahip olmayan “pleonastik” unsurdur.

Hırsız hırsızdan aşırılmış, Allah görmüş şaşırılmış (çalmak).

Annesinin cüzdanından para aşırttı (çalmak).

Bandır- fiili kök durumundaki *banmak* fiiliyle aynı anlamda kullanılır. Fiile ilave edilen *-dır* ekinin ettirgenlik işlevi yoktur. *Banmak* geçişli bir fiildir, ettirgenlik eki eklendiğinde geçişlilik durumu devam ediyor ve valens sayısı değişmiyor. Biçim bakımından ettirgen görünen fiil anlam bakımından kökünün anlamını taşıdığı için ettirgen değildir.

Bastır- *basmak* fiilinin köküne *-tır* ettirgenlik eki getirilerek oluşturulan *bastır-* fiili ‘vücudun ağırlığını verecek biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak’ (TS: 207) anlamını karşılayan *basmak* fiilinin ettirgeni şeklinde görünse de anlam bakımından ettirgen değildir. Çünkü iki fiilde aynı anlamda kullanılır ve valens sayısı artmaz.

Biz elimizde kalmış yazıları mütââya gönderiyor Selanik’te bastırıyorduk (Tarım 2001: 115).

Kapat- ‘kapamak’ anlamındadır. *Kapa-*, ‘bir açıklığı örtmek için bir şeyi, açık yerin üzerine getirmek’ (TS: 1068) anlamındadır. *Kapat-* fiilindeki *-t* ettirgenlik eki zamanla işlevini yitirmiştir. İki fiil aynı anlamda kullanılır. Bu durumda *kapat-* fiili ettirgen bir fiil değildir.

Şaşır- ‘bir işe nasıl başlayıp, o işi nasıl sürdüreceğini ve nasıl sonuçlandıracağını bilemeyecek duruma gelmek’ (TS: 1852) anlamında olan fiil *-ır* ettirgenlik morfemi

değildir. Kök durumundaki *şaşmak* fiilinin temel anlamı ‘umulmayan, beklenmeyen veya olağanüstü bir olay, bir olgu karşısında şaşkın duruma gelmek, hayret etmek’tir. Sözlükte *şaşmak* fiilinin üçüncü anlamı olarak *şaşırmak* fiili verilmiştir. Bu demek oluyor ki *şaşırmak* biçimi *şaşmak* fiilinin ettirgeni değildir. *Şaşmak* ve *şaşırmak* ayrı fiillerdir; *şaşmak* bir olay sonucu verilen tepki, *şaşırmak* ise bir olay ya da olguya karşı nasıl davranılacağını bilmemek anlamlarını karşılar.

Görüldüğü gibi *-Dir-*, *-t-*, *-(x)r-* ettirgenlik morfemleri kendilerine benzeyen başka unsurlar olarak karşımıza çıkabilmektedir.. Bu unsurları ettirgenlik morfemleriyle karıştırmamak için aşağıdaki ölçütler göz önüne alınmalıdır:

- 1) Kelimenin isim veya fiil olduğuna bakılmalıdır; isimse zaten ettirgenlik aranmaz.
- 2) Fiilin ek içerip içermediğine bakılmalıdır; kök durumunda ise *-Dir-*, *-t-*, *-(x)r-* unsurları ettirgenlik morfemleri değildir.
- 3) Fiil kök durumunda değilse, üzerine gelen ve ettirgenlik morfemlerine benzeyen unsurun işlevine bakılmalıdır; *-Dir-*, *-t-*, *-(x)r-* unsurları isimden isim yapan yapım ekleri veya tamamen fiilden fiil yapan yapım ekleri işlevinde de kullanılmaktadır.
- 4) Eğer fiilin üzerine gelen unsur ettirgenlik morfemi işlevinde görünüyorsa, son olarak fiilin taşıdığı anlama bakılmalıdır; bazen ettirgen fiiller yan anlamlarıyla kullanılmaktadır ve bu durumlarda ettirgen fiili işlevi taşımazlar.

BÖLÜM 7

ETTİRGENLİĞİN OLUŞUMUNU ENGELLEYEN VE SINIRLAYAN DURUMLAR

Genel olarak fiilleri ettirgen duruma getirmek için *-Dır, -t, -(x)r* morfemleri kullanılır. Türkçedeki fiillerin büyük bir çoğunluğu bu eklerden birini alarak ettirgenlik ifade etmektedir. Ancak bazı fiillerde ettirgenliğin oluşumunu engelleyen veya sınırlayan durumlarla karşılaşmaktadır. Bu durumları aşağıdaki şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1) Birkaç basit fiilin ettirgeni Türkçenin tipik özelliği olan ekleme yoluyla değil, çekimli dillerde olduğu gibi kökten değişerek ortaya çıkar:

aldan- / aldat-;

arın- / arıt-;

*avun- / avut-;*⁴

dağıl- / dağıt-;

ısın- / ısıt-;

ıslan- / ıslat-;

incin-, / incit-;

kurtul- / kurtar-;

öğren- / öğret-;

---

⁴ Bu sıraya dâhil ettiğimiz *avun- / avut-* çiftinin birincisi *avun-* fiilinin ettirgeni için aslında *avut-* biçiminin yanı sıra *avundur-* biçiminden de istifade edilmektedir.

tüken- / tüket-;

Normal sebebiyet paradigmasında olduğu gibi, bu fiil çiftlerinde de ettirgenin göstericileri (-*t*, -*ar*) ile onun tersini belirten morfemler (-*Il*, -*n*) yer almaktadır. Fark, onların sıfır morfemiyle değil, birbirleriyle kendi aralarında karşıtlık oluşturmalarındadır.

Türkçede -*An* yapım ekiyle türemiş bazı fiillerin -*dIr* ekini almaması, onların ettirgenliğinin yukarıda bahsettiğimiz çekim yoluyla – ancak doğal olarak kökten değil gövdeden değişme suretiyle – oluşmasındadır. Bu fiiller aşağıdakilerdir:

bollan- / bollat-;

çukurlan- / çukurlat-;

kirlen- / kirlet-;

körlen- / körlet-.

2) -*sa-*, -*se-* yapım ekiyle oluşturulmuş fiiller nadiren ettirgenlik morfemleri almaz. Bu fiiller isim soylu kök veya gövdelerden türemiş ve üzerine -*sa-*, -*se-* yapım eki getirilerek oluşturulmuştur. Bu halleriyle daha çok kişinin iç dünyasında meydana gelen soyut kavramlardan oluşan duyguları anlatır. Meselâ:

Ağarsa-;

Çoğumsa-;

Çoksa-;

Evse-;

Gücümse-;

Iraksa-;

Kaçımsa-;

Kutsa-;

Küçümse-;

Örnekse-;

Umursa-;

Uzaksa-;

Yakınsa-;

Yokumsa-;

3) -da-, -de-, -daş-, -deş- ekleri daha çok sıfat ya da zarf işlevinde kullanılan yansıma kelimelerin üzerine gelerek onları fiil yapar. Ancak bu fiillerin bazıları genellikle ettirgenlik eki almaz. Meselâ:

cıvıldaş-;

cırıl-da-;

çağıl-da-;

çatıl-da-;

efil-de-;

fısılda-;

fingir-de-;

fingir-deş-;

harıl-da-;

hırıl-daş-;

mırıl-da-;

mışıl-da-;

mızıldan-;

mızırdan-;

oydaş-;

sızıldan-;

şırıl-da-;

vı-cır-da-;

vı-cır-daş-;

vırıl-da-;

vırıl-daş-;

vızıl-da-;

vızıl-dan-;

zingıl-da-;

zırıl-da-;

4) Fiiller aldıkları valens sayısına göre farklılık gösterirler; Türkçede genellikle bir, iki ve üç valensli fiil kökleri mevcuttur. Dört valensli fiiller genellikle ettirgenlik ekleri alarak ortaya çıkar. Ancak bu, dilde ciddi şekilde engellenmektedir. Birçok üç valensli fiil ettirgen eki almaz. Meselâ:

açım-la-,

alıntıl-a-,

betimle-,

bula-,

çent-,

çit-,

damıt-,

danış-,

dola-, vs.

5) Türkçede fiiller edilgen çatı ekleri olan *-(l)n-* ve *-(l)l-* eklerini aldıktan sonra ettirgenlik eki almaz. Bu ekleri alan geçişli fiiller geçişsiz olur. Ettirgenlik morfepleri edilgen çatı eklerinden önce gelebilir, ancak edilgen çatı eklerinden sonra ettirgenlik morfepleri gelmez. Meselâ:

biçil-;

çağrıl-;

çalın-;

çözül-;

doğran-;

dürül-;

eritil-;

eşil-;

geçil-;

içil-;

kılın-;

kesil-;

konul-;

konusul-;

koparıl-;

okşan-;

öden-;

ölçül-;

örül-;

saçıl-;

satıl-;

sökül-;

yutul- gibi fiiller ettirgenlik morfemi almaz.

6) Anlamca dönüşlülük belirten fiiller ettirgenlik eki almaz. Meselâ:

Çerezlen-;

Sineklen-;

Siperlen-;

Üslen- vs.

7) Bedende veya doğada kendiliğinden birtakım şekillerin oluşmasını belirten fiiller nadiren ettirgenlik eki almaz. Meselâ:

beneklen-;

benlen-;

bıyıklan-;

çapaklan-;

çillen-;

bedirlen-;

cüçüklen-; vs.

8) Ettirgenliğin işlevlerinden biri olan eylemin başkası tarafından yaptırılmasının mantık, etik vs. yönlerden mümkün olmadığı durumlarda fiiller genellikle ettirgenlik eki almazlar. Meselâ:

Ada- fiili ‘kişinin dileğinin kabul olması için kutsal bir güce yönelik bir niyette bulunması’ (TS: 20) anlamındadır. Bu eylemi kişinin başkasına yaptırması mantık açısından mümkün değildir.

Ağna- fiili ‘hayvanın yere yatarak yuvarlanması’ (TS: 40) anlamını taşır. Başka birinin bu eylemi hayvana yaptırmayı mantıkça mümkün değildir.

Eylemin başkası tarafından mantık açısından yaptırılması mümkün olmayan diğer fiiller; *bilmezle-*, *buyur-*, *çalımla-*, *çarpıt-*, *çeliş-*, *çelmele-*, *danış-*, *dışla*, *didin-*, *doğaçla-*, *düşle-*, *diivesi-*, *ene-*, *erin-*, *eşin-*, *etikle-*, *evril-*, *kemir-*, *kerkin-*, *kert-*, *kırın-*, *kırıt-*, *mızı-*, *ol-*, *öner-*, *sancı-*, *tap-*, *tüne-*, *üfür-*, *ürü-*, *ürüş-*, *yarat-* vs. şeklindedir.

9) Türkçenin söz varlığında bulunana ve sayıları az olan bazı kelime grupları vardır. Bunlar yapım eklerinin türettiği veya kök durumunda olan kaba- argo olarak kabul edilen fiiller ve terim olarak kullanılan bazı fiillerdir. Böyle fiiller genellikle ettirgen ekiyle kullanılmaz;

tıkımlan,

zılgıtlan,

bönleş,

kerkin,

damıt- (fiz),

deriş- (kim),

düze- (kim),

polar- (fiz), vs.

Konuşma, söyleme ile ilgili negatif anlamlara sahip fiiller de bu gruba dâhildir;

dırdırlan,

yaltaklan,

zevzeklen-,

zırıldan- vs.

10) İki eş anlamlı veya yakın anlamlı fiillerden biri nadiren kullanılırsa, ettirgen ekini genellikle daha sık kullanılan kelime alır. Meselâ:

alar- ve *kızart(t)-*;

arıt- ve *temizle(t)-*;

besle- ve *ye(dir)-*;

beze- ve *süsle(t)-*;

çapraş- ve *kesiş(tir)-*;

çit- ve *birleş(tir)-*;

çizgile- ve *çiz(dir)*;

dazla- ve *beğen(dir)-*;

deş- ve *del(dir)-*;

dızla- ve *dolan(dir)-*;

dile- ve *iste(t)-*;

dit- ve *kabar(t)-*;

dürt- ve *değ(dir)-*;

eğleş- ve *oyalan(dır)-*;

evetle- ve *onayla(t)-*;

gencel- ve *gençleş(tir)-*,

göver- ve *yeşer(t)-*;

ırgan- ve *sallan(dır)-*;

kat- ve *ekle(t)-*;

kıpra- ve *kıpırda(dat)-*;

köhne- ve *eski(t)-*;

sayış-/hesaplaş- ve *ödeş(tir)-*;

sedri- ve *esri(t)-*;

sıvış- ve *bulaş(tır)-*;

şişin- ve *somur(t)-*;

pörsür- ve *sark(tt)-*;

pus- ve *sin(dir)-*;

didin- ve *uğraş(tır)-*;

yakar- ve *yalvar(t)-* vs.

Eşanlamlı veya yakın anlamlı olan bu fiillerin örneklerde verilen ikinci fiiller ettirgenlik morfemlerini almaktadır. Birinciler ise ya ettirgen eki almaz, ya da nadiren bu eklerle kullanılır.

Türkçede *-la* yapım ekinin türettiği fiillerin büyük kısmı geçişli ve bunların da bir kısmı anlamca ettirgendir. Bu fiillerden bazılarında geçişliliği ve/veya ettirgenliği önce kaybettiren *-n* eki ve sonra tekrar kazandıran *-dir* eki getirildiğinde ortaya çıkan yapı ile gövde arasında anlam farkı olmuyor. Meselâ:

bölümle- ve *bölümlendir-*;

çeşitle- ve *çeşitlendir-*;

çimle- ve *çimlendir-*;

derecele- ve *derecelendir-*;

sınıfla- ve *sınıflandır-*; vs.

Yukarıda örnek verdiğimiz eşanlamlı çiftlerden dilde genellikle daha çok ikincileri, uzun olanları kullanılır. Birincilerin *-t* ettirgen eki almasına da pek tesadüf edilmez.

Bazı isim kökleri hem *-lAn-* hem de *-lAş-* ekini alabilir ve bunların bir kısmında meydana gelen türetme fiiller eşanlı olur. Bu fiil çiftlerinden birinciler, yani *-lAn-* ekiyle oluşanlar ettirgen eki almaz. ettirgenliğin ifade edilmesi gereken ve mümkün olan durumlarda ettirgen morfemi *-lAş-* eki üzerine getirilir. Meselâ:

Akçillan- / *alçillaş(tır)*,

Cisimlen- / *çisimleş(tir)*,

Çatallan- / *çatallaş(tır)*,

Kırçillan- / *kırçillaş(tır)*,

Somutlan- / *somutlaş(tır)*,

Tortullan- / *tortullaş(tır)*,

Tümörülen- / *tümörleş(tir)*, vs.

11) Bir sürecin sonucunda sübjenin muvaffak olup olmama durumu belirten fiiller genellikle ettirgen eki almaz. Meselâ:

Başar- fiili 'bir işi istenilen şekilde bitirmek' (TS: 214) anlamındadır. Bu eylemin başkasına yaptırması daha çok 'eylemin gerçekleşmesini sağladı' şeklinde ifade edilir.

Becer- fiili 'güç görünen bir iş veya duruma çözüm bulmak, üstesinden gelmek' (TS: 230) anlamındadır. Fiil bir sürecin olumlu sonuçlandığını bildirir.

Söz konusu fiillere *güven-*, *sapta-*, *yen-* vs. gibi fiillerde dâhil edilir.

Bu durum ettirgenliğin genel anlamda sebebiyet ifade etmesiyle ilgilidir, yani sebep ve sonucun tek bir dil biriminde verilmesinin güçlüğünden veya imkânsızlığından kaynaklanmaktadır.

12) Kökü alet, araç-gereç ismi belirten fiillerin ettirgen eki almasında sınırlamalar vardır. Meselâ:

balyozla-,

baltala-,

burgula-,

cımbızla-,

cıvatala-,

çırçırta-,

çomakla-,

dirgenle-,

eğle- vs.

Ettirgenliğin ifadesi gerekirse, genellikle söz konusu aletlerin kullanıldığı genel eylemleri karşılayan fiiller uygun eki alır. Meselâ, *vurmak* genel eylemini belirten *balyozla-*, *çomakla-* gibi fiillerin ettirgeni için *vurdur-*; *burgulat-* yerine *deldir-*; *çırçırta-* yerine *temizlet-*; vs. tercih edilir.

13) Sübjenin belli bir tavır takınarak davrandığını ifade eden fiiller ettirgenlik eki almaz. Bu fiiller genelde isimlerin üzerine gelerek fiil yapan -lAn- yapım ekiyle oluşturulurlar. Meselâ:

Ağalan-,

aksilen-,

arsızlan-,

büyüklen-,

cakalan-,

cilvelen-,

dayılan-,

diklen-,

erkeklen- vs.

14) Bazı fiillerin ettirgeni ek morphem aracılığıyla değil, suppletif yolla, yani ayrı bir kelimeyle belirtir:

Ol- /et-⁵

Gel- / getir-,

Git- / gönder- veya yolla-⁶

Kalk- / kaldır-,

Kal- / bırak-

Kurtul- / kurtar-,

Gör- / göster-⁷

Gir- / sok-⁸

Türkçede fiillerin büyük bir kısmı herhangi bir problem olmadan ettirgen eki alabilmektedir. Ancak fiillerin az sayılacak bir kısmında ettirgen biçiminin oluşumu belli engel ve sınırlamalara takılan birkaç grup tespit ettik. Engellerin ve sınırlamaların bir kısmı *-sa-*, *-se-* ve *-da-*, *-de-*, *-daş-*, *-deş-* yapım ekleriyle

---

⁵ Ol- fiilinin ettirgeni olarak *oldur-* biçimine şarkı sözlerinde rastlanmaktadır; ancak bu kullanım doğru değildir.

⁶ Leke vs. kaybolması anlamında ise *git*, fiilinin biçimce ettirgeni mevcuttur: *gider-*.

⁷ Türkçe sözlük'ün 11.baskısında fiilin ettirgen biçimi mevcuttur: *gördür-*.

⁸ Fiilin ettirgen şekli TS'nin 11. Baskısında verilmiştir: *girdir-*

türetilmiş fiillerin nadiren ettirgenlik eki almamasıyla ilgilidir. Bir kısmı sadece *-IA* ve *-IAn* ekleriyle türemiş fiillere hastır. Bu fiillerde kökle gövde arasında başka örneklerde tesadüf edilmeyen ilişkiler söz konusudur. Kökü teşkil eden isim eylemde alet rolüne sahip olur (*balyozla-*, *eğele-* vs.), eylemin biçimini (*aksilen-*, *arsızlan-* vs.) veya eylem sonucunda ortaya çıkan biçimi (*beneklen-*, *bedirlen-* vs.) belirtir. Bazı fiillerin de (*bollan-*, *kirlen-* vs.) ettirgeni ekleme yoluyla değil çekim yoluyla ifade edilir. Fiillerin bir kısmında ise engellerin sebebi geneldir. Buraya iş-eylemin başkasına yaptırılmasının mantık açısından veya etik bakımdan mümkün olmadığı durumlar, anlamca dönüşlülük belirtme, argo veya nadir kullanımlar dâhildir. Bu tür işleve sahip başka türetilmiş fiiller veya basit fiiller de genellikle ettirgen eki almaz.

BÖLÜM 8

SONUÇLAR

1. Türkiye Türkçesinde Ettirgenlik Kategorisi başlıklı çalışmamızda, ettirgenlik kategorisinin Türk gramer sisteminde çatılardan farklı bir yere sahip olduğu tespit edildi. Ettirgenliğin çatı kategorisine dâhil edilmemesinin sebepleri:

- (a) ettirgenlik eklerinin ilave edildikleri fiilin sentaktik valensini artırması;
- (b) ettirgenlik eklerinin ilavesiyle fiilin semantik valensinin de değişmesi;
- (c) ettirgenlik eklerinin çatı ekleriyle bir kelime içinde üst üste gelebilmesi;
- (d) Ettirgenlik eklerinin fiil kökünün (gövdesinin) gönderge düzleminde işaret ettiği durumu değiştirmesi olarak sıralanabilir.

2. Geçişli ve geçişsiz fiillere ettirgenlik eklerinin ilave edilmesiyle fiilin yapısında meydana gelen değişikliklerle birlikte fiilin yönettiği öge sayısında ve sözdizimi öğelerinin statüsünde değişiklik olur. Bu değişiklikler geçişsiz ve geçişli fiillerle kurulu cümlelerde farklılık gösterir. Geçişsiz fiillere ettirgenlik ekleri getirilerek oluşturulan türemiş sentaktik yapılarda cümle basit sentaktik yapıdakinden farklı olarak nesne alır. Basit sentaktik yapıda özne konumundaki öge, geçişsiz fiillere ettirgenlik eklerinin getirilmesiyle oluşan türemiş sentaktik yapıda nesne konumuna geçer. Geçişli fiiller bünyesinde oluşan ettirgen yapılarda ise basit sentaktik yapıdaki özne dolaylı tümleş konumuna kayar.

3. Sözdizimsel olarak basit yapıdan türemiş ettirgen yapıya geçiş, bu tür cümlelerin yüklemine ifade eden fiilin biçiminin değişmesine sebep olur, yani fiilde belli morfeimlerle işaretlenir. Bunlar *-Dir ve -t*, morfeimleridir. *-Dir* morfemi genellikle sonu ünsüzle, *-t* ise ünlüyle biten fiillere eklenir. Birkaç fiilde *-(x)r* morfemi (*artır-*, *aşır-*, *batır-*, *bitir-*, *çıkır-*, *çöker*, *doğur-*, *doyur-*, *duyur-*, *düşür-*, *geçir-*, *gider-*, *göçür-*, *içir-*, *kaçır-*, *kopar-*, *taşır-*, *yatır-*); *-der* (*dönder-*) ve *-zir* (*emzir-*) ekler de kullanılmaktadır.

4. Ettirgenlik genel olarak sebebiyet ifade eder. Ancak bu genel sebebiyet farklı şekillerde, değişik türlerde ortaya çıkabilir. Araştırmamızda, Türkiye Türkçesinde bu işlevlerin, yani ettirgenliğin anlam türlerinin aşağıdakilerden ibaret olduğu belirlendi:

(a) mecburiyet;

(b) oldurgan;

(c) ihmâl;

(d) yardım;

(e) izin verme;

(f) ikna;

(g) herhangi bir olgu sebep.

Ettirgen bir fiilin yukarıda gösterilen anlam türlerinden sadece birini ifade etmesi şart değildir. Bulduğu metin itibariyle fiil, birden fazla şu veya bu anlamı taşıyabilir.

İncelediğimiz ve anlam türlerine ayırdığımız fiillerin en çok mecburiyet ve oldurgan anlamı taşıyan fiiller, en az ise ikna ve izin anlamı taşıyan fiiller olduğu tespit edildi.

5. *-Dir*, *-t*, *-(x)r* eklerinin ettirgenlik ifade etmediği veya sadece ettirgenlik belirtmediği durumlar vardır. Ettirgenlik morfeimlerini bu tür unsurlarla karıştırmamak için birkaç madde önerildi:

- (a) kelimenin isim veya fiil olduğuna bakılmalıdır; isimse zaten ettirgenlik aranma,
- (b) fiilin ek içerip içermediğine bakılmalıdır; kök durumunda ise *-Dir*, *-t*, *-(x)r* unsurları ettirgenlik morfemleri değildir;
- (c) fiil kök durumunda değilse, üzerine gelen ve ettirgenlik morfemlerine benzeyen unsurun işlevine bakılmalıdır; *-Dir*, *-t*, *-(x)r* unsurları isimden isim yapan yapım ekleri veya tamamen fiilden fiil yapan yapım ekleri işlevinde de kullanılabilir;
- (d) fiilin üzerine gelen unsur ettirgenlik morfemi işlevinde görünüyorsa, son olarak fiilin taşıdığı anlama bakılmalıdır; bazen ettirgen fiiller yan anlamlarıyla kullanılmaktadır ve bu durumlarda ettirgen fiil işlevi taşımaz.

6. Başka türemiş yapılarda olduğu gibi, ettirgenliği de sınırlayan ve engelleyen durumlar mevcuttur. Ettirgenliğin oluşumunun belli engel ve sınırlamalara takıldığı on dört fiil grubu tespit ettik:

a) Birkaç basit fiilin ettirgeni Türkçenin tipik özelliği olan ekleme yoluyla değil, çekimli dillerde olduğu gibi kökten değişerek ortaya çıkar. Türkçede *-lan-* yapım ekiyle türemiş bazı fiillerin *-dir* ekini almaması, onların bahsettiğimiz çekim yoluyla – ancak doğal olarak kökten değil gövdeden değişme suretiyle – oluşmasındadır;

b) *-sa-*, *-se-* yapım ekiyle oluşturulmuş fiiller nadiren ettirgenlik morfemleri almaz. Bu fiiller isim soylu kök veya gövdelerden türemiş ve üzerine *-sa-*, *-se-* yapım eki getirilerek oluşturulmuştur. Bu halleriyle daha çok kişinin iç dünyasında meydana gelen soyut kavramlardan oluşan duyguları anlatır;

c) Türkçede genellikle bir, iki ve üç valensli fiil kökleri mevcuttur. Dört valensli fiiller genellikle ettirgenlik ekleri olarak ortaya çıkar. Ancak bu, dilde ciddi şekilde engellenmektedir. Birçok üç valensli fiil ettirgen eki almaz;

- d) Türkçede fiiller edilgen çatı ekleri olan *-(l)n-* ve *-(l)l-* eklerini aldıktan sonra ettirgenlik eki almaz;
- e) Anlamca dönüşlülük belirten fiiller ettirgenlik eki almaz;
- f) Bedende veya doğada kendiliğinden birtakım şekillerin oluşmasını belirten fiiller nadiren ettirgenlik eki almaz;
- g) Ettirgenliğin işlevlerinden biri olan eylemin başkası tarafından yaptırılmasının mantık, etik vs. yönlerden mümkün olmadığı durumlarda fiiller genellikle ettirgenlik eki almazlar;
- ğ) Türkçenin söz varlığında bulunana ve sayıları az olan bazı kelime grupları vardır. Bunlar yapım eklerinin türettiği veya kök durumunda olan kaba- argo olarak kabul edilen fiiller ve terim olarak kullanılan bazı fiillerdir. Böyle fiiller genellikle ettirgen ekiyle kullanılmaz; Konuşma, söyleme ile ilgili negatif anlamlara sahip fiiller de bu gruba dâhildir;
- h) İki eş anlamlı veya yakın anlamlı fiillerden biri nadiren kullanılırsa, ettirgen ekini genellikle daha sık kullanılan kelime alır;
- ı) Bir sürecin sonucunda sübjenin muvaffak olup olmama durumu belirten fiiller genellikle ettirgen eki almaz;
- İ) Kökü alet, araç-gereç ismi belirten fiillerin ettirgen eki almasında sınırlamalar vardır;
- j) Sübjenin belli bir tavır takınarak davrandığını ifade eden fiiller ettirgenlik eki almaz;
- k) Bazı fiillerin ettirgeni ek morphem aracılığıyla değil, suppletif yolla, yani ayrı bir kelimeyle belirtir.

EKLER

Bizden sonraki çalışmalara kaynaklık edeceğini düşündüğümüz için çalışmamızın son kısmına *-Dır, -t ve -(X)r* ettirgenlik morfemlerini alan kök durumundaki fiillerin tam listesi sırasıyla ek1, ek2, ek3'te ve *-le, -len, -leş, -let,-lendir* yapısında olan fiillerin tam listesini ek4'te verdik. Ek4'te bu yapıdaki ettirgen fiilleri ve Türkçe Sözlükte olmadığı halde ettirgen işlevde kullanılabilir fiilleri önerdik ve önerdiğimiz fiilleri “++” sembolüyle gösterdik.

Ek 1: Ettirgenliği *-Dır* Morfemiyle Oluşan Kök Fiiller

-Dır	-Dir	-Dur	-Dür
Abanadır-	Bezdir-	Boğdur-	Böldür-
Açtır-	Biçtir -	Bozdur-	Büktür-
Ağdır-	Bildir-	Buldur-	Büzdür-
Aldır-	Bindir-	Burdur-	Çöktür-
Andır-	Çektir-	Coştur-	Çömdür-
Apıştır-	Çeldir-	Doğdur-	Çözdür-
Aştır-	Çenttir-	Doldur-	Döktür-
Attır-	Çittir-	Dondur-	Döndür-/ Dönder-
Azdır-	Çizdir-	Durdur-	Dövdür-
Baktır-	Dedir-	Kondur-	Dürdür-
Barındır-	Değdir-	Koştur-	Düzdür-
Barıştır-	Deldir-	Kovdur-	Gömdür-
Bastır-	Derdir-	Kurdur-	Güldür-
Baydır-	Deştir-	Kustur-	Küstür-
Bıktır-	Diktir-	Pustur-	Öletür-
Caydır-	Dildir-	Soktur-	Öldür-
Çağdır-	Dindir-	Soldur-	Öptür-
Çaktır-	Dizdir-	Soydur-	Ördür-
Çaldır-	Eğdir-	Sundur-	Öttür-
Çarpır-	Ektir-	Sustur-	Övdür-
Çattır-	Erdir-	Tuttur-	Söktür-

Daldır-	Estir-	Umdur-	Söndür-
Kaktır-	Eştir-	Uydur-	Sövdür-
Kandır-	Ettir-	Vurdur-	Sündür-
Kaptır-	Ezdir-	Yoldur-	Sürçtür-
Kardır-	Gerdir-	Yonttur-	Sürdür-
Kastır-	Gezdir-	Yordur-	Süzdür-
Kattır-	Girdir-	Yumdur-	Tüttür-
Kaydır-	Giydir-	Yuttur-	Tüydür-
Kazdır-	Gönendir-		Üzdür-
Kıldır-	İndir-		Yüzdür-
Kırdır-	İttir-		
Kırtır-	Kestir-		
Kırptır-	Seçtir-		
Kıstır-	Sektir-		
Kıydır-	Serdir-		
Kızdır-	Sevdir-		
Saçtır-	Sezdir-		
Sağdır-	Sildir-		
Sandır-	Sindir-		
Saptır-	Tiksindir-		
Sardır-	Üleştir-		
Sattır-	Verdir-		
Savdır-	Yedir-		
Saydır-	Yendir-		
Sıçtır-			
Sığdır-			
Sıktır-			
Sızdır-			
Taktır-			
Taptır-			
Tarttır-			
Tattır-			
Tıktır-			
Vardır-			
Yağdır-			
Yaktır-			
Yandır-			
Yaptır-			
Yarıştır-			
Yardır-			
Yaydır-			
Yazdır-			
Yıktır-			
Yıldır-			
Yırttır-			

Ek 2 Ettirgenliği -t Morfemiyle Oluşan Kk Fiiller

(a)t	(e)t	(i)t	(i)t	(u)t	(ü)t	(l,r,s)t
Aksat-	Denet-	Acıt-	Ekşit-	Berkit-	Büyüt-	Anırt-
Arat-	Döşet-	Ağıt-	Erit-	Kokut-	Çürüt-	Bayılt-
Doğrat-	Titret-	Akıt-	İşet-	Korkut-	Ürküt-	Çağırt-
Onat-	Üret-	Ayıt-		Okut-		Savurt-
Tavsat-		Cıvıt-		Ulut-		Semirt-
Tarat-		Sarkıt-		Unut-		
Uzat-		Tanııt-				
Yalat-		Taşıt-				
Yıkıt-						

Ek 3 Ettirgenliği -(X)r Morfemiyle Oluşan Kök Fiiller

-(a)r	-er	-ır	-ir	-ur	-r
ıkar-	ker-	Artır-	İir-	Doyur-	Dşr-
Kopar-	Gider-	Aşır-	Bitir-	Doyur-	Gr-
		Batır-	Geçir-	Duyur-	
		Kaçır-	Pişir-	Uur-	
		Taşır-	şişir-		
		Yatır-	Yitir-		

Ek 4 - IE- ,IEn- ,IEş- ,IEt- ,IEndIr- ,IEştir- Yapısında Olan Fiiller

-IE-	-IEn-	-IEş-	-IEt-	-IEndIr-	-IEştir-
-	-	Abideleş-	-	-	+
-	-	Acayıpleş-	-	-	+
-	-	-	-	-	Aceleleştir-
-	-	Acemileş-	-	-	+
-	-	Acemleş-	-	-	+
-	+	Acılaş-	-	-	
Açıkla-	Açıklan-	Açıklaş-	Açıklat-		+
Açımıla-	Açımlan-	-	-	-	-
Açkıla-	Açkılan-	-	Açkılata-	-	
Adımla-	-	-	-	-	-
-	-	Adileş-	-		+
-	Adlan-	Adlaş-	-	Adlandı-	+
		Afacanlaş-	-	-	-
Afalla-	-	Afallaş-	+	-	+
Afsunla-	Afsunlan-	-	-	-	-
Afyonla-	Afyonlan-	-	-	-	-
Agula-	-	-	-	-	-
Ağaçla-	Ağaçlan-	Ağaçlaş-	-	Ağaçlandı-	-
	Ağalan-	-	-	-	-
	Ağdalan-	Ağdalaş-	-	-	+
Ağıla-	+	+	-	+	-
Ağırla-	Ağırlan-	Ağırlaş-	Ağırlat-	-	+
-	Ağırsaklan-	-	-	-	-
-	-	Ağızlaş-	-	-	-
Aharla-					-
-	-	Ahenkleş-	-	-	+
-	-	Ahitleş-	-	-	-
Ahla-	-	-	-	-	-
-	-	Ahmaklaş-	-	-	+
Akaçla-	-	-	Akaçlat-	-	-
-	Akçılan-	+	-	-	-
-	Akıllan-	-	-	+	-

-	-	Akışkanlaş-	-	-	+
Akla-	+	+	-	-	+
Akortla-	+	-	+	-	-
-	-	Akortsuzla-	-	-	+
-	Aksilen-	+	-	-	-
Akşamla-	-	-	+	-	-
		Aktifleş-			+
		Aktüelleş-			+
-	-	-	-	Alacaklandır	-
Alacala-	+	-	-	+	-
-	-	Alafrangalaş-	-	-	+
	Alakalan-			Alakalandır-	-
Alaşımıla-	-	-	-	-	-
-	-	Alaturkalaş-	-	-	+
-	-	Alçaklaş-	-	-	+
Alçıla-	+	-	+	-	-
-	-	Alenileş-	-	-	-
-	Alevlen-	-	-	Alevlendir-	-
Algıla-	+	-	+	-	-
Alkışla-	+	-	+	-	-
Alla-	+	+	-	-	-
-	-	Almanlaş-	-	-	+
-	-	Altınlaş-	-	-	-
Amaçla-	+	-	-	-	-
+	-	Ambalajlan-	-	-	-
Ambarla-	-	-	-	-	-
-	-	Anılaş-	-	-	++
-	-	Anıtlaş-	-	-	+
-	-	Anlamsızla-	-	-	+
Anla-	-	Anlaş-	Anlat-	-	+
-	-	Anormalleş-	-	-	+
-	-	Antlaş-	-	-	-
Apazla-	-	-	-	-	-
Aprele-	-	-	-	-	-
-	-	Apseleş-	-	-	-
-	-	Aptallaş-	-	-	+
Arala-	+	-	+	-	-
-	-	Arapçalaş-	-	-	+
Argaçla-	-	-	-	-	-
-	-	Argolaş-	-	-	-
Arıla-	+	+	-	-	+
-	Arızalan-	-	-	-	-
Arkala-	+	-	-	-	-
-	Arlan-	-	-	-	-
-	-	Arnavutlaş-	-	-	+

-	Arsızlan-	+	-	-	-
Asfaltla-	+	-	-	-	-
-	-	Askerileş-	-	-	+
-	-	Asrileş-	-	-	+
Astarla-	+	-	+	-	-
Aşağıla-	+	+	+	-	-
Ateşle-	+	-	+	+	-
Atkıla-	-	-	-	-	-
Atla-	+	-	+	-	-
-	Atlan-	-	-	-	-
-	-	Avareleş-	-	-	+
Avla-	+	-	+	-	-
Avuçla-	-	-	-	-	-
Avurtla-	-	-	-	-	-
Ayakla-	+	-	-	+	-
Ayarla-	+	-	+	-	-
Ayazla-	+	-	+	+	-
Ayıkla-	+	-	+	-	-
Ayıpla-	+	-	-	-	-
Aykırıla-	-	+	-	-	-
-	-	Aymazlaş-	-	-	-
-	-	Ayranlaş-	-	-	-
-	Ayrılan-	+	-	-	-
Ayrımla-	-	+	-	-	-
Azarla-	+	-	+	-	-
-	-	Azginlaş-	-	-	-
-	-	Azmanlaş-	-	-	-
Azotla-	-	-	-	-	-
-	-	Babacanlaş-	-	-	-
-	Babalan-	-	-	-	-
Badanala-	+		+	-	-
-	-	Bağdaşıklaş-	-	-	+
Bağımla-	-	+	-	-	
Bağışla-	+	-	+	-	+
-	-	Bağıtlaş-	+	-	
+	Bağlan-	+	+	-	-
-	-	Bağlılaş-	-	-	-
-	-	Bağnazlaş-	-	-	-
-	-	-	-	Baharatlandır-	-
-	-	Balabanlaş-	-	-	-
-	-	Balçıklaş-	-	-	-
Balıkla-	-	-	-	+	-
Balla-	+	-	-	+	-
Baltala-	-	-	-	-	-
Balyala-	+	-	-	-	-

Balyozla-	+	-	-	-	-
Bandajla-	-	-	+	-	-
Bantla-	-	-	-	-	-
-	-	Barbarlaş-	-	-	-
Barikatla-	-	-	-	-	-
-	-	Barizleş-	-	-	+
-	-	-	-	-	Basıkla ştı-
Basınçla-	-	-	-	-	-
-	-	Basitleş-	-	-	+
-	Başaklan-	-	-	-	-
-	-	Başkalaş-	-	-	+
Başla-	+	-	+	-	-
-	-	Batılaş-	-	-	+
-	-	Battallaş-	-	-	-
-	-	Bayağılaş-	-	-	+
Bayatla-	-	-	+	-	-
-	-	Baygınlaş-	-	-	+
-	-	Bayındırlaş-	-	-	+
-	-	Bayraklaş-	-	-	-
-	-	Bayramlaş-	-	-	-
-	-	Bedavalaş-	-	-	-
-	-	Bedbinleş-	-	-	+
-	-	Bediileş-	-	-	-
-	Bedirlen-	-	-	-	-
Bekle-	+	+	+	-	-
Belgele-	+	-	-	+	-
Belgile-	-	-	-	-	-
-	-	Belirginleş-	-	-	+
Belirle-	+	+	-	-	-
Belitle-	-	-	-	-	-
Belle-(I)	+	-	+	-	-
Belle-(II)	+	-	-	-	-
-	Beneklen-	+	-	-	-
-	-	Bengileş-	-	-	-
-	Benlen-	-	-	-	-
-	Bereketlen-	-	-	-	-
Berele-	+	-	-	-	-
Besle-	+	-	+	-	-
Bestele-	+	-	+	-	-
-	Betelen-	-	-	-	-
-	-	Beterleş-	-	-	-
Betimle-	+	-	-	-	-
-	-	Betonlaş-	-	-	-
-	Bayazlan-	+	+	-	-
Bezikle-	-	-	-	-	-

Bezle-	-	-	-	-	-
Bıçakla-	+	-	+	-	-
-	-	Bıçkınlaş-	-	-	-
-	Bıyıklan-	-	-	-	-
Biberle-	-	-	-	-	-
-	+	-	-	Bıçımlendir-	-
-	-	-	-	-	Bıçımselleştir
-	-	Bıçımsızlaş-	-	-	-
Bile-	+	+	+	-	+(?)
Bileyle-	-	-	-	-	-
-	+	-	-	Bilgilendir-	-
-	-	Bilimselleş-	-	-	-
-	+	-	-	Bilinçlendir-	-
-	-	Billurlaş-	-	-	+
Bilmezle-	+	-	-	-	-
-	-	-	-	-	Bireyleştir-
-	-	-	-	-	Bireyselleştir
-	-	Birleş-	-	-	+
-	Bitlen-	-	-	++	-
Bitümle-	-	-	++	-	-
++	++	Bloklaş-	-	-	-
Bocala-	++	-	+	-	-
Bodosla-	-	-	-	-	-
-	-	Bodurlaş-	-	-	-
Boğazla-	+	+	+	-	-
-	-	Boğuklaş-	-	-	-
Boğumla-	+	-	-	-	-
Bohçala-	-	-	-	-	-
Bokla-	+	+	-	-	-
-	Bollan-	+	+	-	+
Bombala-	+	+	+	-	-
-	Boncuklan-	+	-	-	-
-	+	-	-	Borçlandır-	-
Bordala-	-	-	-	-	-
Boşla-	-	-	-	-	-
Boyala-	+	-	-	-	-
Boyla-	+	-	++	++	-
Boynuzla-	+	+	+	-	-
-	-	-	-	Boyunlandır-	-
Boyutla-	+	-	-	+	-
-	-	Bozkırlaş-	-	-	-
-	-	Bozulaş-	-	-	-

Bölümle-	+	-	-	+	-
-		Bönleş-	-	-	-
Briketle-	-	-	-	-	-
-	-	Bronzlaş-	-	-	-
-	Budaklan-	-	-	-	-
-	-	Budalalaş-	-	-	-
Buğula-	+	+	-	Buğulandır-	-
-	-	Buharlaş-	-	-	+
Bulgula-	-	-	-	-	-
Bulgurla-	+	-	-	-	-
-	Bulutlan-	-	-	-	-
Bumla-	-	-	-	-	-
Burgula-	+	-	-	-	-
-	-	Buruklaş-	-	-	-
Burunla-	-	-	-	-	-
Buzağıla-	-	+	-	-	-
-	Buzlan-	+	-	-	-
-	-	Buzullaş-	-	-	-
Bütünle-	+	+	+	-	-
-	Büyüklen-	-	-	-	-
-	-	Cadalozlaş-	-	-	-
-	-	Cadılaş-	-	-	-
-	Cakalan-	-	-	-	-
Camla-	+	+	+	-	-
-	-	Canavarlaş-	-	-	-
-	+	-	-	Canlandır-	-
-	-	Cansızlaş-	-	-	+
-	-	Cazipleş-	-	-	+
-	-	Cebelleş-	-	-	-
-	-	Cehennemleş-	-	-	-
-	Celallen-	-	-	-	-
-	-	Cemaatleş-	-	-	-
-	-	Cendereleş-	-	-	-
-	-	Cenkleş-	-	-	-
-	-	Cennetleş-	-	-	-
-	Cephelen-	+	-	-	-
-	Cerahatlen-	-	-	-	-
-	+	-	-	Cesaretlendir	-
Cevapla-	+	-	-	+	-
-	+	-	-	Cezalandır-	-
-	Cezbelen-	-	-	-	-
-	-	Cılızlaş-	-	-	-
-	-	Cıklaş-	-	-	-
Cımbızla-	-	-	-	-	-
Cırtla-	-	-	-	-	-

Cıvatala-	-		-	-	-
-	-	Cıvıklaş-	-	-	+
Cıyakla-	-	-	+	-	-
Cicozla-	-	-	-	-	-
-	-	Ciddileş-	-	-	-
-	Cihazlan-	-	-	++	-
Cilala-	+	-	+	-	-
Ciltle-	+		+	-	-
-	Cilvelen-	+	-	-	-
-	-	Cimrileş-	-	-	-
-	Cinlen-	+	-	-	-
-	Cisimlen-	+	-	-	-
Copla-	+	-	+	-	-
-	Coşkulan-	+	-	-	-
Cumbala-	-	-	+	-	-
-	-	Cüceleş-	-	-	-
-	Cücüklen-	-	-	-	-
-	Cüretlen-	-	-	+	-
Çabala-	+	-	-	-	-
-	-	Çabuklaş-	-	-	+
-	-	Çağcılaş-	-	-	+
-	-	Çağdaşlaş-	-	-	+
Çağla-	-	-	-	-	-
-	-	Çakırlaş-	-	-	-
-	-	Çakmaklaş-	-	-	-
Çakozla-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	Çalılındır-	-
Çalımla-	+	-	-	-	-
+	Çamurlan-	+	+	-	-
-	Çapaklan-	-	-	-	-
Çapala-	+	-	+	-	-
-	-	Çapkınlaş-	-	-	-
Çapla-	-	-	-	-	-
Çaprazla-	-	+	-	-	-
-	-	Çarpıklaş-	-	-	-
Çarşafı-	+	-	+	-	-
Çaşıtlı-	-	-	-	-	-
-	Çatallan-	+	-	-	+
-	-	Çatıklaş-	-	-	-
Çatla-	-	-	+	-	-
-	Çavlan-	-	-	-	-
-	-	Çayırlaş-	-	-	-
-	-	Çekingenleş-	-	-	-
-	-	Çelikleş-	-	-	+
Çelmele-	+	-	-	-	-
Çemberle-	+	-	+	-	-

Çemenle-	-	-	-	-	-
Çengelle-	+	-	-	-	-
Çentikle-	Çentiklen-	-	-	-	-
Çepelle-	+	-	-	-	-
Çerçevele-	+	-	+	-	+
-	Çerezlen-	-	-	-	-
Çeşitle-	+	-	-	+	+
-	Çeşnilen-	-	-	-	-
-	-	Çeteleş-	-	-	+
-	-	Çetinleş-	-	-	+
-	-	Çevikleş-	-	-	+
Çevrele-	+	-	-	-	-
Çevrile-	-	-	-	-	-
Çeyrekle-	-	-	-	-	-
Çıkıla-	+	-	+	-	-
Çıkınla-	-	-	-	-	-
-	-	Çıkkınlaş-	-	-	-
Çınla-	-	-	+	-	-
-	-	Çıplaklaş-	-	-	+
Çırçıla-	-	-	-	-	-
Çıtla-	-	-	+	-	-
Çiçekle-	+	+	-	+	-
Çiftele-	+	+	-	-	-
Çiftle-	+	+	-	-	+
-	-	Çiğleş-	-	-	-
-	Çillen-	-	-	-	-
Çimdikle-	+	-	-	-	-
Çimentola-	+	-	+	-	-
Çimle-	+	-	-	+	-
-	-	Çingeneleş-	-	-	-
-	-	Çipilleş-	-	-	-
Çirişle-	+	-	-	-	-
-	-	Çirkeleş-	-	-	-
-	-	Çirkinleş-	-	-	+
-	-	Çirozlaş-	-	-	-
Çitile-	+	-	-	-	-
Çitle-	-	-	-	-	-
Çivile-	+	-	+	-	-
Çivitle-	+	-	-	-	-
Çizgile-	+	+	-	-	-
Çocukla-	-	+	-	-	+
Çoğulla-	-	+	-	-	+
Çomakla-	-	-	-	-	-
-	-	Çopurlaş-	-	-	+
-	-	Çoraklaş-	-	-	+
-	-	Çökkünleş-	-	-	-

-	-	Çölleş-	-	-	+
-	Çöreklen-	-	-	-	-
Çözümle-	+	-	-	-	-
-	Çukurlan-	+	+	-	+
Çulla-	+	-	-	+	-
Çuvalla-	+	-	+	-	-
Dağla-	+	-	+	-	-
-	Dalgalan-	-	-	+	-
-	-	Dalgınlaş-	-	-	+
-	Dallan-	-	-	+	-
-	-	Damaksıllaş-	-	-	+
-	Damarlan-	-	-	-	-
Damgala-	+	-	+	-	-
Darbele-	-	-	-	-	-
-	-	Dargınlaş-	-	-	-
-	-	Darlaş-	-	-	+
-	-	Davalaş-	-	-	-
-	Dayılan-	-	-	-	-
-	-	Dazkırış-	-	-	-
-	-	Dazlaklaş-	-	-	-
-	Debelen-	-	-	-	-
Değerle-	+	-	-	+	-
Değirmile-	-	+	-	-	-
Dehle-	+	-	+	-	-
-	Dehşetlen-	-	-	-	-
-	-	Delikleş-	-	-	-
-	Delilen-	-	-	-	-
Demetle-	+	-	+	-	-
Demirle-	-	+	-	-	-
Demle-	+	-	-	+	-
-	-	Demokratikleş-	-	-	+
-	-	Demokratlaş-	-	-	-
Denetle-	+	-	++	-	-
Deneyle-	-	-	-	-	-
Dengele-	+	-	-	-	-
-	-	Dengesizleş-	-	-	+
Denkle-	+	+	-	-	+
-	-	Densizleş-	-	-	-
Depola-	+	-	+	-	-
Derecele-	+	-	-	+	-
-	-	Derinleş-	+	-	+
-	-	Dermansızlaş-	-	-	-
-	-	Dernekleş-	-	-	-
-	Dertlen-	+	-	-	-
Desenle-	-	-	-	-	-
Destekle-	+	+	++	-	-

Destele-	+	-	++	-	-
-	-	-	-	Detaylandır-	-
-	-	Devleş-	-	-	+
-	-	+	-	-	Devletl eştir-
-	-	Deyimleş-	-	-	+
-	Dırdırlan-	-	-	-	-
-	Dırlan-	+	-	-	-
Dışla-	+	+	-	-	+
Didikle-	+	-	-	-	-
-	-	Diftonglaş-	-	-	-
-	-	Dikenleş-	-	-	-
Dikizle-	-	-	-	-	-
-	Diklen-	+	-	-	+
Dilimle-	+	-	++	-	-
-	+	+	-	Dillendir-	-
-	-	Dinamikleş-	-	-	+
Dinamitle-	+	-	-	-	-
-	Dinçlen-	+	-	-	-
-	-	Dinginleş-	-	-	+
-	-	Dinozorlaş-	-	-	-
Dipçikle-	+	-	+	-	-
Direnle-	-	-	-	-	-
Dirgenle-	-	-	-	-	-
-	-	Dirileş-	-	-	-
Dirsekle-	+	-	-	-	-
-	-	Dişileş-	-	-	+
-	-	-	-	-	Dişille ştir-
Dişle-	+	-	+	-	-
-	-	Divaneleş-	-	-	+
Dizele-	-	-	-	-	Dizeleş tir-
Dizginle-	+	-	-	-	-
Dizile-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	Doğma laştır-
Doğaçla-	-	-	-	-	-
-	-	Doğallaş-	-	-	+
Doğrula-	+	-	++	-	-
-	-	Doğululaş-	-	-	+
-	-	Doğurganlaş-	-	-	+
-	-	Dolgunlaş-	-	-	-
-	-	Domuzlaş-	-	-	-
-	-	Donuklaş-	-	-	-
Dopingle-	-	-	-	-	-
-	-	Dostlaş-	-	-	-

Dosyala-	+	-	++	-	-
-	-	Doygunlaş-	-	-	-
Dökümle-	-	-	-	-	-
Dölle-	+	-	-	-	-
-	-	Dramatikleş-	-	-	+
Duldala-	+	-	-	-	-
Dumanla-	+	-	-	-	-
-	-	Durağanlaş-	-	-	-
Durakla-	-	-	+	-	-
-	-	Durgunlaş-	-	-	+
Durula-	+	+	+	-	-
Duvakla-	+	-	-	-	-
-	-	Duyarsızlaş-	-	-	+
-	Duygulan-	-	-	+	-
Düğümle-	+	-	-	-	-
Düşle-	-	-	-	-	-
-	-	Düşmanlaş-	-	-	-
Düzenle-	+	-	++	-	-
Düzle-	+	+	+	-	-
-	-	Ebedileş-	-	-	+
Ebele-	-	-	-	-	-
-	-	Eblehleş-	-	-	-
Ebrula-	-	-	-	-	-
-	Edeplen-	-	-	-	-
-	-	Edepsizleş-	-	-	-
-	-	Edilgenleş-	-	-	+
Efile-	-	-	-	-	-
-	Efkârlan-	-	-	++	-
-	-	Efsaneleş-	-	-	+
Efsunla-	++	-	-	-	-
Eğele-	-	-	-	-	-
-	-	Ehlîleş-	-	-	+
Ekle-	+	+	+	-	+
Eklemler-	+	-	-	-	-
-	Eksiklen-	-	-	-	-
Elekle-	-	-	-	-	-
Elektrikle-	+	-	-	+	-
Elle-	+	+	+	-	-
Emekle-	-	-	-	-	-
Endeksle-	+	-	+	-	-
-	Endişelen-	-	-	++	-
-	-	Endüstrileş-	-	-	-
Engelle-	+	-	+	-	-
-	-	Enginleş-	-	-	-
Ensele-	+	-	+	-	-
Erginle-	+	+	-	-	-

-	Erkeklen-	+	-	-	-
Ertele-	+	-	++	-	-
-	+	-	-	Esaslandır-	-
Esinle-	+	-	-	-	-
-	-	Esmerleş-	-	-	+
-	-	Esnekleş-	-	-	+
Eşitle-	+	+	-	-	+
Eşle-	+	+	-	-	+
Etekle-	-	-	-	-	-
-	Etenelen-	-	-	-	-
Eterle-	-	+	-	-	+
Etiketle-	+	-	+	-	-
Etkile-	+	+	-	-	-
-	-	Etkinleş-	-	-	+
-	-	Etkisizleş-	-	-	+
-	-	Evcilleş-	-	-	+
Evetle-	-	-	-	-	-
-	Evhamlan-	-	-	-	-
Evlekle-	-	-	-	-	-
-	+	-	-	Evlendir-	-
-	-	Evrenselleş-	-	-	+
Eyerle-	+	-	+	-	-
Ezberle-	+	-	+	-	-
-	Ezgilen-	+	-	-	+
-	-	Facialaş-	-	-	+
-	-	-	-	Faizlendir-	-
-	-	Fakirleş-	-	-	+
Faksla-	++	-	++	-	-
-	-	Fanatikleş-	-	-	-
-	-	Farklılaş-	-	-	+
-	-	Faşıstlaş-	-	-	+
Faturala-	++	++	+	++	++
-	Faydalan-	-	-	++	-
-	-	Fazlalaş-	-	-	++
-	-	Federalleş-	-	-	-
Ferahla-	+	-	+	+	-
-	-	Fettanlaş-	-	-	-
-	Feyizlen-	-	-	-	-
Fıçıla-	-	-	-	-	-
Fısfısla-	+	-	+	-	-
Fısla-	+	-	+	-	-
Fışkıla-	-	-	-	-	-
Fidele	-	-	-	-	-
-	-	Fikirleş-	-	-	+
Filarizle-	-	-	-	-	-
Filizle-	+	-	-	++	-

-	-	Filozoflaş-	-	-	-
-	-	Firavunlaş-	-	-	-
Firketele-	-	-	-	-	-
Fiskele-	-	-	-	-	-
Fişle-	+	-	+	-	-
Fitille-	+	-	-	-	-
Fitle-	+	-	-	-	-
Fitnele-	-	-	-	-	-
++	Fiyatlan-	-	+	+	-
Formatla-	-	-	-	-	-
-	-	Formülleş-	-	-	+
Fosla-	-	-	+	-	-
Fotoğrafla-	++	-	-	++	-
-	-	Fransızlaş-	-	-	+
-	-	Frenkleş-	-	-	+
Frenle-	+	-	-	-	-
Frezele-	-	-	-	-	-
Gagala-	+	+	-	-	-
Garantile-	-	-	-	-	-
-	-	Garipleş-	-	-	-
-	-	Garplılaş-	-	-	+
-	-	Gâvurlaş-	-	-	+
-	Gayretlen-	-	-	-	-
-	+	-	-	Gazaplandır-	-
-	Gazellen-	-	-	-	-
Gazla-	+	+	-	-	+
Gebrele-	+	-	-	-	-
Geçerle-	-	-	+	-	-
-	-	Geçimsizleş-	-	-	-
-	-	Gelenekleş-	-	-	+
-	-	Gelenekselleş-	-	-	-
-	-	Gençleş-	-	-	+
Genelle-	-	+	-	-	+
Genişle-	-	-	+	-	-
-	-	Genleş-	-	-	+
Gerçekle-	-	Gerçekleş-	-	-	+
-	-	Gerginleş-	-	-	+
Gerile-	-	-	+	-	-
Gevele-					
-	Gevezelen-	-	-	-	-
Gezle-	-	-	-	-	-
Gıcıkla-	+	-	-	-	-
Gıdakla-		-	-	-	-
Gıdıkla-	+	-	-	-	-
Gırgırla-	-	-	+	-	-
Gırtlakla-	-	+	-	-	-

Gırtla-	-	-	-	-	-
Gizle-	+	-	+	-	-
-	-	Globalleş-	-	-	+
-	-	Göçmenleş-	-	-	+
Göğüsle-	+	-	-	-	-
Gölgele-	+	-	-	+	-
Gölle-	++	+	-	-	-
-	Gönülle-	-	-	+	-
-	+	-	-	+	-
Görüntüle-	++	-	-	-	-
Gözetle-	+	-	+	-	-
Gözle-	+	-	+	-	-
Gözlemle-	++	-	-	-	-
-	-	Granitleş-	-	-	-
+	+	+	-	+	-
Gurkla-	-	-	-	-	-
Gurla-	-	-	-	-	-
-	Gururlan-	-	-	++	-
Gübrele-	+	-	+	-	-
-	Güçlen-	+	-	+	+
Güderile-	-	-	-	-	-
-	-	Güdükleş-	-	-	++
-	-	Gülünçleş-	-	-	+
Gümle-	-	-	+	-	-
-	-	Gümrahlaş-	-	-	-
Gümürkle-	+	-	-	+	-
Gümüşle-	+	-	+	-	-
Güncelle-	++	+	++	-	+
-	-	Gürbüzleş-	-	-	-
-	Güvelen-	-	-	-	-
-	-	Güzelleş-	-	-	Güzell eştir-
Güzle-	-	-	-	-	-
-	-	Haberleş-	-	-	++
Hacamatla-	-	-	-	-	-
Haçla-	-	-	-	-	-
Haddele-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	Hadıml aştır-
Hafifle-	+	+	+	++	+
-	-	Hainleş-	-	-	-
-	Halelen-	-	-	-	-
Halkala-	-	+	-	-	-
-	Hâllen-	+	-	-	-
-	-	-	Hallet-	-	-
-	-	Halsizleş-	-	-	-
Hamla-	-	+	-	-	-

-	-	-	Hamlet-	-	-
Hamurla-	+	+	-	-	-
Hançerle-	+	-	+	-	-
-	-	Hantallaş-	-	-	-
-	-	Haraplaş-	-	-	-
-	+	+	-	Hararetlendir	-
Harekele-	-	-	-	-	-
-	+	-	-	Hareketlendi	-
-	Harelen-	-	-	r-	-
Harfle-	-	-	-	-	-
-	Harılan-	-	-	-	-
Harla-	-	-	+	-	-
Harmanla-	+	-	+	-	-
-	Hasetlen-	-	-	-	-
Hasırla-	+	-	-	-	-
-	+	-	-	Hastalandır-	-
-	-	Haşarılaş-	-	-	-
-	-	Haşinleş-	-	-	-
Haşla-	+	-	+	-	-
Hatılla-	-	-	-	-	-
Hatırla-	+	-	+	-	-
-	+	-	-	Havalandır-	-
Havla-	+	-	+	-	-
Havuzla-	+	-	-	-	-
-	-	Hayırlaş-	-	-	-
Hayla-	-	-	-	-	-
-	-	Haylazlaş-	-	-	-
Hazırla-	+	+	-	-	-
Hedefle-	+	-	-	-	-
-	-	Helalleş-	-	-	-
-	Helecanlan-	-	-	-	-
-	-	Helezonlaş-	-	-	-
-	Helmelen-	+	-	-	-
-	-	Helvalaş-	-	-	-
Hesapla-	+	+	+	-	-
-	-	Hevenkleş-	-	-	-
-	+	-	-	Heveslendir-	-
-	+	-	-	Heyecanland	-
-	-	Hımbıllaş-	-	ır-	-
-	-	Hırçınlaş-	-	-	-
Hırla-	-	+	+	-	-
Hırpala-	+	-	+	-	-
-	+	-	-	Hırslandır-	-
-	Hışımın-	-	-	-	-

Hışla-		-	-	-	-
-	-	Hıyarlaş-	-	-	-
-	+	-	-	Hızlandır-	-
Hiğle-	-	+	-	-	+
-	+	-	-	Hiddetlendir	-
Hidrojenle-	-	-	-	-	-
Hikâyele-	-	+	-	+	-
-	Hislen-	-	-	-	-
Hizala-	-	-	-	-	-
-	-	Hızıpleş-	-	-	-
Hohla-	-	-	-	-	-
-	-	Homojenleş-	-	+	-
Hopla-	-	-	+	-	-
Horla-	-	-	+	-	-
Horla-	+	-	-	-	-
-	Horozlan-	+	-	-	-
Hortla-	-	-	+	-	-
Hortumla-	+	-	+	-	-
-	Hoşlan-	+	-	-	+
-	-	Hovardalaş-	-	-	-
-	-	Hödükleş-	-	-	-
-	-	Hristiyanlaş-	-	-	+
-	-	-	-	Hudutlandır-	-
-	+	-	-	Huylandır-	-
-	Huysuzlan-	+	-	-	-
-	-	Hülyalaş-	-	-	+
-	-	Hümanistleş-	-	-	-
-	+	-	-	Hüzünlendir-	-
Ihla-	-	-	-	-	-
İlgarla-	-	-	-	-	-
-	-	ılıklaş	-	-	+
Irgala-	+	-	-	-	-
Irla-		-	-	-	
-	-	Irmaklaş-	-	-	-
Iskala-	-	-	-	-	-
Isla-	+	-	+	-	-
Islıkla-	+	-	-	-	-
İsmarla-	+	-	+	-	-
-	-	İssızlaş-	-	-	-
Istampala-	-	-	-	-	-
-	İşıklan-		+	+	-
İşıla-?	-	-	+	-	-
İşınla-	+	-	-	+	-
İğerle-	++	-	-	-	-
-	+	-	-	+	-

-	-	İdealleş-?	-	-	İdealleştir-
-	-	İfritleş-	-	-	-
İğnele-	+	-	+	-	-
İhbarla-	-	-	-	-	-
-	-	İhtisaslaş-	-	-	-
İhtiyarla-	+	-	+	-	-
İkile-	+	+	+	-	-
-	İkirciklen-	-	-	-	-
-	-	İkizleş-	-	-	-
İlaçla-	+	-	++	-	-
-	-	İlahlaş-	-	-	+
-	İlen-	-	-	-	-
İlerle-	-	-	+	-	-
-	-	-	-	-	-
-	İlgilen-	-	-	+	-
-	-	İlginçleş-	-	-	-
İlikle-	+	-	-	-	-
-	-	-	-	İlişkilendir-	-
-	-	İlkeleş-	-	-	+
İlmekle-	-	-	-	-	-
İlmikle-	+	-	-	-	-
-	-	İlsizleş-	-	-	-
-	İltihaplan-	-	-	-	-
İmgele-	+	-	-	-	-
İmle-	-	-	-	-	-
İmzala-	+	-	+	-	-
-	-	İnatlaş-	-	-	-
İncele-	+	-	+	-	-
İndükle-	-	-	-	-	-
İnekle-	-	-	-	-	-
İnle-	-	-	+	-	-
-	-	İnsanlaş-	-	-	-
İpile-	-	-	-	-	-
İple-	-	-	-	-	-
-	-	İrileş-	-	-	-
-	İrinlen-	++	-	-	-
-	-	İslamlaş-	-	-	+
-	-	-	-	-	İslavlaştır-
İsle-	+	-	-	-	-
İspatla-	+	-	-	-	-
İspiyonla-	+	-	+	-	-
-	+	-	-	İsteklendir-	-
İstifle-	+	-	-	-	-
İşaretle-	+	+	+	-	-
-	+	-	-	İşkillendir-	-

İşle-	+	-	+	-	-
-	+	-	-	İştahlandır-	-
İtele-	+	-	-	-	-
-	-	İtibarsızlaş-	-	-	-
-	İtlen-	+	-	-	-
-	İvedilen-	+	-	-	+
-	-	İyileş-	-	-	+
-	-	İyonlaş-	-	-	+
İzle-	+	-	+	-	-
Jelatinle-	-	-	-	-	-
-	Kabadayılan-	+	-	-	-
-	-	Kabaklaş-	-	-	-
-	-	Kabalaş-	-	+	-
-	Kabuklan-	+	-	-	-
Kadastrola-	-	-	-	-	-
-	-	Kadavralaş-	-	-	-
Kademele-	+	-	-	+	-
-	-	Kadifeleş-	-	-	+
-	-	Kadrolaş-	-	+	-
Kafese-	++	-	-	-	-
-	-	Kafirleş-	-	-	-
Kağıtla-	+	-	-	-	-
-	Kahırlan-	-	-	-	-
-	Kahpelen-	+	-	-	-
-	-	Kahramanlaş-	-	-	-
Kakala-	+	-	-	-	-
-	-	Kalabalıklaş-	-	-	++
Kalafatla-	+	-	-	-	-
Kalayla-	+	-	+	-	-
Kalburla-	+	-	+	-	-
-	-	Kalenderleş-	-	-	-
-	-	Kalınlaş-	+	-	+
Kalıpla-	+	+	+	-	-
-	-	Kalplaş-	-	-	-
Kamala-	-	-	-	-	-
-	-	Kamburlaş-	-	-	+
Kamçıla-	+	+	+	-	-
-	-	Kamplaş-	-	-	-
-	-	-	-	-	Kamul aştır-
-	+	-	-	Kanatlandır-	-
Kancala-	+	-	-	-	-
-	-	Kandilleş-	-	-	-
Kangalla-	+	-	-	-	-
-	-	Kangrenleş-	-	-	+
Kantla-	+	-	-	+	-

Kanla-	+	-	-	+	-
-	++	Kanserleş-	-	-	+
-	-	Kansızlaş-	-	-	-
Kantarla-	-	-	-	-	-
-	-	Kanunlaş-	-	-	+
Kaparozla-	-	-	-	-	-
-	+	-	-	Kapılandır-	-
-	-	Kapitalistleş-	-	-	+
Kapla-	+	-	+	-	-
Karala-	+	++	+	-	-
-	-	Karamsarlaştır-	-	-	+
Kararla-	-	-	-	-	+
Karbonatla-	-	-	-	-	-
Karbonla-	-	+	-	-	-
Karele-	-	-	-	-	-
Kargıla-	-	-	-	-	-
Kargışla-	-	-	-	-	-
Karıkla-	-	-	-	-	-
-	-	Karılaş-	-	-	-
-	Karınçalan-	-	-	-	-
Karınla-	-	-	-	-	-
Karışla-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	Karikat ürleştir -
Karla-	+	-	-	-	-
Karşıla-	+	+	++	-	+
Karşıtla-	-	+	-	-	-
-	-	Kartelleş-	-	-	-
-	-	Kartlaş-	-	-	-
Kartonla-	++	-	-	-	-
Kasala-	+	-	-	-	-
Kaşağıla-	+	-	-	-	-
-	Kaşarlan-	-	-	-	-
Kaşele-	+	-	+	-	-
Kaşıkla-	+	-	+	-	-
Katalogla-	++	-	+	-	-
-	-	Katılaş-	-	-	+
-	Kakılan-	-	-	-	-
Katla-	+	-	+	+	-
-	-	Katlet-	-	-	-
-	-	Katmanlaş-	-	-	-
-	-	Katmerleş-	-	-	-
Katranla-	+	-	+	-	-
-	-	Kavramlaş-	-	-	+
-	Kaygılan-	-	-	+	-
-	Kaymaklan-	-	-	-	-

Kazıkla-	+	-	-	-	-
Keçele-	+	+	-	-	+
-	+	-	-	-	Kederl endir-
Kefele-	-	-	-	-	-
Kefenle-	-	-	-	-	-
Kekele-	-	-	-	-	-
-	-	Kekemeleş-	-	-	-
Kelepçele-	+	-	-	-	-
-	-	Kelimeleş-	-	-	-
Kementle-	-	-	-	-	-
Kemerle-	-	-	-	-	-
-	-	Kemikleş-	-	-	+
Kenetle-	-	-	-	-	-
-	-	Kentleş-	-	-	-
-	-	Kentlileş-	-	-	-
Kepçele-	-	-	++	-	-
-	Kepeklen-	-	-	-	-
-	-	Kerpiçleş-	-	-	-
Kertikle-	-	-	-	-	-
-	-	Kesatlaş-	-	-	-
Kesele-	+	-	+	-	-
Keşle-	-	-	-	-	-
-	Keyiflen-	-	-	-	-
Kılağıla-	-	-	-	-	-
Kılavuzla-	++	-	-	-	-
-	-	Kılıbıklaş-	-	-	-
Kılıçla-	++	-	-	-	-
Kılıfla-	-	-	-	-	-
-	Kımlan-	-	-	-	-
Kınala-	+	-	-	-	-
Kınla-	-	-	-	-	-
Kırbaçla-	+	-	++	-	-
-	Kırçılan-	+	-	-	-
Kırıkla-	-	-	-	-	-
Kırkla-	+	-	-	-	-
-	-	Kırlaş-	-	-	-
-	-	Kırmızılaş-	-	-	-
-	-	Kısırlaş-	-	-	+
Kısıtla-	+	-	-	-	-
Kıskaçla-	-	-	-	-	-
Kışkışla-	-	-	-	-	-
Kaşla-	-	-	+	-	-
Kıtla-	-	+	-	-	-
-	Kıvamlan-	-	-	-	+
-	Kıvançlan-	-	-	-	-

-	Kıvılcımlan-	-	-	-	-
-	-	Kıvırcıklaş-	-	-	-
-	-	Kıvraklaş-	-	-	-
Kıyasla-	+	-	-	-	-
-	+	+	-	+	+
-	-	Kızgınlaş-	-	-	-
-	-	Kibarlaş-	-	-	-
-	Kifaflan-	-	-	-	-
Kilitle-	+	-	+	-	-
-	Kinlen-	-	-	-	-
Kirala-	+	-	-	-	-
Kireçle-	+	+	-	-	-
Kireçsile-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	Kireçsi zleştir-
Kirişle-	-	-	-	-	-
Kirizmala-	-	-	-	-	-
-	Kirlen-	-	+	-	-
-	-	Kistleş-	-	-	-
-	-	Kişileş-	-	-	-
-	-	-	-	-	Kişisel leştir-
-	-	-	-	-	Kitapla ştır-
-	-	Klasikleş-	-	-	+
-	-	Klikleş-	-	-	-
-	-	Klişeleş-	-	-	-
Klonla-	-	-	-	-	-
Klorla-	+	-	-	-	-
-	-	-	-	Klorürlendir-	+
-	-	-	-	-	Kocam anlaştır
-	Koçlan-	-	-	-	-
Kodla-	-	-	+	-	-
-	-	Koflaş-	-	-	-
Koğala-	-	-	-	-	-
Kokla-	-	+	+	-	+
-	Kokorozlan-	-	-	-	-
-	Kokozlan-	-	-	-	-
-	+	-	-	Kokulandır-	-
Kolala-	+	-	+	-	-
Kolayla-	+	+	-	-	+
-	-	-	-	-	Kolekti fleştir-
Kolla-	+	-	-	-	-
Kolonyala-	+	-	-	-	-

Koltukla-	+	-	-	-	-
-	-	Komikleş-	-	-	+
Konakla-	-	-	-	-	-
Konumla-	+	-	-	+	-
-	Konuşlan-	-	-	+	-
-	-	Kooperatifleş-	-	-	-
Kopçala-	+	-	-	-	-
Kopyala-	+	-	-	-	-
-	-	Korkunçlaş-	-	-	+
-	Korlan-	+	-	-	-
Koşulla-	+	-	-	+	-
Kovala-	+	-	-	-	-
-	-	Koyulaş-	-	-	+
Kökle-	+	+	-	+	+
-	-	Köleleş-	-	-	+
-	-	Kömürleş-	-	-	+
-	Köpeklen-	+	-	-	-
-	Köprülen-	-	-	-	-
-	Körülen-	+	+	-	+
Köstekle-	+	-	-	-	-
Kötüle-	+	+	-	-	+
-	-	Kötümserleş-	-	-	-
-	-	Kötürümleş-	-	-	-
-	-	Köyleş-	-	-	+
Közle-	++	+	-	-	-
Kredile-	-	-	-	+	-
Kremle-	-	-	-	-	-
-	+	+	-	-	+
Kucakla-	+	+	-	-	-
-	-	Kullaş-	-	-	-
Kulunla-	-	-	-	-	-
Kumla-	-	-	-	-	+
Kundakla-	+	-	+	-	-
-	-	Kurallaş-	-	-	+
Kurcala-	+	-	-	-	-
-	-	Kurşunileş-	-	-	-
Kurşunla-	+	+	+	-	-
-	+	+	-	Kurtlandır-	-
Kurula-	+	+	-	-	-
-	Kurumlan-	+	-	-	+
-	-	Kurumsallaş-	-	-	+
-	-	-	-	Kuruşlandır-	-
Kuşakla-	+	-	-	-	-
-	+	-	-	Kuşkulandır-	-
Kutla-	+	-	-	-	-
Kutlula-	-	-	-	-	-

-	-	Kutsallaş-	-	-	+
-	-	Kutsileş-	-	-	-
Kutula-	+	-	-	-	-
-	kutuplan	+	-	-	-
-	+	-	-	Kuvvetlendir-	-
Kuzula-	-	+	-	-	-
-	-	Küçükleş-	-	-	-
-	+	-	-	Küflendir-	-
Kükürtle-	+	-	-	-	-
-	-	Külçeleş-	-	-	-
Külle-	+	-	-	-	-
-	Kültürülen-	-	-	-	-
-	Kümbetlen-	-	-	-	-
Kümele-	+	+	-	-	-
Kürele-	+	-	-	-	-
-	-	Küreselleş-	-	-	+
-	-	Küskünleş-	-	-	-
-	-	Küstahlaş-	-	-	-
Kütle-	-	+	+	-	+
-	-	Laçkalaş-	-	-	-
Lafla-	-	++	-	-	-
-	-	Laikleş-	-	-	+
Lakla-	-	-	-	-	-
Lambala-	-	-	-	-	-
Lanetle-	+	-	-	-	-
-	-	Laubalileş-	-	-	-
-	-	Legalleş-	-	-	+
Lehimle-	+	-	+	-	-
-	+	-	-	Lezzetlendir-	-
-	-	Liberalleş-	-	-	-
Lifle-	+	+	-	-	-
Limanla-	-	-	-	-	-
Limonla-	-	-	--	-	-
Listele-	++	-	++	-	-
Lodosla-	-	-	-	-	-
-	-	Loşlaş-	-	-	+
-	-	-	Lüplet-	-	-
Macunla-	+	+	+	-	-
-	-	Madaralaş-	-	-	-
Maddele-	-	+	-	-	-
-	-	Maddileş-	-	-	+
Madikle-	-	-	-	-	-
-	-	Magazinleş-	-	-	-
-	Mağrurlan-	-	-	-	-
-	-	Mahallileş-	-	-	-

-	-	Mahkemeleş-	-	-	-
-	-	Mahmurlaş-	-	-	-
Mahmuzla-	+	-	-	-	-
-	-	Mahzunlaş-	-	-	-
Makadamlı-	-	-	-	-	-
Makasla-	+	-	-	-	-
-	-	Makineleş-	-	-	+
Makyajla-	-	-	-	-	-
-	Mallan-	-	-	-	-
-	-	-	-	Manalandır-	-
Mandala-	+	-	-	-	-
-	-	Mankurtlaş-	-	-	-
Mantarla-	-	+	-	-	-
-	-	Manyaklaş-	-	-	+
Marizle-	-	-	-	-	-
-	-	Marjinalleş-	-	-	-
Markala-	+	++	-	-	-
Maranla-	-	-	-	-	-
Masajla-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	Masall aştır-
-	Maskaralan-	+	-	-	-
Maskele-	+	-	-	-	-
Maşala-	+	-	-	-	-
-	-	Matlaş-	-	-	+
-	-	Mavileş-	-	-	+
Mayala-	+	-	-	+	+
Mayınla-	+	-	-	-	-
-	-	Maymunlaş-	-	-	+
Mazotla-	-	-	-	-	-
-	-	Medenileş-	-	-	+
-	-	Mektuplaş-	-	-	-
Melezle-	+	+	-	-	+
-	-	-	-	-	-
Menevişle-	+	-	-	-	-
Merdanele-	-	-	-	-	-
-	-	Merhabalaş-	-	-	-
Merhemle-	-	-	-	-	-
-	-	Merkezileş-	-	-	+
Merkezle-	+	+	-	-	+
-	-	Mermerleş-	-	-	+
-	-	Meşrulaş-	-	-	+
-	Mevzilen-	-	-	-	-
-	Meyvelen-	-	-	-	-
Mihla-	+	-	-	-	-
Mıknatısla-	+	-	-	-	-

Mıncıkla-	+	-	-	-	-
Mırla-	+	-	-	-	-
-	Mızıklan-	-	-	-	-
-	Mızımızlan-	+	-	-	-
-	Mikroplan-	+	-	-	-
-	-	Militanlaş-	-	-	+
-	Millen-	-	-	-	-
-	-	Milletleş-	-	++	
Mimle-	+	-	-	-	-
-	-	Minyatürleş-	-	-	+
-	-	Miskinleş-	-	-	-
-	-	Mitleş-	-	-	+
Miyavla-	-	-	+	-	-
Modalaş-	-	-	-	-	+
-	-	Modernleş-	-	-	+
-	-	Monotonlaş-	-	-	+
Montajla-	++	-	-	-	-
-	morfinlen-	-	-	-	-
Mortla-	-	-	-	-	-
-	-	Moruklaş-	-	-	-
-	-	Muasırlaş-	-	-	+
Mumla-	+	-	-	-	-
Mumyala-	+	-	+	-	-
Muştala-	-	-	-	-	-
Muştula-	+	-	-	-	-
-	-	Mutaassıplaş-	-	-	+
-	-	Mutsuzlaş-	-	-	+
-	-	Muzırlaş-	-	-	-
-	-	Muzipleş-	-	-	-
-	-	Müesseseseleş-	-	-	+
Mühürle-	+	-	+	-	-
Müjdele-	+	-	-	-	-
-	-	-	-	Mükafatlandır-	-
-	-	Mükemmelleş-	-	-	+
Mürekkeple-	+	-	-	-	-
-	-	++			Müslümanlaşdır-
-	-	Müşkülleş-	-	-	-
-	-	Müzminleş-	-	-	+
-	Nafakalan-	-	-	-	-
Naftalinle-	+	-	-	-	-
Nakışla-	-	-	-	-	-
Nalla-	+	-	-	-	-
-	-	Nankörleş-	-	-	-
-	Nasırlan-	+	-	-	-

-	Nazlan-	+	-	-	-
Nefesle-	+	-	-	-	-
-	Nemalan-	-	-	-	-
-	Nemlen-	-	-	+	-
-	-	Nemrutlaş-	-	-	-
-	-	Nesnelleş-	-	-	-
-	+	-	-	Neşelendir-	-
-	+	+	++	Neticelendir-	-
-	-	Netleş-	-	-	+
Nikahla-	+	-	+	-	-
Nişanla-	+	-	-	++	-
-	Nişastalan-	-	-	-	-
Nitele-	+	-	-	+	-
Noktala-	++	-	-	+	-
-	-	Normalleş-	-	-	+
Notala-	+	-	-	+	-
-	-	Nötrleş-	-	-	+
Numarala-	+	-	-	+	-
-	Nurlan-	++	-	+	-
Odakla-	+	+	-	++	+
Ofla-	+	-	++	-	-
Oğlakla-	-	-	-	-	-
-	Oğullan-	-	-	-	-
Okkala-	-	-	-	-	-
Okla-	+	-	-	-	-
Oksijenle-	+	-	-	-	-
Oksitle-	+	-	-	-	-
-	-	Olağanlaş-	-	-	+
-	-	Olanaksızlaş-	-	-	-
-	-	Olgunla-	-	-	+
-	-	Oluklaş-	-	-	-
Omuzla-	+	-	-	-	-
Onayla-	+	-	+	-	-
Oranla-	++	-	-	-	-
Orantıla-	+	-	-	-	-
-	-	Orantılaş-	-	-	+
-	-	Ormanlaş-	-	-	+
-	-	Ormansızlaş-	-	-	-
Orsala-	-	-	-	-	-
-	-	Ortaklaş-	-	-	+
Ortala-	++	-	-	-	-
Otla-	++	++	+	-	-
-	-	Otomatikleş-	-	-	-
Ovala-	+	-	+	-	-
Oyala-	+	+	-	++	-
Oylumla-	-	-	-	-	-

-	-	-	-	-	Oyunla ştır-
Ozonla-	-	+	-	-	-
-	Öbeklen-	-	-	-	-
-	Öçlen-	-	-	-	-
-	-	-	-	Ödevlendir-	-
Ödünle-	-	-	-	-	-
-	Öfkelen-	-	-	+	-
-	-	Öğürleş-	-	-	-
Öğütle-	-	-	-	-	-
Öksele-	-	-	-	-	-
++	Ölçülen-	-	-	+	-
-	-	Ölümsüzleş-	-	-	+
Örgütle-	+	++	-	+	-
Örnekle-	+	-	-	+	++
Ötele-	-	-	-	-	-
-	-	Ötümlüleş-	-	-	-
-	-	Ötümsüzleş-	-	-	-
Öyküle-	++	Öyküleş-	-	-	+
Özdeşle-	-	+	-	-	+
-	-	Özelleş-	-	-	+
-	-	Özerkleş-	-	-	+
Özgüle-	-	+	-	-	+
-	-	Özgürleş-	-	-	+
Özle-	+	+	+	-	+
-	-	Paçavralaş-	-	-	-
-	-	Pahalılaş-	-	-	++
Pakaetle-	+	-	+	-	-
Pakla-	+	-	-	-	-
Palamutla-	-	-	-	-	-
Palazla-	+	+	-	++	-
-	Pamuklan-	++	-	-	-
-	-	Pancarlaş-	-	-	-
Panikle-	++	-	-	-	-
-	-	Papağanlaş-	-	-	-
Parefele- (parafla-)	-	-	-	-	-
Parala-	+	-	+	++	-
Parametrele-	-	-	-	-	-
-	-	++	-	-	Paralel leştir-
-	Parazitlen-	-	-	-	-
Parçala-	+	-	+	-	-
Parkele-	++	-	-	-	-
-	-	Parlaklaş-	-	-	+
Parselle-	+	-	+	-	-
-	-	Partileş-	-	-	++

-	-	Pasifleş-	-	-	+
++	Paslan-	+	+	+	-
Paspasla-	-	-	-	-	-
Patakla-	+	-	-	-	-
Patla-	-	-	+	-	-
Payandala-	-	-	-	-	-
-	++	-	-	Payelendir-	-
Payla-	+	+	+	-	+
Pazarla-	+	+	-	-	-
Peçele-	+	-	-	-	-
Pehpehle-	-	-	-	-	-
-	-	Pekleş-	-	-	+
-	-	Peltekleş-	-	-	-
-	Peltelen-	+	-	-	-
-	-	Pembeleş-	-	-	+
Pencele-	-	+	+	-	-
Perçinle-	+	+	-	-	+
Perdele-	+	-	-	-	-
-	-	Peynirleş-	-	-	-
Peyle-	+	+	-	-	-
-	Pıhtılan-	+	-	-	+
Pırla-	-	-	-	-	-
Pırpırla-	-	-	-	-	-
Pırtla-	-	-	-	-	-
-	-	Pısrıklaş-	-	-	-
Pışpışla-	-	-	-	-	-
-	Pimpirklen-	-	-	-	-
Pinekle-	-	-	-	-	-
-	-	Pintileş-	-	-	-
-	Pirelen-	-	-	+	-
Pisle-	+	+	+	-	-
Piyazla-	++	-	-	-	-
Planla-	+	-	-	-	-
-	-	-	-	-	Plazma laştır-
Pohpohla-	+	-	-	-	-
-	-	Polimerleş-	-	-	+
Pompola-	+	-	-	-	-
Ponzala-	-	-	-	-	-
-	Posalan-	-	-	-	-
Postala-	+	-	++	-	-
Poşetle-	+	-	-	-	-
-	Potlan-	-?	-	-	-
Poyrazla-	-	-	-	-	-
Pörtle-					
Presle-	+				

-	-	profesyonelleş	-	-	+
Programla-	+	+			+
Puanla-	++	-	-	+	-
Pudrala-	++	-	-	-	-
Pufla-	-	-	-	-	-
Pulla-	+	-	-	-	-
-	Puslan-	-	-	+	-
Pusula-	++	-	-	-	-
-	-	Putlaş-	-	-	+
-	Pürçeklen-	-	-	-	-
-	Pürtüklen-	-	-	-	-
-	Pürüzlen-	-	-	-	-
-	-	Pürüzsüzleş-			
-	Pütürlen-	++	-	-	-
-	-	Radikalleş-	-	-	+
-	Rahatsızlan-	++	-	++	-
Rakamla-	++	-	-	-	-
Rampala-	++	++	-	-	-
-	-	Randevulaş-	-	-	-
Raporla-	++	++	-	-	++
Raptiyele-	+		+	-	-
Raspala-	+	--	-	-	-
Rastla-	+	+	++	-	
-	-	Rasyonelleş-	-	-	+
Rendele-	+	-	-	-	-
Renkle-	+	-	-	+	-
Resimle-	++	+	++	+	++
-	-	Resmîleş-	-	-	+
-	-	Revanlaş-	-	-	-
Rimelle-	++	-	-	-	-
-	-	Robotlaş-	-	-	+
-	-	Romanlaş-	-	-	+
Röntgenle-	++	-	-	-	-
Rötuşla-	++	-	+	-	-
-	-	Ruhsuzlaş-	-	-	+
-	-	Rumlaş-	-	-	+
-	-	Ruslaş-	-	-	+
-	Rutubetlen-	-	-	+	-
Rüzgârla-	+	-	-	-	-
Sabahla-	+	-	+	-	-
-	Sabırsızlan-	++	-	-	-
++	++	Sabitleş-	++	-	+
-	Sabuklan-	-	-	-	-
Sabunla-	++	+	+	-	+
-	Saçaklan-	-	-	-	-
Saçala-	+				

Saçmala-	-	+	-	-	-
-	-	Sadeleş-	-	-	+
-	-	Saflaş-	-	-	+
-	-	Sağırlaş-	-	-	++
Sağlamla-		+	-	-	+
Sağla-	+	-	++	-	
-	-	Sahileş-	-	-	+
-	Sahiplen-	-	-	+	-
Sahnele-	+	-	++	++	-
-	Sakallan-	-	-	-	-
Sakatla-	+	-	++	-	-
-	++	Sakızlaş-	-	-	+
Sakinle-	-	+	-	-	+
Sakla-	+	-	+	-	-
-	-	Salaklaş-	-	-	-
Salçala-	+	-	-	-	-
-	-	Saldırganlaş-	-	-	-
Salgıla-					
Salla-	+	-	++	+	-
-	-	Salozlaş-	-	-	-
-	-	Samimileş-	-	-	++
-	Sancılan-	-	-	++	-
-	-	-	-	-	Sanayil eştir-
Sandıkla-	+	-	-	-	-
Sangıla-	-	-	-	-	-
Sansürle-	+	-	-	-	-
Sargıla-	++	-	-	-	-
-	-	Sarhoşlaş-	-	-	-
-	-	Sarılaş-	-	+	-
sarımsakla	+	-	+	-	-
Sarkaçla-	-	-	-	-	-
Sarmala-	-	-	-	-	-
-	-	Sapıklaş-	-	-	-
-	Saplan-				
-	-	Sarplaş-	-	-	-
Sarsala-	-	-	-	-	-
-	-	Sathileş-	-	-	+
Savatla-	+	-	-	-	-
Savla-	-	-	-	-	-
Savsakla-	-	-	-	-	-
-	-	+	-	-	Sayda mlaştır -
Sayfala-	++	-	-	+	-
Sayıla-	-	-	-	-	-
Sayımla-	-	-	-	-	-

-	Sebeblen-	-	-	-	-
-	-	Seçkinleş-	-	-	-
Sekile-	+	-	-	-	-
Selamla-	+	+	-	-	-
-	-	Sembolleş-	-	-	+
-	-	Semeleş-	-	-	-
Semerle-	+	-	+	-	-
Semizle-	-	+	-	-	++
Sepetle-	+	-	-	-	-
Sepile-	+	-	-	-	-
Serbestle-	-	-	-	-	-
Sergile-	+	-	++	-	-
Serinle-	+	+	+	-	-
Sersemle-	-	+	+	-	++
-	-	Serserileş-	-	-	-
-	Sertlen-	+	-	-	+
-	Seslen-	-	+	+	-
-	-	Sessizleş-	-	-	-
-	Sevdalan-	-	-	-	-
-	-	Sevimsizleş-	-	-	+
-	-	Sevimlileş-	-	-	+
-	-	Seyrekleş-	-	-	+
Sıcakla-	+	+	-	-	+
-	-	-	-	Sıfatlandır-	+
Sıfırla-	-	-	-	-	-
-	Sığazlan-	-	-	-	-
-	-	Sığlaş-	-	-	-
Sıkıla-	+	+	-	-	+
-	-	Sıklaş-	-	-	+
Sınıfla-	+	+	-	+	-
Sınırla-	+	-	-	+	-
-	-	Sıradanlaş-	-	-	+
Sırala-	+	-	+	-	-
Sırla-	+	-	-	-	-
Sırtla-	++	-	-	-	-
-	-	Sıskalaş-	-	-	-
-	Sıtmalan-	-	-	-	-
Sıvala-	++	-	-	-	-
Sıvazla-	+	-	+	-	-
-	-	-	-	-	Sıvıklaştır-
-	-	-	-	-	Sıvılaştır-
Sızla-	+	-	+	-	-
Sifonla-	-	-	-	-	-
Siftahla-	-	-	-	-	-

Sigortala-	+	-	++	-	-
-	Sihirlen-	-	-	-	-
Silahla-	+	-	-	+	-
-	Silahsızlan-	-	-	+	-
-	-	Silikleş-	-	-	+
Silkele-	+	-	++	-	-
Simgele-	+	+			+
-	-	-	-	-	Sinema laştır-
-	Sineklen-	-	-	-	-
Sinirle-	Sinirlen-	-	-	+	-
-	-	Sinsileş-	-	-	-
-	Siperlen-	-	-	-	-
++	Sirkelen-	+	-	-	-
-	Sislen-	-	-	+	-
-	-	Sistemleş-	-	-	+
-	-	Sivilleş-	-	-	+
-	-	Sivrileş-	-	-	+
++	Siyahlan-	+	+	-	++
Siyanürle-	-	-	-	-	-
-	-	Salavlaş-	-	-	-
-	-	Sloganlaş-	-	-	+
Sobele-	++	-	-	-	-
-	-	Softalaş-	-	-	-
Soğanla-	-	-	-	-	-
-	-	Soğuklaş-	-	-	+
-	-	Solgunlaş-	-		
Solukla-	+	+	-	-	-
-	Somutlan-	+	-	-	+
sondala	-	-	-	-	-
-	Sonlan-	-	-	+	-
Sonuçla-	+	-	-	+	-
Sopala-	+	-	-	-	-
-	Sorguçlan-	-	-	-	-
Sorgula-	+	-	++	-	-
		Sorumsuzlaş-			
		Sosyelleş-			+
Soyutla-		+	-	-	+
Söğüşle-	++	-	-	-	-
-	-	Sömürgeleş-	-	-	+
Sönümle-	-	-	-	-	-
Söyle-	+	+	+		
-	Sözlen-	+	-	+	++
-	++	Standartlaş-	-	-	+
Stokla-	++	-	-	-	-
-	Streslen-	-	-	++	-

Suçla-	+	-	-	+	-
Sula-	+	-	+	+	-
-	-	Sululaş-	-	-	-
-	-	Suskunlaş-	-	-	+
-	--	Süblimleş-	-	-	+
-	-	Süflileş-	-	-	-
Sülfürle-	-	-	-	-	-
-	-	Sümsükleş-	-	-	-
-	++	Süngerleş-	-	-	-
Süngüle-	+	+	-	-	-
-	Süratlen-	-	-	+	-
Sürgüle-	+	-	-	-	-
Sürmele-	+	-	-	-	-
Sürükle-	+	-	+		
Sütle-	+		+	+	-
-	Sütlen-	-	-	+	-
Sütrele-	-	-	-	-	-
-	-	Şabanlaş-	-	-	-
-	Şahlan-	-	-	+	-
++	++	Şakalaş-	-	-	-
Şakla-	-	-	+	-	-
Şamandırala-	-	-	-	-	-
Şamarla-	-	-	-	-	-
Şampuanla-	++	-	-	-	-
Şandelle-	-	-	-	-	-
Şapla-(I)	-	-	+	-	-
-	-	Şapşallaş-	-	-	-
-	-	Şarklılaş-	-	-	++
-	-	Şarlatanlaş-	-	-	-
Şartla-	+	+	-	+	-
-	-	Şaşılaş-	-	-	-
-	-	Şaşkınlaş-	-	-	-
-	-	Şeffaflaş-	-	-	+
-	-	Şehirlileş-	-	-	+
Şekerle-	+	+	-	-	+
++	+	+		Şekillendir-	-
-	-	-	-	-	Şemalaştır-
	+			Şenlendir-	
Şerbetle-	+	-	-	-	-
-	+	-	-	Şereflendir-	-
Şeritle-	-	-	-	-	-
++	-	Şıklaş-	-	-	+
Şırla-	-	-	-	-	-
Şıringala-	++	-	-	-	-
-	Şiddetlen-	++	-	+	-

Şifrele-	++		-	-	-
-	++	++		-	Şiirleşt ir-
-	Şimşeklen-	-	-	-	-
-	-	Şirketleş-	-	-	++
-	-	Şirketleş-	-	-	-
-	-	Şistleş-	-	-	-
Şişele-	+	-	++		
Şişle-	+	-	+	-	-
Şışmala-	-	+	+	-	-
Şorla-	-	-	-	-	-
-	Şuurlan-	+	-	-	-
Şutla-	+	-	-	-	-
	Şüphelen-				+
Tabakala-	+	-	-	-	-
Tabakla-	+				
-	-	Tabiileş-	-	-	+
-	-	Tabulaş-	-	-	+
-	Taçlan-	-	-	++	-
	++	Tahtalaş-	-	-	-
Takozla-	-	-	-	-	-
Talanla-	-	-	-	-	-
Talaşla-	+	-	-	-	-
-	Talazlan-	-	-	-	-
Tamamla-	+	-	+	-	-
Tamponla-	-	-	-	-	-
Tanele-	+	-	-	-	-
Tanıla-	-	-	-	-	-
Tanımla-	+	-	-	-	-
Tanıtla-	+	-	-	-	-
-	-	Tanrılaş-	-	-	+
Tapala-	+	-	-	-	-
Tapanla-	-	-	-	-	-
Tapıkla-	-	-	-	-	-
Tapula-	++	-	++	-	-
-	-	-	-	-	Tarafsızlaştır-
Tarakla-	++	-	-	-	-
Taraşla-	-	-	-	-	-
Tarazla-	+	-	-	-	-
++	-	-	-	Tariflendir-	-
++				Tarihlendir-	
Tartakla-	+				
	Tasalan-				
Tasarımla-	+				
Tasarla-	+				
Tasımla-					

Tasnifle-					
		Taşılmaş-			
Taşla-	+	+	+		
		Tatarlaş-			
	Tatlan-			+	
		Tatlılaş-			+
		Tatsızlaş-			
Tavla-?	+			+	
Tazele-	+	+	+		
		Tazılaş-			
Tebeşirle-	+				
Tedarikle-					
		Tedirgenleş-			
		Tekelleş-			+
Tekerle-	+	-	-	-	-
Tekle-	++	+	++	-	++
Tekmele-	+				
Tekmille-	-	-	-	-	-
Tekrarla-	+	-	+	-	-
Telala-	-	-	-	-	-
-	+	-	-	Telaşlandır-	-
-	-	Telefonlaş-	-	-	-
Tembihle-	+	-	-	-	-
-	+	+	-	Temellendir-	-
Temizle-	+	-	+	-	-
Tenekele-	-	-	-	-	-
-	-	Tenhalaş-	-	-	++
Tepele-	+	-	+	-	-
Tepikle-	-	-	-	-	-
Terasla-	+	-	-	-	-
Terazile-	+				
Terbiyele-	-	-	-	-	-
-	-	Terbiyesizleş-	-	-	-
-	-	-	-	-	Termik leştir-
Tersle-	+	+	-	-	-
Tertiple-	+	-	-	-	-
Testerele-	-	-	-	-	-
-	+	-	-	-	Teşkilatlandır-
Tetikle-	-	+	-	-	-
Tevekle-					
Teyelle-	+				
Tezgahla-	+				
		Tezleş-	-	-	+
Tıkaçla-	+	-	-	-	
-	Tıkımlan-	-	-	-	-

		Tıkızlaş-			
Tıkla-	+	-	+	-	-
Tımarla-	-	-	-	-	-
Tınla-	-	-	+	-	-
Tıpala-	+	-	-	-	-
Tıraşla-	+	-	-	-	-
Tırilla-	-	-	-	-	-
Tıkazla-	+	-	+	-	-
Tırmala-	+	-	-	-	-
Tırmıkla-	+	-	+	-	-
Tırnakla-	+	-	+	-	-
Tırpanla-	+	-	+	-	-
Tırtıkla-	+	-	+	-	-
-	Tırtıllan-	-	-	-	-
Tısla-	-	-	-	-	-
-	-	Ticarileş-	-	-	++
-	Tiftiklen-	-	-	-	-
-	-	Tilkileş-	-	-	-
Tipile-	-	-	-	-	-
Tiple-	-	+	-	-	+
Tirele-	-	-	-	-	-
-	Tirfillen-	-	-	-	-
-	Tiritlen-	+	-	-	-
-	-	Tirşeleş-	-	-	-
-	Titizlen-	+	-	-	-
-	-	Titrekleş-	-	-	-
-	-	-	-	-	Tiyatro laştır-
-	-	Tizleş-	-	-	-
Tohumla-	+	-	-	-	-
Tokaçla-	+	+	-	-	-
Tokatla-	+	-	+	-	-
Tokmala-	-	-	-	-	-
-	-	Tombullaş-	-	-	-
Tomrukla-	+	-	-	-	-
-	Tomurcuklan-	-	-	-	-
Topakla-	+	+	-	-	+
Topalla-	-	-	-	-	-
Toparla-	+	-	+	-	-
Topla-	+	+	++		
		Toplumlaş-			+
		Toplumsallaş-			+
Toprakla-	-	+	-	+	-
Topukla-	-	-	-	-	-
Torbala-	+	-	-	-	-
Tornala-	+	-	+	-	-

Torpille-	+	-	-	-	-
-	Tortullan-	+	-	-	-
Tosla-	-	+	-	-	-
-	Tozlan-	+	-	-	+
-	-	-	-	Töhmetlendi r-	-
Tökezle-	+	-	+	-	-
Törpüle-	+	-	+	-	-
-	-	Trajikleş-	-	-	-
-	-	Tuhaflaş-	-	-	++
Tunçla-	-	+	-	-	+
Turala-	++	-	-	-	-
Turfala-	-	-	-	-	-
Turla-	++	-	++	-	-
-	-	Turşulaş-	-	-	-
-	-	turunculaş-	-	-	-
Tuşla-(I,II)	-	-	-	-	-
Tutamla-	-	-	-	-	-
Tutkalla-	+	-	-	-	-
-	-	Tutkulaş-	-	-	-
-	-	Tutuculaş-	-	-	-
Tutukla-	+	++	+	-	-
Tuzakla-	+	-	-	-	-
Tuzla-	+	-	-	-	-
Tükürükle-	+	-	-	-	-
-	Tüllen-	-	-	-	-
Tümle-	+	-	-	-	-
-	Tümörülen-	+	-	-	-
-	-	Tümsekleş-	-	-	-
Tünekle-	-	-	-	-	-
Tüple-	-	-	-	-	-
-	Türkçeleş-	-	-	-	+
-	-	Türkleş-	-	-	+
Türküle-	-	+	-	-	+
Tütsüle-	+	-	-	-	-
-	+	-	-	Tüylendirdi-	-
Ucuzla-	-	++	+	-	-
-	Uçlan-	-	-	-	-
Uçukla-	-	+	-	-	-
-	-	Uçurumlaş-	-	-	-
Ufala-	+	-	-	-	-
Uğurla-	+	-	-	-	-
Ulula-	+	+	-	-	-
-	-	++	-	-	Ulusall aştırdı-
-	Uluslaş-	-	-	-	-
-	Umutlan-	-	-	+	-

Unla-	+	-	-	-	-
Uslamla-	-	-	-	-	-
-	Uslan-	-	-	++	-
-	-	ustalaş-	-	-	++
-	-	Uyanıklaş-	-	-	-
Uyarla-	+	-	-	-	-
-	-	Uydulaş-	-	-	+
-	-	Uygarlaş-	-	-	++
Uygula-	+	-	+	-	-
-	-	Uysallaş-	-	-	++
Uyukla--	-	-	-	-	-
-	Uzaklan-	-	-	-	-
-	-	Uzaklaş-	-	-	+
-	-	Uzlaş-	-	-	+
-	-	Uzmanlaş-	-	-	++
-	++	-	-	Ücretlendir-	-
Üçle-	++	+	-	-	-
Üfle-	+	-	-	-	-
-	-	-	-	-	Ülküle ştir-
-	Ümitlen-	-	-	+	-
Ünle-	+	-	+	++	-
-	-	Ürkekleş-	-	-	-
-	Üslen-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	Üslupl aştır-
Üstele-	+	-	-	-	-
-	-	Üstünleş-	-	-	-
Üstüpüle-	-	-	-	-	-
Ütüle-	+	-	+	-	-
Üzengile-	+	-	-	-	-
-	-	Vahşileş-	-	-	-
Vakla-	-	-	-	-	-
Vakumla-	-	-	-	-	-
Varakla-	+	-	-	-	-
-	-	Varsıllaş-	-	-	-
-	Vasıflan-	-	-	+	-
-	++	-	-	-	Vatanl aştırdı-
Vazelinle-	++	-	-	-	-
-	-	-	-	Vazifelendir-	-
-	-	Vedalaş-	-	-	-
Vergile-	-	-	-	Vergilendir-	-
-	-	Verimsizleş-	-	-	+
Vernikle-	+	-	-	-	-
Vıcıkla-	-	-	-	-	-
Vınla-	-	-	-	-	-

Vırıla-	-	-	-	-	-
Vızıla-	-	-	-	-	-
Vidala-	+	-	-	-	-
-	-	Viranlaş-	-	-	-
Vitrinle-	-	-	-	-	-
Vurgula-	++	-	++	-	-
Yabala-	-	-	-	-	-
Yabancıla-	-	+	-	-	+
-	-	Yabanıllaş-	-	-	-
-	-	Yabanileş-	-	-	-
Yadımla-	-	-	-	-	-
Yaftala-	+	-	-	-	-
-	-	Yağılaş-	-	-	-
Yağla-	+	-	+	++	-
Yağmurla-	-	-	-	-	-
Yakala-	+	-	+	-	-
-	Yakamozlan-	-	-	-	-
-	-	Yakınlaş-	-	-	+
Yalanla-	+	-	++	-	-
Yalazla-	+	-	-	-	-
-	-	Yalçınlaş-	-	-	-
Yaldızla-	+	-	+	-	-
-	-	Yalınlaş-	-	-	-
-	-	Yalnızlaş-	-	-	++
Yalpala-	+	-	+	-	-
-	Yaltaklan-	-	-	-	-
Yamala-	+	-	++	-	-
Yanıtla-	+	-	-	+	-
Yankıla-	+	-	-	-	-
Yanla-	-	-	-	-	-
Yansıla-	+	-	-	-	-
-	-	-	-	-	Yansız laştır-
-	-	Yapaylaş-	-	-	+
-	+	+	-	Yapılandır-	-
-	-	Yapısallaş-	-	-	-
-	Yapraklan-	-	-	-	-
Yarala-	+	-	-	-	-
Yargıla-	+	-	++	-	-
Yarıla-	+	-	-	-	-
Yarımla-	-	-	-	-	-
Yarmala-	-	-	-	-	-
Yasakla-	+	-	-	-	-
-	-	Yasalaş-	-	-	+
-	-	Yasallaş-	-	-	++
Yasla-	+	-	-	-	-

Yassıla-	+	+	-	-	+
-	Yaşlan-	-	-	++	-
Yaşmakla-	+	-	-	-	-
-	-	Yavanlaş-	-	-	+
Yavaşla-	-	-	+	-	-
Yavrula-	-	-	-	-	-
-	-	Yaygınlaş-	-	-	+
Yayımla-	+	-	+	-	-
-	-	Yayvanlaş-	-	-	-
-	+	-	-	-	Yaylan dır-
-	Yazıklan-	-	-	-	-
Yazla-	-	-	-	-	-
Yedekle-	+	+	++	-	-
Yeğle-	+	-	-	-	-
Yelekle-	-	-	-	-	-
-	Yelesen-	-	-	-	-
Yelkenle-	-	-	-	-	-
Yelle-	+	-	-	-	-
Yelpazele-	+	-	-	-	-
Yemle-	+	-	-	-	-
Yenile-	+	+	+	-	+
-	-	Yerelleş-	-	-	+
-	-	Yerleş-	-	-	+
-	Yeşillen-	-	-	+	-
-	-	-	-	Yetkilendir-	-
-	-	Yetkinleş-	-	-	-
-	Yiğitlen-	+	-	+	-
Yinele-	+	-	+	-	-
-	-	Yobazlaş-	-	-	++
Yokla-	+	-	+	-	-
-	-	Yoksullaş-	-	-	+
Yolla-	+	-	++	-	-
Yorumla-	+	-	-	-	-
-	Yosunlan-	+	-	-	-
-	-	Yozlaş-	-	-	++
-	-	-	-	Yönlendir-	-
-	-	Yöreselleş-	-	-	+
Yudumla-	+	-	-	-	-
Yuhala-	+	-	-	-	-
Yumakla-	+	-	-	-	-
Yumrukla-	+	+	-	-	-
-	-	Yumuklaş-	-	-	-
Yumurtla-	-	-	+	-	-
-	-	Yumuşaklaş-	-	-	-
-	Yurtlan-	-	-	+	-

-	-	Yuvarlaklaş-	-	-	+
Yuvarla-	+	-	+	-	-
Yükle-	+	-	+	-	-
-	Yükümlen-	-	-	+	-
-	Yüreklen-	-	-	+	-
-	-	Yüzeyleş-	-	-	-
-	-	Yüzeyselleş-	-	-	+
Yüzle-	+	+	-	-	+
-	-	Yüzsüzleş-	-	-	+
-	-	Zakkumlaş-	-	-	-
Zamanla-	++	-	-	-	-
Zamkla-	+	-	-	-	-
-	Zamlan-	-	-	++	-
Zarfla-	+	-	-	-	-
Zayıfla-	-	-	+	-	-
-	-	Zebunlaş-	-	-	-
Zedele-	+	-	-	-	-
Zehirle-	+	-	+	-	-
Zenginle-	-	+	-	-	+
-	Zevklen-	-	-	++	-
-	Zevzeklen-	-	-	-	-
Zıhla-	+	-	-	-	-
-	Zılgıtlan-	-	-	-	-
Zımbala-	+	-	+	-	-
Zımparala-	+	-	+	-	-
Zıpkınla-	+	-	-	-	-
Zıpla-	-	-	+	-	-
-	Zırhlan-	-	-	+	-
Zırla-	-	-	+	-	-
Zırvala-	-	-	-	-	-
-	Zıtlan-	+	-	-	-
Ziftle-	+	-	-	-	-
Zimmetle-					
Zincirle-	+				
		Zindeleş-			
		Zirzoplaş-			
		Ziyadeleş-			
Zonkla-			+	-	-
Zorla-	+	+			+
Zumla-					
Züğürtle-		+			
	Zümrütlen-				
-	-	Züppeleş-			+

KAYNAKÇA

Abasıyanık, Sait Faik (2009), *Bütün Eserleri*, Ankara: Bilge Yayınevi.

Adalı, Oya (1979), *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ADIVAR Halide Edip (1996), *Sinekli Bakkal İstanbul: Atlas kitapevi numune matbaacılık.*

Akbal, Oktay (1992), *Zaman Sensin*, İstanbul: Varlık Yayınları.

Akçataş, Ahmet (2010), *Türkiye Türkçesinde Fiil kökleri Arası İlişkilerde Etkili Unsurlar*, Turkish Studies Volume 5/ 1.

Aksan, Doğan (1976), *Sözcük Türleri I ve II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Apresyan, Y. D. 1974. *Leksiçeskaya Semantika (Sinonimiçeskie Sredstva Yazıka) [Kelime Anlambilimi (Dilin Eş anlamlılık Araçları)]*. Moskva: Nauka.

Atabay, Neşe, vd. (2003), *Sözcük Türleri*, İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Atabey, İbrahim (2005), *Ettirgenlik Ekleri Ve Türkçe Sözlük'ün Ettirgen Fiiller Açısından Değerlendirilmesi*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi Sayı 2.

Atay Oğuz (2009), *Tutunamayanlar*, İstanbul: İletişim Yayınevi.

Banguoğlu, Tahsin (2005), *Türkçenin Grameri*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Baskakov, N. A. (1975), *Virajenie Glagol'nix Kategoriy Vida i Zaloga v Morfoloğičeskoy Strukture Slova v Tyurkskix Yazıkax* [Türk Dillerinde Kelimenin Morfolojik Yapısında Fiilin Görünüş ve Çatı Kategorilerinin İfadesi]. *Tipologiya Grammatičeskix Kategoriy (Meşčaninovskie Çteniya)* [Gramer Kategorilerinin Tipolojisi (Meşčaninov Kıraatleri)]. Moskva.

Benzer, Ahmet (2011), *Türkçe Öğretiminde Çatı Konusu ve Biçime Dayalı Yeni Bir Sınıflandırma*, Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Araştırmaları Dergisi.

Delice, Halil İbrahim (2000), *Türkçe Sözdizimi*, İstanbul: Kitabevi Yayınevi.

_____ (2002), *Yüklem Olarak Türkçede Fiil*, C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi Cilt. 26 s. 185-212.

_____. (2009), *-t- + -tır- Yapısındaki Fiillerde -t- ile -tır- Eklerinin Bulunuşu ve -t- 'nin İlave Ses Olarak Kullanımı*, Turkish Studies 4/8, 158-159.

Demircan, Ömer (2003), *Türk dilinde Çatı*, İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Deny. Jean (1941), *Türk Dili Grameri, Osmanlı Lehçesi, Tercüme: Ali Ulvi Elöve*.
İstanbul: Maarif Vekâleti.

Djavadov, A. (1971), Zalogi Glagola [Fiilin Çatıları]. *Grammatika Azerbaydjanskogo Yazıka [Azerbaycan Dilinin Grameri]*. Baku.

Ediskun, Haydar (1992), *Yeni Türk Bilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eker, Süer (2003), *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Emre, Ahmet Cevat (1931), *Grammer Metodu*, İstanbul: Devlet Matbası.

Ergin, Muharrem (1993), *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım, Yayın, Tanıtım.

_____ (2004), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.

Erguvanlı, Taylan (1979), An Odd Case in the Causative of Turkish. CLS, Vol, 92-100.

Fillmore, Ch. J. (1968), Case for Case. *Universals in Linguistic Theory*. New York, etc., pp. 1-88.

Finke, P. (1977), Aristoteles, Kant, Fillmore: Ein Diskussionbeitrag zur Metaphysik der Kasusgrammatik. *Kasustheorie, Klassifikation, semantische interpretation: Beitrage zur Lexikologie und Semantik*. Hamburg: Helmut Buske, S. 27-41.

Gencan, Tahir Nejat (2007), *Dilbilgisi*, Ankara: Tek Ağaç Yayınları.

Givon, T. (1984), *Syntax. A Functional-Tipological Introduction*. Vol. 1. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publ.

Gülensoy, Tuncer (1995), *Türkçe El Kitabı, Kayseri: Gençlik Yayınları*.

Güneş, Sezai (1996), *Türk Dilbilgisi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları 2. Baskı.

Hengirmen, Mehmet (1999), *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Engin Yayınları.

İsxakov, X. F., Pal'mbax, A. A. (1961), *Grammatika Tuvinskogo Yazıka (Fonetika i Morfolojiya) [Tuva Dilinin Grameri (Fonetik ve Morfoloji)]*. Moskva.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2001), *Kıralık Konak*, İstanbul: İletişim Yayınevi.

Kemal, Orhan (1988), *Boynu Bükük Öldüler*, Ankara: Bilgi yayınevi.

Kılınç, Ceyda (2011), *Aymesev*, İzmir: İlya Yayınları 9. Baskı.

Koç, Nurettin (1996), *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul: İnkılap Yayınları.

Koning, Güray (1983) *Türkçede Çatı*, H. Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi (Özel Sayı: 111- 126).

Korkmaz, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Lewis, Geoffrey (1967), *Turkish Grammar*, Oxford: Oxford Yayınları.

Lübimov, Konstantin (1963), *Çağdaş Türkiye Türkçesinde Çatı Kategorisi ve Çatı Ekleriyle Türetilen Fiiller*, Türk Dili XIII. CİLT, 147. Sayı, 150-155.

Mel'çuk, V. A., Xolodoviç, A. A. (1970), K teorii grammatičeskogo zaloga [Dilbilgisel çatı teorisine dair]. *Narodı Azii i Afriki [Asya ve Afrika Halkları]*. 4. Moskva.

Musaev, K. M. (1964), *Grammatika Karaimskogo Yazıka [Karay Dilinin Grameri]*. Moskva.

Orga İrfan (2010), *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*, İstanbul: Everest Yayınları.

Özkan, Mustafa, vd. (2001), *Yüksek Öğretimde Yazılı ve Sözlü Anlatım*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Pala, İskender (2011), *Od*, İstanbul: Kapı Yayıncılık.

Sultanov, Vügar (1997), *Türkçede Basit Yapıların Tipleri*, VIII. Uluslararası Türk Dilbilim Konferansı Bildiriler, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Tarım, Rahim (2001), *Mehmet Raufun Anıları*, İstanbul: Özgür Yayınevi.

Timurtaş, Faruk Kadri (1981), *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

Tesnière, Lucien (1959), *Bağımsal Dil Bilgisi*, Kincksieck.

TDK (2005), *Türkçe Sözlük* İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Topaloğlu, Ahmet (1989), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Urgan, Mine (1999), *Bir Dinozorun Anıları*, İstanbul: Yapı Kredi Yay. 47. Baskı.

Yalsızuçanlar, Sadık (2010), *Hiç*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Yılmaz, Engin (2003), Türkiye Türkçesinde İkili Çatı Sorunu ve Bunun Öğretimi ile İlgili Meseleler, Türk Dili Yıllığı Belleten 2001/I-II.

Yücel, Bilal (1999), *Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları, Türk Gramerinin Sorunları II*, Ankara: TDK Yayınları 156-201.

